

Evangelium vitae

JOHANNES PAULUS II:S RUNDSKRIVELSE TILL BISKOPARNA,
PRÄSTERNA, DIAKONERNA, ORDENSMEDLEMMARNA OCH
LEKMÄNNEN JÄMTE ALLA MÄNNISKOR AV GOD VILJA OM
MÄNNISKOLIVETS OKRÄNKBARA VÄRDE.

Respekt
Katolsk rörelse för livet

VF
VERITAS
FÖRLAG

Distribution:

Respekt

Tegnérsgatan 8

113 58 Stockholm

tfn 08-55 60 20 03

fax 08-55 60 20 20

www.respektlivet.nu

Övriga skrifter i serien:

Nr 1 *Humanae vitae*. Påven Paulus VI:s encyklika om äktenskap och ansvarsfullt föräldraskap.

Nr 2 *Donum vitae*. Instruktion om respekten för det mänskliga livet från dess allra första början och om den mänskliga fortplantningens värdighet. Kongregationen för trosläran.

Nr 3 *Respekt för människans värdighet*. Etisk analys och katolsk syn på 14 medicinska områden.

Nr 4 *Etiska riktlinjer för sjukvårdspersonal*. Påvliga rådet för hälsovårdspastoral.

Nr 5 *Dignitas personae*. Instruktion om vissa bioetiska frågor. Kongregationen för trosläran.

Imprimatur

Stockholm maj 1999

+ William Kenney

Titulärbiskop av Midica

Första svenska utgåva, Katolska bokförlaget, Uppsala, 1999

© svensk text Respekt och Veritas Förlag 2010

Översättning Ann Engstrand-Silow och p. Bengt Högberg OSB

Omslagsbild Prinfo Grafisk Center, Malmö

ISBN 978-91-89684-67-6

Tryckt hos Prinfo Grafisk Center, Malmö

Licensnummer 341 011. Prinfo Grafiskt Center, Malmö 2010

Innehåll

FÖRORD	5
INLEDNING	13
Den mänskliga personens ojämförliga värde	13
Nya hot mot det mänskliga livet	15
I gemenskap med alla biskopar i världen	17
KAPITEL I – DAGENS HOT MOT DET MÄNSKLIGA LIVET	19
Livets värde fördunklas	23
Ett förkastligt frihetsbegrepp	30
Var finns rötterna till så oerhörda motsägelser?	31
Sinnet för Gud och människor fördunklas	34
Hoppets tecken och inbjudan till handling	38
KAPITEL II – DET KRISTNA BUDSKAPET OM LIVET	45
Livet är alltid något gott	47
I den mänskliga existensens osäkerhet fulländar Jesus meningen med Livet	48
Guds härlighet strålar över människans ansikte	50
Det eviga livets gåva	54
Vördnad för och kärlek till allt liv	56
Människans ansvar för livet	58
Det ofödda barnets värde	61
Livet i ålderdom och lidande	63
På korsets träd fullbordas livets evangelium	67

KAPITEL III – GUDS HELIGA LAG	71
Människans liv är heligt och okränkbart	72
Abort – en avskyvärd skändlighet	77
Eutanasins tragedi	84
Samhällets lag och morallagen	89
Främja livet	97
KAPITEL IV – FÖR EN NY KULTUR AV MÄNSKLIGT LIV	101
Att förkunna livets evangelium	102
Att fira livets evangelium	105
Att tjäna livets evangelium	109
Familjen som ”livets helgedom”	115
För att få till stånd en kulturell omvändelse	118
Livets evangelium är en gåva till det mänskliga samhället	124
AVSLUTNING	127
Marias och kyrkans moderskap	128
Livet som hotas av ondskans makter	129
Uppståndelsens härlighet	130
FÖRKORTNINGAR	132
NOTER	133

Förord till nytryck av den svenska översättningen

Den 25 mars 1995, på Marie bebådelsedag, undertecknade den förre påven Johannes Paulus II sin elfte encyklika. Den bär namnet Livets evangelium (*Evangelium vitae*). På varje sida och i varje stycke är det livet, i synnerhet det mänskliga livet, som påven försvarar och söker befrämja. Han gör det med värme och vänlighet men också med en skärpa och en envishet som blev hans signatur. Han är uppenbarligen förundrad inför livet som på en gång är en Guds gåva och den främsta mänskliga uppgiften.

Encyklikan består av fyra kapitel. Det första är en analys av dagens hot mot det mänskliga livet. Det andra beskriver livet som gåva i ett judisk-kristet perspektiv. Det tredje och tyngsta kapitlet tolkar det kända budet "Du skall inte döda" vilket är både en moralisk och politisk förpliktelse. Det fjärde framför en vädjan till kyrkans och det civila samhällets ledare att mer medvetet och ihärdigt befrämja livet, i synnerhet det svaga mänskliga livet.

Den centrala tesen återfinns i textens mitt och är formulerad som en etisk grundnorm med anspråk på universell giltighet. "Utrustad med den auktoritet som Kristus har fört över till Petrus och hans efterträdare, och i gemenskap med den katolska kyrkans alla biskopar bekräftar jag: att direkt och avsiktligt döda en oskyldig mänsklig varelse är alltid en djupt omoralisk handling" (nr 57). Tesen bygger på två förutsättningar, en faktapremiss och en värderingspremiss. Faktapremissen innebär att människan från befruktningen är en person med fullt människovärde (60). Visserligen känner kyrkan till både filosofiska och biologiska diskussioner om en senare gränsdragning för personblivandet. Oberoende av dessa diskussioner har kyrkan alltid betonat den absoluta rätten till liv från konceptionen.

Den andra premissen rymmer en värdering av detta mänskliga liv samt själva värderingsgrunden för det. Påven förankrar giltigheten i sin ståndpunkt förutom i bibeln även i den så kallade naturrätten. Detta kanske något krångliga begrepp har en distinkt innebörd i den katolska traditionen (men inte enbart där). Med naturrätten avser encyklikan summan av de värderingar om gott och ont och de normer om rätt och fel som människan i kraft av sitt förnuft kan komma till insikt om. Naturrätten är den etiska bas som alla människor (oberoende av livsåskådning) har tillgång till. Dess centrala värde som det alltid gäller att säkerställa är människovärdet. Det är specifikt, lika för alla och oförytterligt. Nytt, styrka och funktionsduglighet ökar människovärdet lika lite som svaghet och handikapp minskar det. Det är därför som det mänskliga livet skall värnas och respekteras från befruktningen.

Av denna universellt erkända moraliska princip följer rätten till liv och förbudet att avsiktligt döda oskyldiga människor vid livets början och livets slut. Såväl framkallad abort som eutanasi är alltid svåra kränkningar av människovärdet. Med eutanasi avser påven ”en handling eller underlåtelse som direkt (*of itself*) och avsiktligt framkallar döden”. När påven förkastar abort (62) och eutanasi (65) åberopar han formellt och högtidligt den auktoritet som Jesus Kristus har förlänat kyrkans ledning med uppgift att ge vägledning i livsfrågor. Som Richard McCormick, en ledande amerikansk moralteolog, har påpekat kan man inte komma närmare en dogmatisk formulering (*The Tablet*, 1995 nr 15). Det kan vara värt att notera att påven i fråga om förbudet mot preventivmedel inte på samma sätt hänvisar till sin formella auktoritet som kyrkans högste lärare. Visserligen avvisar han, som var att vänta, preventivmedel med motiveringen att de strider mot det äktenskapliga samlivets integritet. Men han gör det inte i samma form och med samma eftertryck (13).

Av människovärdesprincipen framgår också att man inte behöver förlänga en dödssjuk människas liv med avancerad medicinsk teknologi, i synnerhet när en sådan livsförlängande åtgärd skapar stort lidande och den inte står i proportion till det ringa resultat man uppnår. Att på det viset avbryta en livsförlängande behandling är inte eutanasi eftersom det inte är avbrytandet (*not of itself*) som orsakar döden. I stället låter man sjukdomen eller skadan som inte längre kan botas ha sin gång. Påven talar varmt och upprepade gånger om den palliativa medicinen,

dvs. alla de vårdinsatser som är ägnade att lindra lidandet, exempelvis smärtbehandling och omvårdnad.

I fråga om självförsvar och dödsstraff är påven mindre kategorisk. Kyrkan är väl medveten om de ibland mycket plågsamma värdekollisioner som kan förekomma. Rätten att skydda det egna livet kan kollidera med plikten att inte kränka den andres liv. Nödvarnet mot en eller flera orättfärdiga angripare är i själva verket inte enbart en rätt, det är en "tungt vägande förpliktelse". Det finns en "verklig rätt till självförsvar" både av sig själv och andra, exempelvis nära anhöriga. Man kan emellertid avstå från den "i kraft av en heroisk kärlek" (55).

Dödsstraff kan encyklikan endast acceptera, om samhället inte kan försvara sig på annat sätt. Det får alltså endast finnas om det är "absolut nödvändigt". Argumenten för dödsstraff blir tack vare vår tids effektiva former av straffpåföljd allt svagare. Dödsdomar och deras verkställande bör därför bli alltmer sällsynta om inte helt onödiga (56).

Med sitt budskap vill påven förespråka en "livets kultur" som enligt honom är hotad eller till och med har gått förlorad i dagens samhälle. Detta samhälle präglas nämligen av en relativistisk moralisk grundhållning som inte längre vilar på grundläggande och absolut förpliktande värderingar. Denna hållning förutsätter ett frihetsbegrepp som starkt eller ensidigt betonar den enskildes rätt till självbestämmande. Frihet innebär autonomi. En människas uppfattning om rätt och orätt rättar sig inte längre efter en allmänt påbjuden naturrätt som har sin grund i människans samvete, dvs. mänsklighetens gemensamma inneboende kunskap om rätt och orätt. Moralen har enligt påven i stället blivit vars och ens ensak. Under förevändning av sin individuella frihet, sitt autonoma samvete och sina demokratiska rättigheter sätter man det objektiva moraliska kravet på villkorlös respekt för livet ur kraft. Man faller offer för ett rent subjektivt godtycke där allting, även det oskyldiga livets vara eller icke-vara, blir förhandlingsbart (18-20).

Den relativistiska hållningen har också invaderat politiska ställningstaganden. Man stiftar ofta lagar som går stick i stäv mot naturrättens krav på livets okränkbarhet. I stället för "brottskaraktär" får dödandet av oskyldigt liv, paradoxalt nog, "rättskaraktär". Påven avvisar uppfattningen att en lag vinner laga kraft endast därför att en majoritet har antagit den. Påven uppmanar till motstånd mot orättfärdiga lagar men motståndet

skall göras utan våld. Mot det naturrättsliga kravet på att försvara det försvarslösa livet finns ingen majoritet. Skyddet av allt oskyldigt mänskligt liv får inte vara föremål för omröstningar utan måste utgöra grundvalen för all lagstiftning i varje statsskick, i synnerhet demokratin.

Påven tvivlar inte på att demokratin är en eftersträvansvärd statsform. Men när majoriteten av förtroendevalda vänder sig mot livet och tillåter att oskyldiga människor dödas förlorar demokratin sin legitimitet. Rättsordningen får inte vara föremål för majoritetsbeslut. Den statliga lagen måste stå i överensstämmelse med den moraliska lagen. Demokratin får alltså inte bli ett surrogat för moral (70). Påven pågas av att dagens konkreta demokratier för många framstår som en sammanfattande och sund världsförklaring. Den skall i stället vara ett instrument för samhällsförändring på grundval av givna värderingar.

På två ställen behandlar påven den ofta hett omdebatterade frågan hur en kristen politiker bör förhålla sig. Visserligen kan en lagstiftande församling (...) avstå från att i lag förbjuda allt omoraliskt handlande. Man kan inte genom lag förbjuda alla former av svek och förnedring. Men påven menar att man inte kan tillåta kränkningar av den i naturrätten förankrade rätten till liv. Vad skall då en samvetsgrann politiker göra? Är totalförbudet mot till exempel abort den enda utvägen?

Påven utgår från en situation där det på grund av de parlamentariska villkor som råder och det allmänna läget i ett land inte är möjligt att förhindra en ny eller upphäva en gammal liberal abortlag. I ett sådant läge gör en kristen politiker inte våld på sitt samvete om han eller hon stöder ett lagförslag som inte helt kan säkerställa det oskyldiga livets skydd men ändå kan begränsa skadeverkningarna av det liberalare alternativet samt minska dess negativa effekter på den offentliga moralen.

Påven menar alltså att man inte medverkar till att skapa en orättfärdig lag när man röstar för ett förhållandevis mer restriktivt lagförslag även om detta inte svarar mot idealet. I grund och botten är det fråga om att välja det mindre onda. Det etiskt önskvärda är nämligen inte alltid politiskt möjligt (68-73). Påven är förvisso mycket medveten om att det kan vara svårt att "inom ramen för pluralistiska demokratier" skapa ett "effektivt rättsligt skydd för livet". Med den förutsättningen uppmanar han kristna politiker att inte resignera utan fatta de beslut som under de givna konkreta villkoren är möjliga (90).

Det kan i detta sammanhang vara lärorikt att komma ihåg ett dokument utfärdat 1974 av troskongregationen i Rom och godkänt av påven Paulus VI. Där heter det att ett lands politiska ledning aldrig får stifta en lag som rättfärdigar abort. Dekretet säger samtidigt, att politiker under vissa omständigheter kan avstå från att tillämpa en straffrätt som ofta skulle drabba människor som redan befinner sig i stor samvetsnöd. Det är mycket väl tänkbart, ja troligt, att inte alla politiker som röstar för en avkriminaliserad abortlagstiftning förespråkar abort. Inte heller denna encyklika berövar alltså politikerna det manöverutrymme som de i moderna pluralistiska demokratier ofta behöver.

Den pastorala grundsynen i encyklikan framgår tydligt av den upprepade skillnaden mellan objektiv norm och subjektiv skuld. Beslutet om abort fattas inte sällan i "dramatiska situationer" och ofta av kvinnor som lever i stor fattigdom, ensamhet, depression och ångest inför framtiden. "Sådana omständigheter kan minska den enskildes subjektiva ansvar och skuld" (18). Subjektiva skäl kan emellertid inte rättfärdiga den avsiktliga förintelsen av en oskyldig människa. I en pastoral anda vänder sig påven personligen till de kvinnor som av någon anledning har bestämt sig för eller känt sig tvingade att göra abort. Han visar sin medkänsla genom att be dem att inte gripas av modlöshet och hopplöshet. De kan bli övertygande vittnen för livet (99).

Tonläget i encyklikan speglar påvens pastorala omsorg. Visserligen möter man i detta viktiga dokument en ofantlig mångordighet som är något påfrestande. Men lidelsen för livet går inte att ta miste på. Skrivelsens innehåll ger en aning om mångfalden av dess språkliga uttrycksformer. Den kräver uppmärksamhet och flexibilitet av läsaren. Påven blandar friskt olika stil- och metodelement, han går obekymrad från ett teologiskt motiverat försvar av livet till en filosofisk diskurs om dess värde. Han ser inget problem i att ställa bibelns syn på livet och kyrkofädernas vittnesbörd bredvid rättsteoretiska resonemang. Han låter fromma betraktelser över livet som gåva följas av tuffa moraliska förmaningar. Han kräver politiska ställningstaganden och sociala insatser.

Alla dessa vinklingar knyts emellertid samman av den självavärdande avsikten och målsättningen. Det är självklart att påven mobiliserar både bibeln och naturrätten, både kyrkans enhälliga tradition och läroämbe-

tets senaste ställningstaganden, både kyrkofäder och grekiska filosofer och läkare såsom Hippokrates.

Förmodligen är detta påvens mest engagerade encyklika. Han anser att många i dagens samhälle har förlorat samvetets moraliska sensibilitet. Det är den han vill väcka eller återställa. Han vill rycka upp samhället ur ett moraliskt förfall dikterat av en individualistisk frihetsuppfattning. Inför de utmaningar som utgår från det hotade livet får kyrkan inte lockas av lättja och likgiltighet. Det är här som påvens pastorala intensitet har sin plats. Dynamiten i denna encyklika ligger i själva dess tillkomst och dess skarpa profil. Man kan med fog fråga sig vem utom Johannes Paulus II som skulle våga peka på och döma ut den alltmer dominerande västerländska livsstilen som livsfientlig.

Här och var i encyklikan kan man finna överdrivna formuleringar. Påven är kanske alltför skeptisk och negativ i sin bedömning av dagens samhälle där enligt honom svaghet systematiskt föraktas, allt lidande skall utrotas ”till varje pris” och människan i prometheisk anda vill vara herre över liv och död. Påven talar om en ”dödens kultur” i många länder, ja om en ”objektiv konspiration mot livet” (17). Den individuella friheten är ytterst subversiv och betraktas som en allmän personlig rättighet.

Visserligen finns det ett vackert avsnitt om löftesrika tecken i vår tid, många enskilda och rörelser strider för livet (27-28). Men det förekommer mer av mänskligt sökande efter autentiska former för demokrati och efter övertygande insatser för människovärdet och de mänskliga rättigheterna än vad påven låter påskina. Han har en benägenhet att teckna demokratins avigsidor, frihetens destruktiva drag och moralens allmänna förfall. Något tillspetsat finns det så mycket ont att motstå och motarbeta att det inte återstår mycket kraft till att konstruktivt bygga upp det goda samhället.

Det är emellertid detta moraliska motstånd som enligt påven ger kyrkan styrka och identitet. Encyklikan tycks följa en konfrontationskurs mot rådande tanke- och handlingsmönster. Våra självklarheter blir ifrågasatta. Efter andra Vatikanconciliets synnerligen tydliga dekret om religionsfriheten skulle man gärna ha önskat en klarare analys av toleransens villkor samt förslag till kriterier för toleransen i dagens mångkulturella samhälle. Toleransfrågan är olöst i kyrkan. En moralteolog

som gärna kryddar sina uttalanden menade i ett samtal om encyklikan, att texten är betydelsefull men att den inte adekvat kan tillämpas på vår tids pluralistiska samhällen.

Vad är det då sammanfattningsvis för etik som påven omfattar och söker övertyga andra om? Man är frestad att säga att den är antropocentrisk (med fokus på människan och hennes värdighet).

En sådan bedömning säger förmodligen för lite, Johannes Paulus II själv skulle endast halvhjärtat instämma i den. Hans etik är i själva verket Kristuscentrerad. Jesus Kristus är alla levande varelsers ursprung, garant och slutmål. Människan finner livets fullhet, ja dess överflöd, endast i Jesus Kristus. Den värdighet som ligger i människans väsen speglar Guds fullkomliga avbild i Jesus Kristus. Påven är misstänksam mot alla rent inomvärldsliga ansträngningar att värna om livet.

Påven är övertygad om att förlusten av gudsmedvetandet leder till att tanken förmörkas vilket i sin tur leder till en praktisk materialism i vilken individualism, utilitarism och hedonism frodas. ”När man förlorar sinnet för Gud förlorar man snart också sinnet för människan, för hennes värdighet och hennes liv” (21). En livlina som har kapat sina förtöjningar i Gud håller inte för de påfrestningar som man ofta får bära i mötet med det svaga livet. Trots detta vänder sig påven till alla människor av god vilja, även till dem som inte säger sig tro på Gud. Ty Guds Helige Ande som ”blåser vart den vill” kan verka även i deras etiska insikt och moraliska ansträngningar för livet.

Stockholm våren 2010
Erwin Bischofberger, Jesuitpater
Professor em. i medicinsk etik vid Karolinska Institutet
Medlem i Respekts råd

Inledning

1. *Livets evangelium* hör till hjärtat av Jesu budskap. Kyrkan tar emot det var dag i kärlek, och med oförskräckt trohet skall det förkunnas som ett budskap till människor i alla tider och kulturer.

Människornas återlösning börjar med att ett barns födelse tillkännages som en oerhört glädjande nyhet: "Jag bär bud till er om en stor glädje, en glädje för hela folket. Idag har en frälsare fötts åt er i Davids stad, han är Messias, Herren" (Luk 2:10–11). Källan till den stora glädjen är givetvis Frälsarens födelse, men vid Kristi födelses fest uppenbaras också den fulla innebörden av varje människas födelse, och därför framstår denna messianska glädje samtidigt som grunden till och uppfyllelsen av glädjen över varje barn som föds (jfr Joh 16:21).

När Jesus presenterar kärnan i sitt frälsningsuppdrag, säger han: "Jag har kommit för att de skall ha liv, och liv i överflöd" (Joh 10:10). Han syftar utan tvekan på det "nya" och "eviga" liv som består i gemenskapen med Fadern, som varje människa är kallad att få till skänks i Sonen genom den heliggörande Andens verk. Det är just i detta "liv" som alla människolivets olika aspekter och skeden når sin fulla mening.

DEN MÄNSKLIGA PERSONENS OJÄMFÖRLIGA VÄRDE

2. Människan inbjuds till en livsrikedom som överträffar dimensionerna i hennes jordiska existens, eftersom den består i en delaktighet i Guds eget liv.

Denna höga övernaturliga kallelse avslöjar det mänskliga livets *storhet* och *oskattbara värde* även i dess jordiska, timliga stadium. Livet i tiden är nämligen grundförutsättning, upphov till och integrerande del i hela den mänskliga existensens enhetliga livsprocess. Oväntat och oförtjänt

upplyses denna process av löftet om gudomligt liv. Den förnyas genom gåvan av det liv, som når sin slutliga fullbordan i evigheten (jfr 1 Joh 3:1–2). Samtidigt understryker den övernaturliga kallelsen att varje individs jordiska liv har en *relativ karaktär*. Livet på jorden är i själva verket inte den ”yttersta” utan den ”näst yttersta” verkligheten; men det förblir en *helig verklighet*, som vi anförtröts att vårda samvetsgrant och föra till fulländning genom kärleken och överlåtelsen av oss själva till Gud och våra systrar och bröder.

Kyrkan vet att detta *livets evangelium* som hon anförtröts av sin Herre⁽¹⁾, väcker en djup och övertygande genklang i varje människas inre, vare sig hon är troende eller inte, därför att det på ett underbart sätt svarar mot alla hjärtats förväntningar, samtidigt som det oändligt övergår dem. Till och med i svårigheter och osäkerhet kan varje människa som är uppriktigt öppen för sanningen och det goda, genom förnuftets ljus och nådens dolda verkan, i den naturliga lagen som är inskriven i hjärtat se det heliga värdet i varje människas liv från dess första början till dess slut och bejaka varje människas rätt att få denna hennes främsta förmån i högsta grad respekterad. På erkännandet av denna rätt vilar den mänskliga gemenskapen och det politiska samhället.

På ett särskilt sätt måste de som tror på Kristus försvara och främja denna rätt i medvetande om den underbara sanning som Andra vatican-konciliet påminner om: ”Guds Son har genom att bli människa på något sätt förenat sig med varje människa.”⁽²⁾ För mänskligheten uppenbarar denna frälsande händelse inte bara den oändliga kärleken hos Gud, som ”så älskade ... världen ... att han gav den sin ende Son” (Joh 3:16) utan även *varje enskild människas ojämförliga värde*.

Medan kyrkan ivrigt utforskar återlösningens hemlighet upptäcker hon med ständigt ny häpnad detta värde.⁽³⁾ Hon känner sig kallad att förkunna för människorna i alla tider detta ”evangelium”, som är en källa till okuvligt hopp och sann glädje under varje historisk epok. *Evangeliet om Guds kärlek till människorna, evangeliet om personens värdighet och evangeliet om livet är ett enda och odelbart evangelium.*

Fördenskull utgör människan, den levande människan, kyrkans första och främsta väg.⁽⁴⁾

NYA HOT MOT DET MÄNSKLIGA LIVET

3. Varje människa är anförtrodd åt kyrkans moderliga omsorg just på grund av mysteriet att Guds ord blev kött (jfr Joh 1:14). Därför måste varje hot mot människans värdighet och liv utlösa en reaktion i kyrkans hjärta, det måste drabba henne mitt i själva tron på Guds sons frälsande människoblivande och engagera henne i uppdraget att förkunna *livets evangelium* överallt i världen för hela skapelsen (jfr Mark 16:15).

Idag är det särskilt viktigt att förkunna detta med tanke på den påtagliga ökningen av de skrämmande hoten mot människornas och folkens liv, framför allt där det är svagt och försvarslöst. Till de tidigare svåra olyckor som åsamkades av fattigdom, svält, endemiska sjukdomar, krig och våldsdåd kommer andra, helt nya slags lidanden i oroväckande omfattning.

I ett uttalande som beklagligt nog är lika aktuellt idag, uttryckte Andra vaticankonciliet sin djupa sorg över många förbrytelser och angrepp mot det mänskliga livet. När jag nu trettio år senare gör dessa ord till mina, sker det med samma kraft i hela kyrkans namn, i det att jag med koncilieförsamlingen beklagar dessa brott, viss om att jag därmed tolkar vad varje uppriktigt samvete känner: ”Allt som står i motsats till livet självt är utan tvekan avskyvärt. Det gäller till exempel varje slag av mord, folk-mord, abort, eutanasi men även överlagt självmord; allt som gör våld på människans personliga integritet, som stympningar, kroppslig och själslig tortyr och psykiskt tvång; allt som sårar människans värdighet, som omänskliga livsvillkor, godtyckligt fängslande, deportering, förslavande, prostitution, handel med kvinnor och barn, ovärdiga arbetsförhållanden där människor behandlas mer som produktionsmedel än som fria och ansvariga personer. Dessa förhållanden och liknande förgiftar den mänskliga civilisationen, men de orsakar ännu större skada för den som handlar så än för den som blir utsatt för dessa handlingar. Samtidigt innebär de en djup kränkning av Skaparen.”⁽⁵⁾

4. Detta oroande panorama är tyvärr ingalunda i avtagande, snarare utbreder det sig: med de nya möjligheter som öppnas genom de vetenskapliga och teknologiska framstegen uppstår nya former av angrepp mot människans värdighet. Samtidigt utvecklas och befästs en ny kul-

tursituation som ger brotten mot livet en *hittills okänd, om möjligt än mer förvriden gestalt*, och därav följer nya allvarliga bekymmer: ty breda skikt i den allmänna opinionen rättfärdigar vissa typer av brott mot livet med den enskildes frihet och rättigheter som täckmantel, och av detta skäl kräver man inte bara straffrihet för sådana brott utan de offentliga myndigheternas godkännande, så att de kan genomföras i full frihet och med gratis understöd av den allmänna hälsovården.

Allt detta leder till en genomgripande förändring i sättet att se på livet och bedömningen av människornas inbördes relationer. Att lagarna i många länder, kanske till och med i strid mot grundläggande principer i författningen, på intet sätt bestraffar utan rent av legaliserar en sådan praxis mot livet, är ett tecken som väcker oro och en ingalunda oväsentlig orsak till ett allvarligt moraliskt förfall. Avgöranden som en gång av en samstämmig opinion betraktades som kriminella och avisades av den allmänna moralen blir alltmer socialt acceptabla. Själva läkekonsten, vars natur och syfte är att försvara och vårda det mänskliga livet, blir på vissa områden i sin teori och praxis alltmer benägen att utföra dessa handlingar mot personen. På så sätt vanställer medicinen sin skönhet, den motsäger sig själv och berövar sina utövare deras värdighet. De allvarliga befolknings- och familjefrågor och sociala problem, som tynger många av världens folk och kräver ett ansvarsfullt och aktivt engagemang av nationella och internationella gemenskaper, blir i ett sådant kulturellt och juridiskt sammanhang föremål för falska och bedrägliga lösningsförsök, som står i motsättning till sanningen och människornas och nationernas väl.

Resultatet som uppnås är tragiskt: det allvarliga och oroande är inte bara det faktum att så många människoliv tillintetgörs innan de föds eller när de är i livets slutskede; inte mindre allvarligt och oroande är att själva samvetet, som blivit så försvagat av de långt gående eftergifterna, får allt svårare att skilja mellan gott och ont när det gäller det mänskliga livets grundläggande värde.

I GEMENSKAP MED ALLA BISKOPAR I VÄRLDEN

5. Kardinalernas *extraordinarie konsistorium* som hölls i Rom 4–7 april 1991 ägnades frågan om hoten mot det mänskliga livet i vår tid. Efter en omfattande och grundlig diskussion om dessa problem och utmaningar, som hela mänsklighetens familj och särskilt den kristna gemenskapen ställs inför, bad mig kardinalerna enhälligt att med Petri efterträdares auktoritet bekräfta det mänskliga livets värde och okränkbarhet med avseende på de aktuella omständigheter och de hot som livet idag utsätts för.

Som ett svar på denna framställan skrev jag vid pingst 1991 ett *personligt brev* till var och en av mina medbröder och bad dem att i den biskopliga kollegialitetens anda medverka vid utarbetandet av ett särskilt dokument om detta ämne.⁽⁶⁾ Jag är djupt tacksam mot alla biskopar som svarade och gav mig värdefulla informationer, råd och förslag. På detta sätt betygade de samstämmigt och med djup övertygelse sin delaktighet i kyrkans läromässiga och pastorala uppdrag beträffande *livets evangelium*.

I samma brev, några dagar efter hundraårsjubileet av encyklikan *Rerum novarum*s offentliggörande, riktade jag allas uppmärksamhet på följande träffande analogi: "Liksom det för ett sekel sedan var arbetarklasserna som var förtryckta i sina grundläggande rättigheter, och kyrkan mycket modigt försvarade dem genom att framhålla de heliga rättigheter vilka tillkommer arbetaren som person, så är kyrkan också nu, när en annan kategori av personer förtrycks i sina grundläggande rättigheter, medveten om att hon är förpliktad att lika modigt tala för dem som inte kan göra sin röst hörd. Evangeliets rop om hjälp för världens fattiga, alla dem som hotas och föraktas och vilkas mänskliga rättigheter kränks, kommer alltid att vara hennes."⁽⁷⁾

Idag finns många svaga och försvarslösa människor, de ofödda barnen inte minst, vilkas fundamentala rätt till liv förtrampas. Om kyrkan i slutet av förra århundradet inte kunde tåla inför den tidens orättvisor, så får hon än mindre göra det idag när det förflutnas sociala orättvisor, som tyvärr fortfarande inte övervunnits, i många delar av världen följs av ännu allvarligare former av orättvisor och förtryck, som även kan blandas samman med försök att skapa en ny världsordning.

Den föreliggande encyklikan, som är en frukt av ett samarbete mellan

biskoparna i alla världens länder, avser alltså att *klart och fast bekräfta det mänskliga livets värde och okränkbarhet* och samtidigt i Guds namn vara en lidelsefull värdjan till alla och envar: *vörda och vårda, älska och skydda livet, varje mänskligt liv!* Bara på den vägen kommer du att finna rättvisa och utveckling, äkta frihet, fred och lycka! Må dessa ord nå alla kyrkans söner och döttrar!

Må de nå alla människor av god vilja, som bryr sig om varje mans och kvinnas väl och hela samhällets öde!

6. I djup gemenskap med varje syster och broder i tron och av uppriktig vänskap till alla, vill jag *på nytt tänka igenom och förkunna livets evangelium*, sanningens strålgång som upplyser samvetena, det klara ljuset som läker den förmörkade blicken, den uteslagna källan till fasthet och mod i mötet med de ständigt nya utmaningarna längs vår väg.

När jag tänker på de samlade rikliga erfarenheterna från Familjens år, som ett komplement till tankarna i det *brev* som jag skrev ”till varje särskild familj i varje del av världen”⁽⁸⁾, ser jag med nytt förtroende på varje familjegemenskap och önskar mig att engagemanget för att stödja familjen förnyas och förstärks på alla nivåer, så att dessa även idag – trots många svårigheter och allvarliga hot – i enlighet med Guds plan kan förbli ”en livets helgedom”.⁽⁹⁾

Till alla medlemmar i kyrkan, *livets folk och folket för livet*, riktar jag en enträgen inbjudan att gemensamt ge denna vår värld nya tecken på hopp, så att rättvisan och solidariteten kan växa, en ny kultur av mänskligt liv vinner spridning och en sanningens och kärlekens äkta civilisation byggs upp.

KAPITEL I

Din broders blod ropar till mig från jorden

Dagens hot mot det mänskliga livet

*”Kain ... överföll sin bror Abel och dödade honom”
(1 Mos 4:8): vid själva ursprunget till våldet mot livet*

7. ”Det är inte Gud som har gjort döden, han gläder sig inte åt att liv släcks. Nej, till att leva skapade han allt ... *Gud skapade människan till odödlighet* och gjorde henne till en bild av sitt eget väsen, men genom djävulens avund *kom döden in i världen*, och de som är hans egendom får erfara den” (Vish 1:13–14; 2:23–24).

I strid mot *livets evangelium*, som ljöd i begynnelsen när människan skapades till Guds avbild, till ett fullödigt och fullkomligt liv (jfr 1 Mos 2:7; Vish 9:2–3), följde den smärtsamma erfarenheten av *döden som invaderade världen* och kastade en tomhetens skugga över människans hela liv. På grund av djävulens illvilja (jfr 1 Mos 3:1; 4–5) och våra stamföräldrars synd (jfr 1 Mos 2:17; 3:17–19) kom döden in i världen. Och den gjorde sitt våldsamma intåg genom *Kains mord på sin broder Abel*: När de var ute ”... på fälten ... överföll han sin bror Abel och dödade honom” (1 Mos 4:8).

Detta första dråp skildras med lysande vältalighet i Första Moseboken och bildar ett mönster i en berättelse som oavbrutet, dag för dag, med deprimerande upprepning om och om igen fogas till folkens historia.

Låt oss tillsammans på nytt läsa den här bibeltexten, som trots sin ålderdomliga karaktär och stora enkelhet är mycket lärorik.

”Abel var herde och Kain brukade jorden. En gång frambar Kain en offergåva till Herren av markens gröda. Abel frambar också en gåva och offrade de fetaste delarna av de förstfödda djuren i sin hjord. Herren såg med välvilja på Abel och hans gåva men inte på Kain och hans gåva. Då blev Kain vred, och han sänkte blicken. Herren sade till Kain: ’Varför är du vred, och varför sänker du blicken? Om du handlar rätt vågar du

ju lyfta blicken, men om du inte handlar rätt ligger synden vid dörren. Dig skall den åtrå, men du skall råda över den.'

Kain sade till sin bror Abel: 'Kom med ut på fälten.' Där överföll han sin bror Abel och dödade honom.

Herren sade till Kain: 'Var är din bror Abel?' Han svarade: 'Det vet jag inte. Skall jag ta hand om min bror?' Herren sade: 'Vad har du gjort? Din brors blod ropar till mig från marken. Förbannad skall du vara, bannlyst från marken som öppnat sin mun för att ta emot din brors blod, som du har utgjutit. Om du odlar marken skall den inte längre ge dig sin gröda. Rastlös och rotlös skall du vara på jorden.' Kain sade till Herren: 'Mitt straff är för tungt att bära. Du driver mig bort från marken, bort ur din åsyn. Rastlös och rotlös kommer jag att vara på jorden. Vem som helst som möter mig kan döda mig.' Herren svarade honom: 'Jag lovar att Kain skall bli hämnad sju gånger om, om någon dödar honom.' Och Herren satte ett tecken på Kain, för att han inte skulle bli dräpt av vem som helst som mötte honom. Och Kain drog bort, undan Herren, och slog sig ner i landet Nod, öster om Eden" (1 Mos 4:2–16).

8. Kain blev "vred" och han "sänkte blicken", därför att "Herren såg med välvilja på Abel och hans gåva" (1 Mos 4:4). Den bibliska texten nämner visserligen inte av vilken anledning Gud föredrar Abels offer framför Kains. Men den visar mycket tydligt att fastän Gud föredrar Abels gåva, *avbryter han ingalunda dialogen med Kain*. Han förmanar honom genom att *erinra honom om hans frihet gentemot det onda*: människan är inte på något sätt förutbestämd för det onda. På samma sätt som Adam drabbas hon av syndens fördärliga ingivelse. Lik ett vilddjur lurar den vid hjärtats dörr och väntar till dess den kan rycka till sig bytet. Men Kain förblir fri gentemot synden. Han kan och skall besegra den: "Dig skall den åtrå, men du skall råda över den" (1 Mos 4:7).

Avunden och vreden blir starkare än Herrens varning, och så överfaller Kain sin egen bror och dödar honom. I *Katolska kyrkans katekes* läser vi: "Skriften visar i berättelsen om mordet på Abel som begås av hans bror Kain att vrede och avund, följer av ursynen, finns i människan från allra första början av hennes historia. Människan blev fiende till sin like."⁽¹⁰⁾

Broder dödar broder. Liksom vid det första brodermordet skändas vid

varje mord den "andliga" släktskapen, som förenar människorna till en enda stor familj,⁽¹¹⁾ där alla har del i samma grundläggande tillgång: allas lika värdighet. Mycket ofta skändas även släktskapen "till kött och blod", till exempel när hot mot livet uppstår i relationen mellan föräldrar och barn, såsom vid abort, eller i den vidare familje- och släktkretsen, då eutanasi förordas eller genomdrivs.

Varje våldsdåd mot nästan har utan tvivel sin grund i *en eftergift gentemot den Ondes "logik"*, det vill säga gentemot den som "varit en mördare från första början" (Joh 8:44), som aposteln Johannes påminner oss: "Ty detta är budskapet som ni har hört alltifrån början: att vi skall älska varandra. Vi skall inte likna Kain som var den Ondes barn och slog ihjäl sin bror" (1 Joh 3:11–12). Brodermordet är alltså från första början av människans historia ett sorgligt vittnesbörd om hur det onda sprids med en förunderlig hastighet: efter människans uppror mot Gud i det jordiska paradiset följer kampen människa mot människa.

Efter brottet *griper Gud in för att utkräva hämnd på den mördade*. Inför Gud, som utfrågar honom om Abels öde, undviker Kain övermodigt frågan istället för att visa ängslan och skam och be om förlåtelse: "Det vet jag inte. Skall jag ta hand om min bror?" (1 Mos 4:9). "Det vet jag inte": med en lögn försöker Kain dölja sitt skändliga dåd. Så har ofta skett och sker fortfarande, när ideologier av skilda slag nyttjas till att rättfärdiga och överskylda de mest avskyvärda brott mot personen. "Skall jag ta hand om min bror?": Kain vill varken tänka på sin broder eller fullgöra den plikt gentemot nästan som åligger alla. Det får oss osökt att tänka på dagens tendenser att frånta människan all känsla av ansvar för sin medmänniska. Symtom på detta är såväl den bristande solidariteten mot samhällets svagaste medlemmar – gamla, sjuka, invandrare och barn – som den ofta förekommande likgiltigheten i relationerna mellan folken, till och med när det handlar om de avgörande frågorna om överlevnad, frihet och fred.

9. Men *Gud kan inte lämna brottet ostraffat*: från marken där det utgöts kräver den mördades blod att Gud skall skipa rättvisa (jfr 1 Mos 37:26; Jes 26:21; Hes 24:7–8). Från den här texten har kyrkan hämtat begreppet "himmelskriande synder", och dit räknas framför allt avsiktligt mord.⁽¹²⁾ För judarna, liksom för många av antikens folk, är blodet bärare av

livet, "blodet är livet" (5 Mos 12:23), och livet, i synnerhet människans liv, tillhör endast Gud: *den som därför förgriper sig på människans liv, lyfter nära nog sin hand mot Gud*. Kain förbannas både av Gud och av jorden som förvägrar honom sin frukt (jfr 1 Mos 4:11-12). Och *han straffas*: i öknen och ödemarken måste han bo. Det dödande våldet förändrar människans livsmiljö i grund. Jorden, "Edens trädgård" (1 Mos 2:15), en trakt som präglas av överflöd, harmoniska mänskliga relationer och vänskap med Gud, får ge plats åt "landet Nod" (1 Mos 4:16), där nöd och ensamhet råder och Gud är långt borta. Kain blir "rastlös och rotlös" på jorden (1 Mos 4:14): osäkerhet och obeständighet kommer alltid att följa honom.

Men Gud, som alltid är barmhärtig även när han straffar, "*satte ett tecken på Kain*, för att han inte skulle bli dräpt av vem som helst som mötte honom" (1 Mos 4:15). Han förser honom alltså med ett tecken, inte för att utsätta honom för andras förbannelser utan för att skydda och försvara honom mot dem som vill döda honom, även om det skulle vara för att hämnas Abels död. *Inte ens mördaren berövas sin värdighet som person, och detta garanterar Gud själv*. Det är just här som *Guds barmhärtiga rättvisas underbara hemlighet* blir synlig. Som den helige Ambrosius skriver: "Då brodermordet förövats, det grövsta av alla brott efter syndens intrång, måste den gudomliga barmhärtighetens lag vidgas, för att inte människorna vid en omedelbar verkställan av straffet helt skall förlora tålamodet och måttan och omedelbart prisge de skyldiga åt hämnaden ... Gud stötte bort honom från sitt ansikte och förvisade honom som [också] förskjutits av sina föräldrar till att bo avskild och i landsflykt, eftersom han hade övergått från människans tama till djurens vilda tillstånd. Det var alltså inte hans vilja att dråparen skulle straffas med döden, ty Gud vill hellre syndarens bättring än hans död."⁽¹³⁾

LIVETS VÄRDE FÖRDUNKLAS

"Vad har du gjort?" (1 Mos 4:10)

10. Herren sade till Kain: "Vad har du gjort? Hör, din broders blod ropar till mig från jorden" (1 Mos 4:10). *Blodet som utgjutits av människor upphör inte att ropa*, från generation till generation ropar det med nya tonfall och accenter.

Herrens fråga: "Vad har du gjort?", som Kain inte kan undgå, riktas även till människan av i dag, för att hon skall bli medveten om vidden och allvaret i de kränkningar av livet som hela tiden utmärker mänsklighetens historia; för att hon skall fråga efter de många olika orsaker som framkallar och främjar dessa hot; för att hon med största allvar skall tänka över konsekvenserna av angreppen mot människornas och folkens existens.

Vissa hot kommer från naturen själv men förvärras av att människorna, som ofta skulle kunna råda bot på dem, gör sig skyldiga till nonchalans och likgiltighet. Andra däremot är resultatet av våld, hat och motstridiga intressen som får människorna att attackera andra människor med dråp, krig, massaker och folkmord.

Hur kan man låta bli att tänka på det våld som tillfogas miljoner människors liv, särskilt barnens, de som på grund av den orättvisa fördelningen av rikedomarna bland folken och de sociala klasserna, tvingas in i nöd, undernäring och svält? Eller på det våld som ligger i den skandalösa vapenhandel som föregår krigen och gynnar de många väpnade konflikter som fläcker vår värld med blod? Eller på den död som sås genom det tanklösa rubbandet av den ekologiska jämvikten, genom den kriminella spridningen av droger eller genom främjandet av sexuella mönster som inte bara är moraliskt förkastliga utan även medför allvarliga risker för livet? Det är omöjligt att räkna upp den långa raden av hot mot det mänskliga livet; så många är de öppet framträdande eller fördolda former som de antar i dag!

11. Här skall vi dock särskilt uppmärksamma *en annan typ av angrepp*, som berör livet i dess begynnelse- och slutskeden, angrepp som *visar upp nya särdrag i jämförelse med det förgångna och framkallar ovanligt allvarliga*

problem. Dessa förlorar nämligen i det sociala medvetandet efterhand lätt sin "brottskaraktär" och antar helt oväntat "rättskaraktär", så långt att man kräver regelrätt *lagligt erkännande av staten och gratis utförande genom sjukvårdens egen personal.* Sådana angrepp drabbar livet, när det är helt försvarslöst, i mycket ödespräglade situationer. Ännu allvarligare är det faktum att dessa övergrepp mot livet oftast begås i och genom familjen, som till sin natur är bestämd att vara "en livets helgedom".

Hur har en sådan situation kunnat uppstå? Många olika faktorer måste beaktas. I bakgrunden kan man iakttä en djup kulturell kris som föder skepsis i fråga om kunskapens och etikens första grunder, varför det blir allt svårare att klart fatta meningen med människan och hennes rättigheter och plikter. Till detta kommer många olika existentiella problem och relationssvårigheter, som försvåras ytterligare genom den komplexa verkligheten i ett samhälle där individerna, de gifta paren och familjerna ofta lämnas ensamma med sina problem. Ideligen inträffar särskilt svåra nödsituationer med ångest och desperation, där kampen för överlevnad, smärtan intill gränsen för det uthärdliga och våldet, i synnerhet mot kvinnor, gör att beslutet att försvara och främja livet stundom kan kräva heroisk styrka.

Allt detta förklarar åtminstone delvis hur livets värde idag kan genomgå ett slags "förmörkelse", även om samvetet inte upphör att utpeka det som ett heligt och okränkbart värde. Det bevisas även av att man tenderar att överskyla vissa brott som begås mot livet i dess början eller slut med medicinska fackuttryck som avleder uppmärksamheten från det faktum att det här handlar om en konkret mänsklig persons rätt att leva.

12. Även om många och allvarliga aspekter av dagens sociala problematik på något sätt kan förklara stämningen av utbredd moralisk osäkerhet och ibland även enskildas vacklande ansvarskänsla, är det inte desto mindre sant att vi står inför en mer omfattande verklighet, och den kan betraktas som en reell och specifik *syndens struktur.* Den karakteriseras av att en "anti-solidaritetskultur" utvecklas, som mycket ofta löper samman med en verklig "dödens kultur". Den gynnas aktivt av starka kulturella, ekonomiska och politiska strömningar som företräder en prestationsorienterad samhällssyn.

Om man betraktar tingen ur den synvinkeln, kan man i viss mening tala om *de mäktigas krig mot de svaga*: det liv som skulle kräva mer av välvilja, kärlek och omsorg anses inte vara till någon nytta eller ses som en outhärdlig börda och avvisas därför på många olika sätt. Den som på grund av sin sjukdom, sitt handikapp eller, ännu enklare, på grund av sin blotta närvaro på jorden ifrågasätter de mer privilegierades lycka och levnadsvanor, uppfattas nästan alltid som en fiende som man måste hålla på avstånd eller röja ur vägen. På så sätt utlöses ett slags *"sammansvärjning mot livet"*. Den involverar inte bara enskilda i deras relationer till andra, till familjen och till olika grupper, utan går ända därhän att den på internationell nivå skadar och söndrar relationerna mellan folk och stater.

13. För att underlätta spridningen av *abort* investerades och investeras fortfarande oerhörda summor på att framställa medicinska preparat som gör det möjligt att döda fostret i moderlivet utan att anlita en läkare. Den vetenskapliga forskningen på detta område tycks uteslutande satsa på att utveckla allt enklare och effektivare medel mot livet, som samtidigt medför att aborten undandras varje form av kontroll och socialt ansvar.

Ofta påstås det att *de antikonceptionella metoderna*, som numera blivit säkra och tillgängliga för alla, utgör det effektivaste sättet att motverka aborter. Katolska kyrkan anklagas sedan för att främja abort, eftersom hon hårdnackat lär att preventivmedel är moraliskt otillåtna. Vid närmare granskning visar sig invändningen vara bedräglig. Det kan hända att många använder preventivmedel för att sedan undvika frestelsen att göra abort. Inte desto mindre förstärker pseudovärdena som ryms i "antikonceptionsmentaliteten" bara ytterligare den frestelsen inför ett havandeskap med ett oönskat liv. Detta är något helt annat än ett ansvarsmedvetet föräldraskap som utövas i respekt för den fulla sanningen i den äktenskapliga akten. I själva verket har abortkulturen utvecklats särskilt starkt just där kyrkans syn på födelsekontroll avvisas. Förvisso är abort och preventivmedel ur moralisk synpunkt till sin art *olika slags ont*: det ena motsäger den fulla sanningen i sexualakten som uttryck för den äktenskapliga kärleken, det andra förstör en människas liv; det ena går emot kyskhetens dygd i äktenskapet, det andra går emot

rättfärdighetens dygd och är en direkt överträdelse av Guds bud: "Du skall inte dräpa."

Men trots skillnaden i natur och moralisk vikt står de mycket ofta nära varandra, som frukter av samma träd. Det är sant, att det finns fall där man använder preventivmedel eller till och med gör abort under trycket av stora existentiella svårigheter; men inte ens sådana svårigheter kan någonsin befria någon från strävan att försöka följa Guds lag helt och fullt. I många andra fall har sådana seder istället sina rötter i en mentalitet, som hänger sig åt njutning och inte vill ta ansvar för sexualiteten och som företräder ett egoistiskt frihetsbegrepp, där fortplantningen ses som ett hinder för det egna självförverkligandet. Det liv som kunde utvecklas ur den sexuella föreningen blir så till en fiende som man absolut måste undvika och abort den enda möjliga lösningen när preventivmetoden misslyckats.

Tyvärr blir det nära sambandet mellan mentaliteten bakom användningen av preventivmedel och abort allt tydligare. Det demonstreras på ett förfärande sätt genom användningen av kemiska preparat, instrument som sätts in i livmodern och injektioner av substanser, som distribueras lika lätt som preventivmedel och i verkligheten fungerar som abortmetoder på det mänskliga livets allra första utvecklingsstadium.

14. De olika *formerna för konstgjord befruktning*, som kan tyckas stå i livets tjänst och som ofta används med den intentionen, jämnar i själva verket vägen för nya hot mot livet. Oberoende av det faktum att de inte kan accepteras av moraliska skäl, eftersom de skiljer fortplantningen från hela dess mänskliga sammanhang i den äktenskapliga akten⁽¹⁴⁾, är risken att dessa tekniker misslyckas hög: det gäller inte så mycket själva befruktningen som embryots utveckling efteråt. Det utsätts för faran att dö inom en vanligen mycket kort tid. Dessutom produceras fler embryon än som behövs för inplantering i kvinnans livmoder, och dessa så kallade övertaliga embryon förstörs sedan eller används för forskning. Under förevändning av vetenskapliga eller medicinska framsteg reduceras i själva verket det mänskliga livet till enbart "biologiskt material" som man fritt kan förfoga över.

Fosterdiagnostiken, som det inte finns några moraliska invändningar mot så länge den används för att fastställa eventuella nödvändiga

behandlingsar för det ännu ofödda barnet, blir alltför ofta orsak till att man föreslår och genomför en abort. Den eugeniska aborten rättfärdigas i den allmänna opinionen av en inställning som accepterar livet enbart på bestämda villkor och avvisar brister, handikapp och sjukdom. Med orätt anses detta ligga i linje med anspråken på behandling som leder till hälsa.

Enligt samma resonemang har man gått så långt att man förvägrat barn, som fötts med allvarliga skador eller sjukdomar, de mest elementära, vanliga behandlingarna och till och med föda. Än mer oroande är tendenserna i vår tid, då det allt emellanåt framförs förslag att på samma sätt som man rättfärdigar rätten till abort även legalisera *barnamord*. Detta skulle innebära en återgång till ett barbari, som människan hoppades att hon för alltid lämnat bakom sig.

15. Andra hot som inte är mindre allvarliga riktas mot *obotligt sjuka och döende*. I ett socialt och kulturellt sammanhang som gör det svårare att acceptera och bära lidande blir *frestelsen* allt större att lösa lidandets problem genom att avlägsna det vid roten och ta ut döden i förskott vid den tidpunkt man själv tycker är lämpligast.

Ett sådant beslut påverkas ofta av olika faktorer som tillsammans tyvärr för till denna hemska utgång. Hos den sjuke kan känslor av ångest, förbittring och även förtvivlan, framkallade av intensiv och långvarig smärta, vara avgörande. Detta utsätter den kanske ändå redan sviktande jämvikten i det personliga livet och familjelivet för ett hårt prov. Å ena sidan löper den sjuke, trots den allt effektivare medicinska och sociala hjälpen, risken att känna sig nedtyngd av den egna bräckligheten. Å andra sidan kan den sjukens närstående fyllas av ett förståeligt om än missriktat medlidande. Allt detta förvärras ytterligare av en moralisk inställning, som inte förmår se någon form av mening eller värde i lidandet, utan tvärtom betraktar lidandet som det onda med stort O, som det gäller att till varje pris bli av med. Det inträffar framför allt när man saknar en religiös åskådning som kan hjälpa en att positivt tolka lidandets hemlighet.

I det allmänna kulturklimatet utvecklas ett slags Prometheusattityd till människan, som får henne att tro att hon kan bli herre över liv och död och själv besluta därom, medan hon i själva verket besegras och

krossas av en död som ohjälpligt berövats varje utsikt till mening och hopp. Ett tragiskt vittnesbörd om allt detta möter vi i den vitt utbredda *eutanasin* – dold och smygande eller öppet genomförd och till och med lagligt tillåten. Förutom den påstådda medkänslan med en lidande människas plågor försvaras eutanasin ibland med det utilitaristiska argumentet att man självklart skall undvika kostnader som belastar samhället alltför mycket och inte ger något i utbyte. Därför föreslås det att man röjer ur vägen missbildade nyfödda barn, svårt handikappade och invalidiserade, framför allt gamla som inte kan sköta sig själva längre och obotligt sjuka. Vi får här inte heller förtiga andra mer förtäckta, men inte mindre verkliga och allvarliga former av eutanasi. Det kan till exempel förekomma att man för att få tillgång till fler organ för transplantationer avlägsnar organ utan att respektera objektiva och tillämpliga kriterier för att fastställa donatorns död.

16. Ett annat aktuellt *fenomen*, som ofta följs av hot och angrepp mot livet, är *befolkningsstillväxten*. Det ser olika ut i olika delar av världen. I de rika och utvecklade länderna registreras en oroande tillbakagång eller ett ras i födelsetalen. I de fattiga länderna å andra sidan växer befolkningen i allmänhet i hög takt, något som är svårt att bära mot bakgrund av den svaga ekonomiska och sociala utvecklingen eller den rent av extrema underutvecklingen. När det gäller de fattiga ländernas överbefolkning saknas över hela världen planering och gemensamma åtgärder – en seriös familje- och socialpolitik, program för kulturell utveckling och en rättvis produktion och fördelning av tillgångarna – samtidigt som man fortsätter att driva en födelsefientlig politik.

Preventivmedel, sterilisering och abort bör helt säkert nämnas bland de bidragande orsakerna till den starka nedgången i födelsetalen. Frestelsen att ta sin tillflykt till samma metoder och angrepp mot livet även när det gäller en ”befolkningsexplosion” ligger nära till hands.

Den gamle Farao, som upplevde Israels barns närvaro och utbredning som en mardröm, förtryckte dem på alla sätt och befalldes att varje pojke som fötts av de hebreiska kvinnorna skulle dödas (jfr 2 Mos 1:7–22). På samma sätt förhåller sig många av jordens mäktiga idag. De uppfattar dagens befolkningsstillväxt som en mardröm och är därför rädda att de fruktsammare och fattigare folken skall hota välståndet och lugnet

i deras länder. Därför vill de hellre främja alla tänkbara åtgärder för att genomföra massiv födelsekontroll än att ta itu med och lösa alla dessa allvarliga problem med hänsyn till den enskildes och familjernas värdighet och varje människas okränkbara rätt till liv. Till och med det ekonomiska stöd som de skulle vara beredda att ge blir med orätt förbundet med villkoret att acceptera en födelsefientlig politik.

17. Dagens mänsklighet erbjuder en oroväckande anblick, inte bara med tanke på de olika områden där angreppen mot livet sker, utan även på grund av deras förhållandevis stora antal och det vittomfattande och kraftfulla stöd som kommer dem till del genom det breda samförståndet i samhället, det ofta förekommande lagliga erkännandet och sjukvårdspersonalens medverkan.

Som jag eftertryckligt sade på den åttonde världsungdomsdagen i Denver, "avatar inte hoten mot livet med tiden. Tvärtom, de antar allt större proportioner. Det handlar inte bara om hot som kommer utifrån, från naturens krafter eller från fler bröder 'Kain' som dödar sin broder 'Abel'; nej, det handlar snarare om *vetenskapligt och systematiskt planerade hot*. 1900-talet kommer att anses som en epok med väldiga angrepp mot livet, en ändlös serie krig och ett ständigt dödande av oskyldiga människoliv. De falska profeterna och lärarna har haft största möjliga framgång".⁽¹⁵⁾ Förutom alla dessa förehavanden, som kan vara av många olika slag och kanske rentav anta övertygande former i solidaritetens namn, står vi i själva verket inför en uppenbar "*sammansvärjning mot livet*" som även omfattar internationella institutioner som mycket engagerat inspirerar och genomför regelrätta kampanjer för spridningen av preventivmedel, sterilisering och abort. Det kan inte heller förnekas att massmedia ofta är inblandade i denna sammansvärjning genom att de i den allmänna opinionen skapar tilltro till en inställning som framställer användningen av preventivmedel, sterilisering, abort och till och med eutanasi som tecken på framsteg och seger för friheten, medan de beskriver motsatta ståndpunkter som oreserverat tar ställning för livet som frihets- och utvecklingsfientliga.

ETT FÖRKASTLIGT FRIHETSBEGREPP

”Skall jag ta hand om min bror?” (1 Mos 4:9)

18. Det här perspektivet skall inte bara betraktas utifrån de särskilda dödsyttringar som karakteriserar det, utan även utifrån den *mångfald av orsaker* som framkallar det. Herrens fråga: ”Vad har du gjort?” (1 Mos 4:10) tycks vara en uppmaning till Kain att gå bortom själva mordhandlingens som sådan och se de bakomliggande *motiven* och de därav följande *konsekvenserna* i hela deras tyngd.

Besluten mot livet uppstår ibland i svåra eller rentav synnerligen pressande situationer präglade av oerhört lidande, ensamhet, total brist på ekonomiska utsikter, förtvivlan och ångest inför framtiden. Sådana omständigheter kan kraftigt minska det subjektiva ansvaret och den medföljande skulden hos dem som gör dessa i sig onda val. I dag omfattar dock problemet mycket mer än den nödvändiga insikten om de personliga omständigheterna. Detta problem återfinns även på ett kulturellt, socialt och politiskt plan, där det visar sina mest oroväckande och förvirrande sidor i den alltmer utbredda tendensen att tolka de nämnda brotten mot livet som *legitima uttryck för den individuella friheten vilka måste erkännas och skyddas som verkliga rättigheter*.

På så sätt har en lång historisk process nått fram till ett avgörande med olyckliga och farliga följder. Denna process som ledde till upptäckten av de ”mänskliga rättigheterna” – rättigheter som tillkommer varje person och som äger prioritet i förhållande till varje författning och statlig lagstiftning – har i våra dagar hamnat i en *paradoxal självmotsägelse*. Just i en tid då man högtidligt proklamerar personens okränkbara rättigheter och offentligt bekräftar livets värde, förnekas och förtrampas samma rätt till liv, i synnerhet vid de ögonblick som är mest utmärkande för existensen, födelsen och dödsstunden.

Å ena sidan visar de på många ställen allmänt deklarerade mänskliga rättigheterna och den mängd initiativ som inspirerats av dem, att det över hela världen finns en ökande moralisk sensibilitet som mer samvetsgrant tillerkänner varje människa värde och värdighet, utan att göra skillnad på ras, nationalitet, religion, politisk åsikt och social ställning.

Å andra sidan motsägs dessa ädla uttalanden av att de i praktiken på

ett sorgligt sätt förnekas. Det förnekandet är desto mer upprörande, ja, skandalöst, eftersom det sker i ett samhälle där de mänskliga rättigheterna stadfästs och skyddas, då de ju utgör dess främsta uppgift och stolthet. Hur kan dessa upprepade principiella förklaringar bringas i samklang med de ständigt ökade och allmänt godtagna angreppen mot det mänskliga livet? Hur kan dessa deklARATIONER förenas med avvisandet av dem som är svaga, behövande, gamla eller som nyligen blivit till i moderlivet? Dessa angrepp går rakt emot värnandet om livet och utgör samtidigt *ett hot mot de mänskliga rättigheternas hela kultur*. Ett hot som utan tvivel kan undergräva själva meningen med den demokratiska samlevnaden: *från att ha varit samhällen med "människor som lever tillsammans" riskerar våra städer att bli samhällen med människor som är utstötta, eftersatta, fördrivna och förtryckta*. Och riktar vi blicken ut över världen, hur kan vi då undgå tanken att alla uttalanden om personers och folks rättigheter på stora internationella kongresser bara blir tomma retoriska övningar, om man inte avslöjar de rika ländernas blinda kärlek, den som förvägrar de fattiga länderna tillgång till utveckling eller binder utvecklingen vid absurda fortplantningsförbud och så skapar en motsättning mellan utvecklingen och människan? Måste vi inte ifrågasätta själva de ekonomiska modellerna som ofta används av stater även för att utöva påtryckning och ställa villkor på internationell nivå? De orsakar och gynnar situationer som präglas av orättvisa och våld, där det mänskliga livet hos hela folk förnedras och förtrycks.

VAR FINNS RÖTTERNA TILL SÅ OERHÖRDA MOTSÄGELSER?

19. Vi kan finna dem om vi gör en kulturell och moralisk helhetsbedömning och börjar med att granska den mentalitet som *alltför mycket betonar eller rentav förvanskar begreppet subjektivitet* genom att som rättssubjekt endast erkänna den som besitter full eller åtminstone begynnande autonomi och frigjort sig från allt beroende av andra. Men hur kan detta förenas med *förhålligandet av människan som en varelse som "inte är underkastad någon"*? Läran om de mänskliga rättigheterna grundas just på tanken att människan till skillnad från djuren och tingen inte

kan ställas i någon annans ägo. Här måste även nämnas tendensen att *jämställa personens värdighet med förmågan till verbal och tydlig* eller i varje fall påvisbar och uppfattad *kommunikation*. Det är klart att det under sådana omständigheter inte finns någon plats här i världen för den som liksom det ofödda barnet och den döende till sin fysiska konstitution är en svag varelse som synes vara helt utlämnad åt andra människor och radikalt beroende av dem, någon som man bara kan kommunicera med på en stor ömsesidig tillgivenhets tysta språk. Fördenskull blir styrkan kriteriet för beslut och handlingar när det gäller mänskliga relationer och social samlevnad. Detta är dock raka motsatsen till det som rättsstaten historiskt sett velat hävda, nämligen en gemenskap där ”styrkans rätt” ersätts av ”rättens styrka”.

På ett annat plan ligger rötterna till motsägelserna som uppstår mellan de högtidligt stadfästa mänskliga rättigheterna och det tragiska förnekandet av dem i en *frihetsuppfattning* som på ett absolut sätt upphöjer individen och ingalunda kräver att han skall hjälpa, helt acceptera och stå sin nästa till tjänst. Även om det är sant att utsläckandet av livet hos någon som ännu inte är född eller vars liv går mot sitt slut ibland har sken av missriktad altruism och mänsklig barmhärtighet, så kan man inte förneka att en sådan dödskultur i sin helhet uppvisar en rent individualistisk syn på friheten, vilken slutligen blir de ”starkares” frihet gentemot de svaga som är bestämda till undergång.

I den meningen kan man tyda Kains svar på Herrens fråga ”Var är din bror Abel?": ”Jag vet inte. *Skall jag ta hand om min bror?*” (1 Mos 4:9). Javisst skall varje människa ”ta hand om sin bror”, eftersom Gud har anförtrott människorna åt varandra. Det är också utifrån detta ömsesidiga anförtröende som Gud ger varje människa frihet, en frihet som äger en *väsentlig relationsdimension*. Stor är denna Skaparens gåva, som är nedlagd i personens tjänande och i dess fullkomning genom självutgivande och accepterande av den andre. Om friheten däremot görs absolut på ett individualistiskt sätt, töms den på sitt ursprungliga innehåll och strider mot sin kallelse och värdighet.

Det finns en ännu viktigare aspekt som behöver lyftas fram: friheten förnekar och förstör sig själv och inriktar sig på att förintä andra när den inte längre erkänner och bevarar *sitt grundläggande samband med sanningen*. Så ofta som friheten vill frigöra sig från varje slags tradition

och auktoritet och sluter sig för de främsta tecknen på en objektiv och allmän sanning som grund för det personliga och sociala livet, leder det till att personen inte längre erkänner sanningen om gott och ont som den enda och säkra normen för sina val, utan bara sin egen subjektiva och föränderliga åsikt eller rent av sitt själviska intresse och begär.

20. Med ett sådant frihetsbegrepp *urartar samhällslivet i grunden*. Om hävdandet av det egna jaget uppfattas i termer av absolut autonomi, förnekas nödvändigtvis den andre som en fiende man måste försvara sig mot. Det leder till att samhället blir en mängd individer placerade bredvid varandra utan ömsesidiga band: var och en vill hävda sig oberoende av de andra och dessutom se till att de egna intressena går främst. När andra har liknande intressen måste man på något sätt finna en medelväg, om man vill bereda var och en i samhället största möjliga frihet. Så har man inte längre någon referens till gemensamma värden och till en för alla gällande obetingad sanning; samhällslivet riskerar att rasa samman i total relativism. Då blir *allt förhandlingsbart, allt blir möjligt att sälja och köpa*: även den främsta av de grundläggande rättigheterna, rätten till liv.

Det är också vad som händer på det politiska och statliga planet: den ursprungliga, oförytterliga rätten till liv ifrågasätts eller förnekas genom parlamentarisk omröstning eller på grund av viljan hos en del av befolkningen, låt vara majoriteten. Det är det olyckliga resultatet av en relativism som regerar obestridd: "rätten" upphör att vara rätt eftersom den inte längre är fast grundad på personens okränkbara värdighet utan underkastas den starkare partens vilja. På så sätt går demokratin emot sina regler in på en väg som är totalitär till sitt väsen. Staten är inte längre det "gemensamma hemmet", där alla kan leva i jämlikhet, utan blir en *tyrannisk stat*, som i allmännyttans namn – vilket egentligen inte är något annat än ett fåtals intressen – tillåter sig att bestämma över de svagaste och mest värnlösa medlemmarnas liv, från det ofödda barnet till den gamla människan.

Allt tycks förlöpa juridiskt oklanderligt, i varje fall då lagarna som tillåter fri abort och eutanasi beslutas i demokratisk ordning. I själva verket står vi bara inför ett tragiskt sken av rättvisa, och det demokratiska idealet, som verkligen är ett sådant när det erkänner och skyddar varje mänsklig persons värdighet, *blir förrått i sina grundvalar*: "Hur kan man

fortfarande tala om varje mänsklig persons värdighet, när det är tillåtet att döda de svagaste och oskyldigaste människorna? I vilken rättvisas namn praktiseras den mest orättvisa diskrimineringen av alla: somliga anses värdiga att försvaras, medan andra förnekas denna värdighet?”⁽¹⁶⁾ När detta händer har den process redan påbörjats som leder till att en äkta mänsklig samlevnad bryter samman och att staten upplöses.

Att kräva rätt till abort, barnadödande och eutanasi, och erkänna den rätten i lagen, betyder att man tillskriver den mänskliga friheten en *pervers och orättfärdig innebörd*: nämligen *absolut makt över och mot andra*. Men detta är den sanna frihetens död: ”Sannerligen, jag säger er: var och en som syndar är slav under synden” (Joh 8:34).

SINNET FÖR GUD OCH MÄNNISKOR FÖRDUNKLAS

”Du driver mig ... bort ur din åsyn” (1 Mos 4:14)

21. I sökandet efter de djupaste rötterna till kampen mellan ”livets kultur” och ”dödskultur” kan vi inte stanna vid den nämnda perversa frihetsuppfattningen. Vi måste tränga in till kärnan i det fasansfulla öde som människan i vår tid erfar: *det fördunklade sinnet för Gud och människan*, vilket är typiskt för en social och kulturell inställning som smittats av sekulariseringen, som med sina inträngande tentakler inte drar sig för att också sätta kristna gemenskaper på prov. Den som påverkas av den atmosfären hamnar lätt i en ond cirkel. När man förlorar sinnet för Gud, *förlorar man snart även sinnet för människan*, för hennes värde och liv; den fortlöpande kränkningen av morallagarna, särskilt beträffande respekten för det mänskliga livet och dess värde, får till följd att förmågan att förnimma Guds livgivande och frälsande närvaro gradvis försämras.

Låt oss återvända till berättelsen om hur Abel dödas av sin bror. Efter att ha förbannats av Herren tilltalar Kain Gud med orden: ”Mitt straff är för tungt att bära. Du driver mig bort från marken, *bort ur din åsyn*. Rastlös och rotlös kommer jag att vara på jorden. Vem som helst som möter mig kan döda mig” (1 Mos 4:13–14).

Kain tror att hans synd inte kan förlåtas av Herren och att det blir hans

oundvikliga öde att vara tvungen att drivas ”bort ur din åsyn”. Då Kain säger att hans straff är ”för tungt att bära”, så är det därför att han vet, att han befinner sig inför Gud och hans rättvisa dom. Det är verkligen bara i Guds åsyn som människan förmår erkänna sin synd och fatta hela dess allvar. Detsamma erfar David, som efter att ha ”syndat mot Herren” och blivit klandrad av profeten Natan (jfr 2 Sam 11–12) utropar: ”Jag vet vad jag har brutit, min synd står alltid inför mig. Mot dig, bara mot dig har jag syndat, jag har gjort det som är ont i dina ögon” (Ps 51:5–6).

22. När därför sinnet för Gud går förlorat, hotas och vanäras även sinnet för människan, vilket Andra vaticankonciliet pregnant konstaterade: ”Ty utan Skaparen sjunker skapelsen ner i intet . . . Om Gud glöms bort, blir dessutom själva skapelsen omöjlig att förstå.”⁽¹⁷⁾ Människan ser sig inte längre själv som ”hemlighetsfullt annorlunda” än de andra jordiska varelserna; hon betraktar sig som en bland många och i bästa fall som en organism som har uppnått en mycket hög fullkomning. Instängd i sin kroppsliga naturs trånga cirkel reduceras hon på sätt och vis till ”en sak” och uppfattar inte längre den ”transcendent” karaktären hos sin ”existens som människa”. Hon ser inte mer livet som en fantastisk gåva av Gud, som en ”helig” verklighet som hon anförtrotts att ansvara för och således även att kärleksfullt vårda och ”vörda”. Livet blir helt enkelt ”en sak” som människan gör anspråk på som sin exklusiva egendom, helt underkastad hennes kontroll och manipulation.

Då människan konfronteras med det liv som föds och dör är hon därför inte längre i stånd att ställa frågan vad som är den verkliga meningen med livet och att i sann frihet ta emot dessa avgörande ögonblick i sitt liv. Hon bryr sig bara om det som skall ”göras” och anstränger sig för att med hjälp av all slags konst, planera, kontrollera och behärska födelsen och döden. Från att ursprungligen ha varit erfarenheter som skall ”levas” blir det snarare fråga om ting som människan utan vidare tillåter sig att ”äga” eller ”göra sig av med”.

När allt gudsförhållande för övrigt upphört är det inte så underligt att meningen med allting blir helt och hållet förvanskad. Naturen själv är inte längre ”mater” (moder) utan inskränkt till ”material” som är utsatt för varje slags manipulation. Detta är vad en viss typ av tekniskt-vetenskapligt tänkesätt, som dominerar i den moderna kulturen, tycks

leda till. Man förnekar uppfattningen att det finns en sanning om de skapade tingen som måste erkännas och en Guds avsikt med livet som måste respekteras. Detta är inte mindre sant när rädslan för följderna av en sådan "frihet utan lag" förleder somliga till den motsatta ståndpunkten, nämligen en "lag utan frihet", vilket till exempel blir fallet i uppfattningar och läror som avisar rätten att göra några som helst ingrepp i naturen; det är liksom ett "gudomliggörande", som återigen förnekar att naturen är beroende av Skaparens plan.

Genom att i praktiken leva "som om Gud inte finns" avlägsnar sig människan inte bara från Guds mysterium utan även från världens och sitt eget livs hemlighet.

23. Det fördunklade sinnet för Gud och för människan leder oundvikligen till en *praktisk materialism*, där individualism, utilitarism och hedonism grasserar. Även här visar sig den tidlösa giltigheten i apostelns ord: "Eftersom de föraktade kunskapen om Gud, lät han dem hemfalla åt föraktliga tänkesätt så att de gjorde det som inte får göras" (Rom 1:28). Så ersätts de värden som ligger i att *vara* av dem som finns i att *ha*.

Det enda mål som gäller är att vinna materiellt välstånd. Den så kallade livskvaliteten uppfattas till stor del eller uteslutande som ekonomisk framgång, hämningslös konsumtion, fysisk skönhet och njutning, medan de djupare dimensionerna i livet – intellektuella, andliga och religiösa – försummas.

I detta sammanhang blir *lidandet*, som är en oundviklig belastning i människans liv men också en faktor som kan tjäna den personliga utvecklingen, så att säga "bortcensurerat", avisat som något onyttigt, ja, bekämpat som ett ont som alltid och överallt skall undvikas. Men när man inte kan övervinna det och utsikten till framtida välbefinnande i varje fall försvinner, då tycks livet ha förlorat all mening och frestelsen att ta sig rätten att undanröja det växer i människan.

I samma kulturmiljö uppfattas inte längre *kroppen* som en helt och hållet personlig realitet, det vill säga som tecknet och platsen för relationerna till andra, till Gud och till världen. Den reduceras till något enbart materiellt: den är endast ett komplex av organ, funktioner och energi som bara används utifrån kriterier som lust och prestation. Följaktligen blir även *sexualiteten* berövad sin värdighet och reducerad till

ett instrument: från att vara tecken, plats och språk för kärleken, vilket betyder att överlämna sig till och ta emot den andra i personens hela rikedom, blir den mer och mer bara tillfälle och medel till självhävdelse och egoistisk tillfredsställelse av den egna driften och njutningen. Så förvrängs och förfalskas den ursprungliga meningen med den mänskliga sexualiteten, och den dubbla innebörd som ryms i den äktenskapliga aktens natur, föreningen och fortplantningen, skiljs åt på ett artificiellt sätt. På det sättet vanhelgas föreningen, och fruktbarheten underkastas mannens och kvinnans godtycke. Fortplantningen blir då en "fiende" som skall undvikas vid utövandet av sexualiteten. Om man väljer den är det bara för att den uttrycker den egna längtan eller rentav viljan att "till varje pris" få ett barn, men inte för att man vill ta emot den andra parten helt och fullt och den livets rikedom, som ett barn bär med sig.

I det hittills beskrivna materialistiska perspektivet sker *en stor utarmning av de inbördes personliga relationerna*. De första som skadas av detta är kvinnorna, barnen, de sjuka, de lidande och de gamla. Det egentliga kriteriet på personens värdighet – nämligen vördnad, osjälviskhet och tjänande – ersätts av kriterier som prestationsförmåga, ändamålsenlighet och nytta. Människan erkänns och uppskattas inte för vad hon "är" utan för vad hon "har, gör och presterar". Det är de starkares makt över de svagare.

24. *I själva hjärtat av det moraliska samvetet* fullbordas fördunklandet av sinnet för Gud och människan med alla dess olika och ödesdigra konsekvenser för livet. Det handlar framför allt om vars och ens samvete, som unikt och utan motstycke står ensamt inför Gud.⁽¹⁸⁾ Men i viss mening handlar det också om *samhällets "moraliska samvete"*. Det är på något sätt ansvarigt, inte bara emedan det tolererar och favoriserar livsfientliga förhållningssätt utan även för att det främjar en "dödkultur" genom att skapa och befästa "strukturer av synd" som är riktade mot livet. Såväl den enskildes som samhällets moraliska samvete utsätts idag, också på grund av de sociala kommunikationsmedlens starka inflytande, för en *mycket allvarlig och dödlig fara*, nämligen *sammanblandningen av gott och ont*, som rör själva den grundläggande rätten till liv. En stor del av samhället måste tyvärr liknas vid den mänsklighet som Paulus beskriver i Romarbrevet. Den består av "människor som håller sanningen fången i

orättfärdighet” (1:18). När de avfallit från Gud och trodde att de kunde bygga upp det jordiska samhället utan honom, ledde deras tankemöda ”dem ingenstans och deras oförståndiga hjärtan förmörkades” (1:21). ”De ville gälla för visa, men blev till dårar” (1:22), de levde på ett sätt som förtjänar döden, och ”ändå är det just så de lever, ja än värre, de tycker det är bra när andra gör det” (1:32). Då samvetet, själens lysande öga (jfr Matt 6:22–23), kallar ”det onda gott och det goda ont” (Jes 5:20), har det slagit in på fördärvets och den moraliska blindhetens oroväckande och mörka väg.

Trots alla förbehåll och försök att tvinga samvetet till tystnad går det inte att kväva den Herrens röst som ljuder i varje människas samvete. Från denna inre helgedom kan en ny kärlekens väg banas, där man tar emot och tjänar det mänskliga livet.

HOPPETS TECKEN OCH INBJUDAN TILL HANDLING

”Ni har kommit till det renande blodet” (jfr Heb 12:22, 24)

25. ”Din brors blod ropar till mig från marken” (1 Mos 4:10). Inte bara Abels blod, den första oskyldigt dödade människans, ropar till Gud, livets källa och försvarare. Även blodet från alla andra människor som mördats efter Abel ropar till Herren. *Kristi blod*, som Abel i sin oskuld profetiskt förebådar, ropar till Gud på ett alldeles unikt sätt, påminner oss författaren till Hebreerbrevet: ”Ni har kommit till Sions berg och den levande Gudens stad ... förmedlaren av ett nytt förbund, och det renande blod som talar starkare än Abels” (12:22,24).

Det är det ”renande blodet” (*sanguinis aspersionis*, ”stänkelseblodet” i 1917 års översättning). Symbol och profetiskt tecken för detta var det gamla förbundets offerblod. Så uttryckte Gud sin vilja att meddela sitt liv till människorna genom att rena och helga dem (jfr 2 Mos 24:8; 3 Mos 17:11). Allt detta uppfylls och förverkligas nu i Kristus: hans blod är stänkelseblodet som förlöser, renar och frälsar; det är det nya förbundets medlares blod ”som blir utgjutet för många till syndernas förlåtelse” (Matt 26:28). Detta blod som flyter ur Kristi uppstickna sida på korset

(jfr Joh 19:34), "talar starkare" än Abels blod. Det uttrycker och kräver en djupare "rättvisa" och framför allt bönfaller det om barmhärtighet⁽¹⁹⁾, det väddar för bröderna inför Fadern (jfr Heb 7:25), det är en källa till fullkomlig återlösning och skänker nytt liv.

Då Kristi blod avslöjar Faderns övermåttan stora kärlek, *visar det samtidigt hur dyrbar människan är i Guds ögon och vilket oskattbart värde hennes liv har*. Aposteln Petrus erinrar oss om det: "Ni vet att det inte var med förgängliga ting, silver eller guld, som ni friköptes från det meningslösa liv som ni övertagit från era fäder. Nej, det var med blodet från ett lamm utan fel eller fläck, Kristi dyrbara blod" (1 Pet 1:18–19). Genom att betrakta Kristi dyrbara blod, tecknet på hans kärleks gåva (jfr Joh 13:1), lär den troende känna och uppskatta den nästan gudomliga värdigheten hos varje människa och kan med ny och tacksam förundran utropa: "Hur värdefull måste inte människan vara i Guds ögon om hon 'förtjänade en sådan frälsare' (*Exsultet* i påskvakan), och om Gud gav sin ende Son för att människan inte skall gå under utan ha evigt liv! (jfr Joh 3:16)."⁽²⁰⁾

Dessutom uppenbarar Kristi blod för människan, att hennes storhet och därmed hennes kallelse består i *den äkta gåvan av sig själv*. Just därför att det utgjuts som en livets gåva är Kristi blod inte längre ett dödens tecken som understryker skilsmässan från bröderna utan ett medel till en överflödande rik gemenskap för alla. Den som i eukaristins sakrament dricker detta blod och förblir i Kristus (jfr Joh 6:56) tas med in i hans kärleks kraft och utgivande liv, för att så fullfölja den kärlekens allra första kallelse som är varje människas egen (jfr 1 Mos 1:27; 2:18–24).

Från detta Kristi blod hämtar alla människor *kraft att engagera sig för livet*. Det blodet är den starkaste grunden till hoppet, ja, *det är fundamentet för den absoluta vissheten att livet kommer att segra enligt Guds plan*. "Döden skall inte finnas mer", ropar den starka rösten från Guds tron i det himmelska Jerusalem (Upp 21:4). Och den helige Paulus försäkrar oss att den seger över synden som vi vinner nu är ett tecken på och ett föregripande av den slutgiltiga segern över döden. "Då blir det så som skriftordet säger: Döden är uppslukad och segern är vunnen. Död, var är din seger? Död, var är din udd?" (1 Kor 15:54–55).

26. I själva verket saknas det inte tecken som förebådar denna seger i våra samhällen och kulturer, trots att de är så starkt präglade av "dödens kultur". Det skulle därför ge en ensidig bild, som kunde leda till en ofruktbar hopplöshet, om vi inte låter fördömandet av hoten mot livet följas av en framställning av de *positiva tecken* som verkar i mänsklighetens nuvarande situation.

Tyvärr har de positiva tecknen ofta svårt att bli uppfattade och kända, kanske delvis därför att de inte får tillräcklig uppmärksamhet i massmedia. Men hur många initiativ för att hjälpa och stödja dem som är svaga och försvarslösa har inte tagits och fortsätter att tas i den kristna gemenskapen och i det civila samhället på lokal, nationell och internationell nivå av enskilda, grupper, rörelser och organisationer av olika slag!

Det finns fortfarande många *gifta par* som med ansvar och generositet tar emot barnen som "äktenskapets största gåva".⁽²¹⁾ Det saknas inte heller *familjer* som utöver sin dagliga tjänst för livet är öppna för att ta sig an övergivna barn, barn och ungdomar i svårigheter, handikappade personer och ensamma gamla. Inte så få *centra för stöd till livet* och liknande inrättningar främjas av individer och grupper som med beundransvärd hängivenhet och på egen bekostnad ger materiellt och andligt stöd åt mödrar i svåra situationer som frestas att göra abort. I ökande omfattning uppstår *frivilliggrupper* som visar gästfrihet mot personer som inte har någon familj, som befinner sig i särskilt påfrestande omständigheter eller behöver en stödjande omgivning som hjälper dem att överge farliga vanor och återupptäcka livets mening.

Den medicinska vetenskapen, som främjas genom forskares och specialisters stora insatser, fortsätter sina försök att finna allt effektivare läkemedel: för det ofödda livet och för människor som ängslas för sin hälsa eller drabbats av svåra och dödliga sjukdomar rapporteras resultat, som en gång var otänkbara och som ger gott hopp för framtiden. En mångfald institutioner och organisationer anstränger sig för att man i de länder som är värst ansatta av fattigdom och endemiska sjukdomar skall få del av den nyaste medicinens framsteg. Nationella och internationella föreningar för läkare organiseras för att snabbt hjälpa invånare som drabbats av naturkatastrofer, epidemier eller krig. Varför skulle vi, även om en verkligt rättvis internationell fördelning av de medicinska resurserna fortfarande är långt borta, inte se ett tecken på tilltagande

solidaritet mellan folken, en värdefull mänsklig och moralisk sensibilitet och en större respekt för livet i de steg som hittills genomförts?

27. Mot bakgrund av de lagar som tillåter abort och de på sina håll framgångsrika försöken att legalisera eutanasi, har det i många delar av världen uppstått *rörelser och initiativ för att skapa ett socialt medvetande som värnar om livet*. När sådana rörelser i enlighet med sina principer agerar fast och bestämt men utan våld, stöder de ett vidare och djupare medvetande om livets värde. De väcker ett beslutsammare engagemang för att skydda det och går till handling.

Måste vi inte också tänka på *alla de dagliga gester av mottagande, offer och osjälvisk omsorg* som ett oräkneligt antal människor kärleksfullt gör i sina familjer, på sjukhus, barnhem, ålderdomshem och andra centra eller gemenskaper till skydd för livet? Genom att följa Jesu ”den barmhärtige samarierns” exempel (jfr Luk 10:29–37) och stärkas av hans kraft har kyrkan alltid stått i frontlinjen för sådana kärleksgärningar. Många av hennes döttrar och söner, särskilt ordensfolk, har vigt och viger alltjämt sina liv åt Gud, under såväl gamla som nya former, för att ägna sig åt sina svagaste och mest behövande medmänniskor.

Dessa handlingar bygger från grunden upp den ”kärleks- och livskultur” utan vilken människornas och samhällets existens förlorar sin mest genuina mänskliga kvalitet. Även om ingen lägger märke till dem och de förblir dolda för de flesta, försäkrar oss tron att Fadern, ”som ser i det fördolda” (Matt 6:4), inte bara kommer att belöna dessa handlingar utan redan nu låter dem ge bestående frukt för alla.

Till de hoppfulla tecknen borde vi även räkna en *ny ökande sensibilitet* i breda lager av den allmänna opinionen, *som alltmer motsätter sig kriget* som instrument för att lösa konflikter mellan folk och söker effektiva icke-våldsmetoder för att hejda en beväpnad angripare. Till samma perspektiv hör också *den allmänna opinionens tilltagande motstånd mot dödsstraffet*, även när det betraktas som en form av ”socialt nödvärn”. Dagens samhälle förfogar över effektiva brottsförebyggande medel som gör den skyldige ofarlig utan att slutgiltigt ta ifrån honom möjligheten att komma på bättre tankar.

Lovvärt är också det ökande engagemanget för *livskvaliteten och miljön*, som man särskilt kan finna i de högutvecklade samhällena där

människornas förväntningar inte längre koncentreras så mycket på överlevnadsproblem som på en allmän förbättring av livsvillkoren. Särskilt betydelsefull är det återkomna intresset för etiska livsfrågor. Genom *bioetikens* uppkomst och utveckling främjas reflektionen och dialogen – mellan troende och icke-troende såväl som mellan bekännare av olika religioner – om grundläggande etiska problem som rör människans liv.

28. Detta perspektiv, med dess ljus och skuggor, borde göra oss alla fullt medvetna om att vi står inför en våldsamt och mycket allvarlig sammandrabbning mellan ont och gott, död och liv, ”dödens kultur” och ”livets kultur”. Vi står inte bara ”inför” denna konflikt utan befinner oss också nötdrungen ”mitt i” den: vi är alla involverade och tar del i den med det ofrånkomliga ansvaret att *villkorlös* avgöra oss för livet.

Även till oss ropar Mose klart och inträngande: ”Se, jag ställer dig i dag inför liv och lycka eller död och olycka. ... jag har ställt dig inför liv och död, välsignelse och förbannelse. *Du skall välja livet, så att du och dina efterkommande får leva*” (5 Mos 30:15, 19). Detta kan mycket väl tillämpas också på oss, som varje dag måste välja mellan ”livets kultur” och ”dödens kultur”. Men uppmaningen i Femte Mosebok är djupare än så, eftersom den nödgar oss att göra ett i egentlig mening religiöst och moraliskt val. Det handlar om att ge den egna existensen en grundläggande orientering och troget leva i överensstämmelse med Herrens lag: ” ... och om du *älskar Herren, din Gud, vandrar hans vägar och följer hans bud, stadgar och föreskrifter ... Du skall välja livet, så att du och dina efterkommande får leva. Du skall älska Herren, din Gud, lyssna till honom och hålla dig till honom, ty detta ger dig liv, och du får leva länge*” (30:16, 19–20).

Det villkorlösa valet av livet når sin fulla religiösa och moraliska betydelse när det växer fram ur, formas och närs av *tron på Kristus*. För att vi skall utgå som segrare i den kamp mellan död och liv, som vi är indragna i, kan ingenting vara oss till bättre hjälp än tron på Guds Son som blev människa och kom till människorna ”för att de skall ha liv, och liv i överflöd” (Joh 10:10). Det är *tron på Kristus den uppståndne som besegrade döden*; det är tron på Kristi blod ”som talar starkare än Abels” (Heb 12:24).

Genom ljuset och kraften i denna tro blir kyrkan, när hon möter

utmaningarna i dagens situation, alltmer medveten om nåden och ansvaret som hon får av Herren att förkunna, fira och tjäna *livets evangelium*.

KAPITEL II

Jag har kommit för att de skall ha liv

Det kristna budskapet om livet

MED BLICKEN RIKTAD PÅ KRISTUS, "LIVETS ORD"

"Livet blev synligt, vi har sett det" (1 Joh 1:2)

29. Inför de många allvarliga hoten mot livet i den moderna världen kan man gripas av en känsla av oemotståndlig vanmakt: det goda kommer aldrig att kunna besegra det onda!

Det är nu som Guds folk, och det avser alla troende, kallas att ödmjukt och frimodigt bekänna sin tro på Jesus Kristus, "livets ord" (1 Joh 1:1). *Livets evangelium* är inte endast en, låt vara originell och djup, meditation över det mänskliga livet. Det är inte bara ett bud som skall väcka samvetet och åstadkomma viktiga förändringar i samhället. Det är inte heller ett tomt löfte om en bättre framtid. *Livets evangelium* är en konkret och personlig verklighet, eftersom det består i förkunnandet av *Jesu egen person*. För aposteln Tomas och i honom varje människa visar sig Jesus med orden: "Jag är vägen, sanningen och livet" (Joh 14:6). På samma sätt talar han om sin identitet till Marta, Lasaros syster: "Jag är uppståndelsen och livet. Den som tror på mig skall leva om han än dör, och den som lever och tror på mig skall aldrig någonsin dö" (Joh 11:25–26). Jesus är Sonen som från evighet mottar livet från Fadern (jfr Joh 5:26) och har kommit till människorna för att låta dem få del av denna gåva: "Jag har kommit för att de skall ha liv, och liv i överflöd" (Joh 10:10).

Genom Jesu ord, handlingar och själva hans person ges människan möjlighet att "lära känna" *hela sanningen* om det mänskliga livets värde. Ur den "källan" får hon på ett särskilt sätt förmågan att regelrätt "handla efter" denna sanning (jfr Joh 3:21), det vill säga att helt och fullt ta emot och förverkliga uppdraget att älska och tjäna, värna och främja det mänskliga livet. Ty i Kristus förkunnas detta *livets evangelium*

oinskränkt och ges oss i sin fullhet. Det meddelas redan i Gamla testamentets uppenbarelse, ja, det är på sätt och vis inskrivet i varje mans och kvinnas hjärta. Det genljuder i varje samvete ”från begynnelsen”, från skapelsen och framåt, så att det trots det negativa inflytandet genom synden *kan uppfattas av det mänskliga förnuftet i sina väsentliga drag*. Som Andra vatikankonciliet skriver, är det Kristus som ”genom allt han var och visade, i ord och gärningar, med tecken och under men framför allt genom sin död och ärorika uppståndelse från de döda samt till sist genom sändandet av sanningens Ande slutfört och fullbordat uppenbarelsen. Således bekräftar han med ett gudomligt vittnesbörd att Gud förvisso är med oss för att befria oss ur dödens och syndens mörker och uppväcka oss till evigt liv”.⁽²²⁾

30. När vi nu har vänt blicken mot Herren Jesus vill vi än en gång höra ”Guds ord” (Joh 3:34) från honom och på nytt meditera över *livets evangelium*. Den djupare och ursprungliga innebörden i denna meditation över det uppenbarade budskapet om det mänskliga livet finner vi i inledningen till aposteln Johannes första brev: ”Det som var till från begynnelsen, det vi har hört, det vi har sett med egna ögon, det vi har skådat och har tagit på med våra händer, det är vårt ärende: livets ord. Ja, livet blev synligt, vi har sett det och vittnar om det, och vi förkunnar för er det eviga livet, som var hos Fadern och blev synligt för oss. Det vi har sett och hört förkunnar vi för er, för att också ni skall vara med i vår gemenskap” (1 Joh 1:1–3).

I Jesus, ”livets ord”, förkunnas och meddelas alltså det gudomliga och eviga livet. Tack vare denna förkunnelse och gåva får människans fysiska och andliga liv sitt fulla värde och sin fulla mening redan här på jorden: det gudomliga och eviga livet är målet som människan, som lever i denna värld, drivs mot och kallas till. *Livets evangelium* innesluter följaktligen det som människans erfarenhet och förnuft säger om det mänskliga livets värde; det bejakar allt detta, upphöjer det och för det till fulländning.

LIVET ÄR ALLTID NÅGOT GOTT

"Herren är min kraft och mitt värn, han blev min räddning" (2 Mos 15:2)

31. I själva verket antyds den evangeliska fullheten i budskapet om livet redan i Gamla testamentet. Framför allt i händelserna vid uttåget, grunden för Gamla testamentets troserfarenhet, upptäcker Israel hur dyrbart dess liv är i Guds ögon. När det tycks vara dömt att utrotas, därför att alla nyfödda av manligt kön hotas av döden (jfr 2 Mos 1:15–22), uppenbarar sig Herren för Israel som Beskyddaren som lovar en framtid åt dem som saknar allt hopp. I Israel väcks alltså ett klart medvetande om att *dess liv* inte är utlämnat åt en Faraos som despotiskt kan använda sig av det efter sitt godtycke; tvärtom: *Gud ledsagar det med sin ömma och starka kärlek.*

Befrielsen ur slaveriet var en gåva som gav dem identitet, ett erkännande av en outplånlig värdighet och *början på en ny historia*, där upptäckten av Gud och upptäckten av dem själva går hand i hand. Uttåget är den grundläggande och förebildande erfarenheten. Därav lärde sig Israel att varje gång dess existens är hotad inte göra något annat än att med förnyad förtröstan ta sin tillflykt till Gud för att finna mäktig hjälp hos honom: "Israel, du som är min tjänare. Jag har format dig, du skall tjäna mig. Israel, jag skall aldrig glömma dig" (Jes 44:21).

Samtidigt som Israel erkänner sitt eget värde som folk gör det också framsteg i att *uppfatta meningen och värdet med livet som sådant*. Den reflektionen utvecklas särskilt i vishetslitteraturen utifrån den dagliga erfarenheten av livets *föränderlighet* och medvetandet om hoten det utsätts för. Inför livets motsägelser utmanas tron att komma med ett svar.

Det är framför allt lidandets problem som ansätter och prövar tron. Hör vi inte människans universella klagan när vi mediterar över Jobs bok? Den oskyldige som tyngs av lidande nödgas naturligt nog fråga: "Varför ges dagens ljus åt den plågade, varför skall de olyckliga leva, de som längtar förgäves efter döden och söker den ivrigare än nergrävda skatter" (3:20–21). Men även när mörkret är som djupast leder tron till ett förtröstansfullt och tillbedjande erkännande av mysteriet: "Jag vet att du förmår allt, inget du föresatt dig är omöjligt för dig" (Job 42:2).

Så småningom låter uppenbarelsen det frö till odödligt liv, som Ska-

paren lade ner i människans hjärta, framstå i allt större klarhet: "Allt vad Gud har gjort är skönt i rätta stunden. Han låter människor urskilja ett sammanhang, men aldrig kan de fatta Guds verk från början till slut" (Pred 3:11). Detta *frö till helhet och fullhet* väntar på att uppenbaras i kärleken och förverkligas genom Guds fria gåva av sig själv i delaktigheten av hans eviga liv.

I DEN MÄNSKLIGA EXISTENSENS OSÄKERHET FULLÄNDAR JESUS MENINGEN MED LIVET

Jesu namn "har gett styrka åt mannen som ni ser här" (Apg 3:16)

32. Förbundsfolkets erfarenhet förnyas i den erfarenhet som alla "fattiga" gör då de möter Jesus från Nasaret. Liksom Gud, som "älskar allt levande" (Vish 11:26), fordom styrkte Israel mitt i faran, så förkunnar nu Guds Son för alla som känner sig hotade och handikappade, att också deras liv är något gott som Faderns kärlek ger mening och värde.

"Blinda ser, lama går, spetälska blir rena, döva hör, döda står upp och fattiga får ett glädjebud" (Luk 7:22). Med de orden av profeten Jesaja (35:5–6; 61:1) förklarar Jesus meningen med sin egen sändning: alla som lider av att deras liv på ett eller annat sätt är "handikappat" får av honom höra det *glada budskapet* om Guds omsorg om dem och får bekräftat att även deras liv är en noggrant vårdad gåva i Faderns händer (jfr Matt 6:25–34).

Det är framför allt de "fattiga" som Jesus vänder sig till med sin förkunnelse och sina handlingar. Skaror av sjuka och utstötta följer och frågar efter honom (jfr Matt 4:23–25). Av hans ord och handlingar förstår de hur mycket deras liv är värt och hur välgrundat deras hopp om frälsning är.

Detsamma har skett i kyrkans sändning ända sedan den första tiden. När kyrkan talar om Jesus som den som "vandrade omkring och gjorde gott och botade alla som var i djävulens våld; [ty] Gud var med honom" (Apg 10:38), är hon väl medveten om att hon bär på ett frälsningsbudskap, som liksom en fullständig nyhet hörs mitt i eländet och fattigdo-

men i människors liv. Så gör Petrus när han botar den lame som låg varje dag vid "Sköna porten" i Jerusalems tempel och tiggde allmosor: "Silver och guld har jag inte, men vad jag har, det ger jag dig. I nasarén Jesu Kristi namn: stig upp och gå!" (Apg 3:6). Genom tron på Jesus, "vägvisaren till livet" (Apg 3:15), återfår det liv som ligger där övergivet och bönfallande sitt självmedvetande och sin fulla värdighet.

Jesu och hans kyrkas ord och handlingar gäller inte bara dem som drabbats av sjukdomar, lidanden och olika former av socialt utanförskap. Djupast rör de *själva meningen med varje människas liv i såväl moraliskt som andligt hänseende*. Bara den som ser att hans liv är märkt av syndens sjukdom, finner i mötet med räddaren Jesus sanningen och den verkliga kraften i den egna existensen enligt dennes egna ord: "Det är inte de friska som behöver läkare, utan de sjuka. Jag har inte kommit för att kalla rättfärdiga till omvändelse, utan syndare" (Luk 5:31–32).

Men den som i likhet med den rike kornbonden i evangeliets liknelse menar att han kan trygga sitt liv enbart genom jordiska ägodelar bedrar sig i själva verket. Livet flyr bort för honom; han förlorar det så snabbt att han inte kan fatta dess verkliga mening: "Din dåre, i natt skall ditt liv tas ifrån dig, och allt du har lagt på hög, vem skall få det?" (Luk 12:20).

33. I Jesu eget liv möter vi från början till slut denna märkliga "dialektik" mellan erfarenheten av det mänskliga livets osäkerhet och bekräftelsen av dess värde. Jesu liv är ända från födelsen märkt av denna osäkerhet. Han blir visserligen *mottagen* av de rättfärdiga som ansluter sig till Marias beredvilliga och glada "ja" (jfr Luk 1:38). Men han utsätts också genast för *avvisandet* av ett fientligt släkte som söker efter barnet för "att döda" det (Matt 2:13) eller förhåller sig likgiltigt inför och inte ger akt på uppfyllelsen av detta livs mysterium som träder in i världen: det fanns inte "plats för dem inne i härbärgen" (Luk 2:7). I diskrepansen mellan hoten och osäkerheten å ena sidan och Guds gåvas kraft å andra sidan lyser härligheten som strålar ut från hemmet i Nasaret och krubban i Betlehem desto starkare: detta liv som föds är hela mänsklighetens frälsning (jfr Luk 2:11).

Livets motsägelser och faror accepteras helt av Jesus: "han, som var rik, blev fattig för er skull, för att ni skulle bli rika genom hans fattigdom" (2 Kor 8:9). Fattigdomen, som Paulus talar om, består inte bara

i att Jesus avstår från gudomliga privilegier utan också i att han delar människolivets allra ringaste och osäkraste villkor (jfr Fil 2:6–7). Jesus levde i denna fattigdom hela livet igenom ända till den sista timman på korset: han gjorde ”sig ödmjuk och var lydig ända till döden, döden på ett kors. Därför har Gud upphöjt honom över allt annat och gett honom det namn som står över alla andra namn” (Fil 2:8–9). *Jesus uppenbarar framför allt genom sin död livets hela fullhet och betydelse*, eftersom hans självutgivande på korset blir en källa till nytt liv för alla människor (jfr Joh 12:32). På denna pilgrimsväg genom motsägelser och offrandet av livet leds Jesus av vissheten: hans liv är i Faderns händer. Därför kan den korsfäste ropa till honom: ”Fader, i dina händer lämnar jag min ande” (Luk 23:46), det vill säga mitt liv. Människans liv är sannerligen av största betydelse, eftersom Guds Son har tagit emot det i sig och gjort det till den plats där hela mänsklighetens frälsning förverkligas!

GUDS HÄRLIGHET STRÅLAR ÖVER MÄNNISKANS ANSIKTE

I förväg bestämda ”till att formas efter hans sons bild” (Rom 8:29)

34. Livet är alltid något gott. Det anar vi intuitivt eller erfar det rentav, och människan är kallad att förstå den innersta orsaken därtill.

Varför är livet något gott? Frågan finns överallt i den Heliga skrift och får alltifrån den första sidan ett kraftfullt och häpnadsväckande svar. Livet som Gud ger människan är annorlunda och unikt i förhållande till alla andra levande varelsers. Det beror på att människan, även om hon hör nära samman med jordens stoft (jfr 1 Mos 2:7; 3:19; Job 34:15; Ps 103:14; 104:29), *är en uppenbarelse av Gud i världen, ett tecken på hans närvaro, ett spår av hans härlighet* (jfr 1 Mos 1:26–27; Ps 8:6). Det ville även den helige Ireneus av Lyon framhålla med sin berömda definition: ”Guds härlighet är en levande människa.”⁽²³⁾ Människan har hedrats med *en enastående värdighet* som har sina djupaste rötter i det band som förenar henne med hennes skapare: i människan strålar ett återsken av Guds egen natur fram.

Detta utvecklar Första Moseboken i den första skapelseberättelsen

när den placerar människan som höjdpunkten i Guds skapande verk, som dess krona, i slutet av en process som leder från det oordnade kaos till ställningen som den mest fullkomliga skapade varelsen. *Hela skapelsen är inriktad mot människan och allt är underordnat henne:* ”uppfyll jorden och lägg den under er. Härskas ... över alla djur som myllrar på jorden” (1 Mos 1:28), säger Gud till mannen och kvinnan. Ett liknande budskap finns även i den andra skapelseberättelsen: ”Herren Gud tog människan och satte henne i Edens trädgård att bruka och vårda den” (1 Mos 2:15). Så bekräftas människans företräde framför allting: allt är lagt under hennes herravälde och överlämnat åt hennes ansvar, medan hon själv inte av någon anledning kan underkastas sina likar och inte heller reduceras till tingens nivå.

I den bibliska berättelsen består skillnaden mellan människan och allt annat skapat tydligt därigenom att endast hennes skapelse beskrivs som en frukt av Guds enastående rådslut, som innebär upprättandet av *en unik och särskild förbindelse med Skaparen:* ”Vi skall göra människor som är vår avbild, lika oss” (1 Mos 1:26). *Livet* som Gud skänker människan *är en gåva genom vilken Gud delar något av sig själv med sin skapelse.*

Israel skulle länge bära på frågan om meningen med detta unika och särskilda band mellan människan och Gud. Även författaren till Syrans bok noterar att när Gud skapade människorna utrustade han dem ”med en kraft lik hans egen; till sin avbild skapade han dem” (Syr 17:3).

Till detta hänför den helige författaren inte bara människans heravälde över världen utan också *de för människan mest specifika själsförmögenheterna*, det vill säga: förnuftet, skiljandet mellan gott och ont samt den fria viljan: ”Han fyllde dem med kunskap och klokhet och lät dem se vad som är gott och ont” (Syr 17:7). *Förmågan att nå fram till sanning och frihet är människans privilegium*, alldenstund hon är skapad till sin Skapares, den sanne och rättfärdige Gudens, avbild (jfr 5 Mos 32:4). ”Den heliga skrift lär” att endast ”människan [...] kan lära känna och älska sin Skapare”.⁽²⁴⁾

Livet, som Gud ger människorna, är en existens som går utöver tiden. Det sträcker sig mot sin egen fullhet; *det är ett frö till en existens som överskrider tidens gränser:* ”Gud skapade människan till odödlighet och gjorde henne till en bild av sitt eget väsen” (Vish 2:23).

35. Den jahvistiska skapelseberättelsen uttrycker samma övertygelse. Denna äldre berättelse talar nämligen om *en gudomlig fläkt* som *andades in i människan* så att hon kom till liv: ”då formade Herren Gud människan av jord från marken och blåste in liv genom hennes näsborrar, så att hon blev en levande varelse” (1 Mos 2:7).

Det gudomliga ursprunget till denna livsande förklarar den ständiga otillfredsställelse som människan erfar under hela sitt liv. Då människan är skapad av Gud och bär Guds outplånliga sigill dras hon av sin natur mot honom. Varje människa som hör sitt hjärtas djupa längtan måste göra den sanning som den helige Augustinus uttryckte till sin egen: ”Du har skapat oss till dig, Herre, och vårt hjärta är oroligt till dess det finner ro i dig.”⁽²⁵⁾

Mycket talande är den otillfredsställelse som oroar mannen i Edens lustgård så länge hans enda blickfält är växternas och djurens värld (jfr 1 Mos 2:20). Det är först i och med kvinnans inträde, tillkomsten av en varelse som är kött av mannens kött och ben av hans ben (jfr 1 Mos 2:23) och i vilken Guds Skaparens ande också lever, som behovet av den för människans liv så viktiga relationen mellan olika personer kan tillfredsställas. I dem båda, såväl i mannen som i kvinnan, visar sig Gud själv, det yttersta, helt tillfredsställande målet för varje person.

”Vad är då en människa, att du tänker på henne, eller en dödlig att du tar dig an honom?”, frågar psalmisten (Ps 8:5). Inför det omätliga universum verkar människan mycket liten, men just denna skillnad förhöjer hennes storhet: ”Du gjorde honom nästan till en gud, med ära och härlighet krönte du honom”(Ps 8:6). *Guds härlighet strålar över människans ansikte*. I människan finner Skaparen sin vila, som den helige Ambrosius förvånad och gripen kommenterar: ”Den sjätte dagen är slut och världens skapelse når sin högsta fulländning. Människan har fullbordats, hon som är den främsta av alla levande varelser och liksom universums krona och den skönaste av allt skapat i världen. Vi borde verkligen dröja i vördnadsfull tystnad, eftersom Herren vilade från allt sitt verk i världen. Han vilade sig i människans inre, han vilade sitt förstånd och sitt tänkande. Ty han hade skapat människan, utrustat henne med förnuft och gett henne förmågan att efterlikna honom, att ta efter hans dygder, att törsta efter de himmelska nådegåvorna. I dessa sina gåvor vilar Gud som sade: ’Hos vem skulle jag söka vila, om icke

hos den som är ödmjuk och stilla och som fruktar mina ord?’ (Jfr Jes 66:1–2). Lovad vare Herren, vår Gud, som har skapat ett så underbart verk där han kan finna en viloplats.”⁽²⁶⁾

36. Tyvärr fördunklas Guds beundransvärda plan på grund av syndens inträde i historien. Genom synden gör människan uppror mot Skaparen, så att hon *tillber det skapade* istället för Gud: ”De dyrkade och tjänade det skapade i stället för Skaparen” (Rom 1:25). Ty på så sätt vanställer människan inte bara Guds bild inom sig själv, hon faller också för frestelsen att kränka den hos andra genom att ersätta den gemensamma samhörigheten med misstroende, likgiltighet, fiendskap och till och med mordiskt hat. När man inte erkänner Gud *som Gud*, förråder man den djupa meningen med människan och skadar gemenskapen mellan människorna.

I människans liv lyser Guds bild på nytt fram och uppenbaras i hela sin fullhet genom Guds Sons ankomst i köttet: ”Han är den osynlige Gudens avbild” (Kol 1:15), ”utstrålningen av Guds härlighet och en avbild av hans väsen” (Heb 1:3). Han är Faderns fullkomliga avbild.

Planen för livet som gavs till den förste Adam får slutligen sin fullbordning i Kristus. Medan Adams övermod förvanskade och omintetgjorde Guds plan för människans liv och förde in döden i världen, är Kristi återlösande lydnad en nådens källa som strömmar ut över mänskligheten och öppnar portarna till livets rike för alla (jfr Rom 5:12–21). Aposteln Paulus betygar: ”Den första människan, Adam, blev en varelse med liv. Men den siste Adam blev en ande som ger liv” (1 Kor 15:45).

Alla som väljer att ägna sig åt Kristi tjänst får livets fullhet som gåva: i dem återställs, förnyas och fulländas Guds avbild. Det är Guds plan med människorna att de skall ”formas efter hans Sons bild” (Rom 8:29). Bara så, i strålglansen av den bilden, kan människan befrias från avgudadyrkans slaveri, på nytt upprätta det förstörda broderskapet och återfå sin identitet.

DET EVIGA LIVETS GÅVA

"Den som lever och tror på mig skall aldrig någonsin dö" (Joh 11:26)

37. Livet som Guds son kom för att skänka människorna, inskränker sig inte bara till den jordiska existensen här i tiden. Livet som från evighet var i honom som "människornas ljus" (Joh 1:4) innebär att vi är födda av Gud och är delaktiga i hans kärleks fullhet: "Men åt dem som tog emot honom gav han rätten att bli Guds barn, åt alla som tror på hans namn, som har blivit födda inte av blod, inte av kroppens vilja, inte av någon mans vilja, utan av Gud" (Joh 1:12–13).

Ibland kallar Jesus det liv, som han kom för att ge, helt enkelt "livet", och han talar om att vara född av Gud som ett nödvändigt villkor för att kunna nå det mål som Gud har skapat människorna för: "Den som inte blir född på nytt kan inte se Guds rike" (Joh 3:3). Att ge detta liv är det egentliga syftet med Jesu sändning. Han är den "som kommer ner från himlen och ger världen liv" (Joh 6:33), och så kan han i sanning säga: "Den som följer mig skall ... ha livets ljus" (Joh 8:12).

Andra gånger talar Jesus om "evigt liv". Adjektivet här avser inte bara en förväntan som överskrider tiden. "Evigt" är det liv som Jesus utlovar och ger, eftersom det är full delaktighet i den "Evigets" liv. Var och en som tror på Jesus och träder i gemenskap med honom har evigt liv (jfr Joh 3:15; 6:40), därför att han från Jesus hör de enda ord som uppenbarar och tillför hans existens livets fullhet. Det är "det eviga livets ord" som Petrus bekräftar med sin trosbekännelse: "Herre, till vem skulle vi gå? Du har det eviga livets ord, och vi tror och förstår att du är Guds helige" (Joh 6:68–69). Vad det eviga livet består i, förklarar Jesus själv när han vänder sig till Fadern i den stora översteprästerliga förbönen: "Detta är det eviga livet: att de känner dig, den ende sanne Guden, och honom som du har sänt, Jesus Kristus" (Joh 17:3). Att känna Gud och hans Son är att i sitt eget liv ta emot det mysterium som kärleksgemenskapen mellan Fadern, Sonen och den heliga Anden utgör, och som redan nu ger tillträde till det eviga livet genom *delaktigheten i Guds liv*.

38. Det eviga livet är alltså Guds eget liv och samtidigt *Guds barns liv*. Den fromme kan inte annat än fyllas av förundran och oändlig tacksam-

het inför denna oväntade och outsägliga sanning som strömmar oss till mötes från Gud i Kristus. Så gör de kristtrogna aposteln Johannes ord till sina: "Vilken kärlek har inte Fadern skänkt oss när vi får heta Guds barn. Det är vi ... Mina kära, nu är vi Guds barn, men det har ännu inte blivit uppenbart vad vi kommer att bli. Vi vet dock att när han uppenbarar sig, kommer vi att bli lika honom, ty då får vi se honom sådan han är" (1 Joh 3:1–2).

Här når den kristna sanningen om livet sin höjdpunkt. Detta livs värdighet hör inte bara samman med dess början och ursprung hos Gud, utan också med dess slut och dess bestämmelse i gemenskapen med Gud, i kunskapen om och kärleken till honom. I ljuset av den sanningen preciserar och fullständigar den helige Ireneus sin lovprisning av människan: "Guds härlighet" är förvisso "en levande människa", och "människans liv består i att se Gud".⁽²⁷⁾

Ur detta följer omedelbara konsekvenser för det mänskliga livet i dess *jordiska tillstånd*, där för övrigt det eviga livet redan grott och fortsätter att växa. Om människan självmant älskar livet därför att det är något gott, så kommer den kärleken att få ännu större motivation och styrka, ny vidd och nytt djup i detta godas gudomliga dimensioner. På liknande sätt inskränker sig inte kärleken till livet, som varje människa har, till bara en önskan att få tillräckligt med utrymme för att uttrycka sig själv och träda i gemenskap med andra. Den utvecklas även i det glada medvetandet om att den egna existensen kan bli en "plats" för Guds uppenbarelse, för mötet och gemenskapen med honom. Det liv som Jesus ger oss förminskar inte på något sätt värdet i vår existens i tiden, utan inbegriper den och för den till dess slutliga mål: "Jag är uppståndelsen och livet ... den som lever och tror på mig skall aldrig någonsin dö" (Joh 11:25–26).

VÖRDNAD FÖR OCH KÄRLEK TILL ALLT LIV

*”Av varje människa skall jag kräva vedergällning,
om hon dödar en annan människa” (1 Mos 9:5)*

39. Människans liv kommer från Gud, det är hans gåva, hans avbild och märke, delaktighet i hans livgivande ande. Därför *är Gud ensam herre över livet*: människan kan inte bestämma över det efter eget behag. Detta bekräftar Gud själv för den rättfärdige Noa efter syndafloden: ”Av varje människa skall jag kräva vedergällning, om hon dödar en annan människa” (1 Mos 9:5). Den bibliska texten framhåller att livets helighet har sin grund i Gud och hans skapargärning: ”ty Gud gjorde människan till sin avbild” (1 Mos 9:6).

Människans liv och död är därför i Guds händer, i hans makt. ”Han har alla varelsers liv i sin hand, varje människas ande”, utropar Job (12:10). ”Herren dödar och ger liv, leder ner i dödsriket och räddar därifrån” (1 Sam 2:6). Endast han kan säga: ”Det är jag som ger död och liv” (5 Mos 32:39).

Men Gud utövar inte makten på ett godtyckligt och hotfullt sätt, utan som *kärleksfull omtanke och omsorg om de varelser han skapat*. Om det är sant att människans liv är i Guds händer, så är det också sant att det är kärleksfulla händer, liksom en mors händer, som tar hand om sitt barn, ger det mat och sköter om det: ”Jag har lugnat och stillat min själ, jag är som ett litet barn, som barnet i moderns famn” (Ps 131:2; jfr Jes 49:15; 66:12–13; Hos 11:4). I folkens historia och i enskildas lott ser alltså Israel inte följderna av en slump eller ett blint öde utan resultatet av en kärleksfull plan där Gud samlar alla livsmöjligheter och avvägrar dödens krafter som härrör från synden: ”Det är inte Gud som har gjort döden, han gläder sig inte åt att liv släcks. Nej, till att leva skapade han allt” (Vish 1:13–14).

40. Livets helighet är upphovet till dess okränkbarhet *som från begynnelsen är inskriven i människans hjärta*, i hennes samvete. Frågan ”Vad har du gjort?” (1 Mos 4:10), som Gud ställer till Kain efter att denne har dödat sin bror Abel, speglar varje människas erfarenhet: i djupet av sitt samvete påminns hon alltid om livets okränkbarhet – sitt eget livs

och andras – som något som inte tillhör henne därför att det är Guds, Skaparens och Faderns, egendom och gåva.

Det bud som gäller det mänskliga livets okränkbarhet ljunder *mitt bland Sinaiärbundets "tio budorden"* (jfr 2 Mos 34:28). Först och främst förbjuder det mord: "Du skall inte dräpa" (2 Mos 20:13); "avhåll dig från falska anklagelser som kan bli döden för den oskyldige, den som har rätt" (2 Mos 23:7). Men det förbjuder också, som senare framgår av Israels samlade lagstiftning, varje skada som tillfogas en annan (jfr 2 Mos 21:12–27). Man måste otvivelaktigt medge att sinnet för livets värde i Gamla testamentet, trots att det klart framhävs, ännu inte nått Bergspredikans förfining. Det framgår av vissa aspekter av den då gällande lagstiftningen som påbjöd stränga kroppsstraff och till och med dödsstraff. Men helhetsbudskapet, som Nya testamentet skulle fullkomna, är en eftertrycklig maning till respekt för det fysiska livets och individens säkerhet och okränkbarhet. Det når sin höjdpunkt i det positiva budet som förpliktar till att visa sin nästa samma omsorg som sig själv: "Du skall älska din nästa som dig själv" (3 Mos 19:18).

41. Budet "du skall inte dräpa", som innefattas, förstärks och vidgas i det positiva budet om kärleken till nästan, bekräftas i hela sin giltighet av Herren Jesus. Den rike unge mannen som frågar honom: "Mästare, vad skall jag göra för gott för att få evigt liv?" får svaret: "Vill du gå in i livet, så håll budorden" (Matt 19:16,17). Och det första han nämner är budet "du skall inte dräpa". I Bergspredikan kräver Jesus av lärjungarna en *större rättfärdighet* än de skriftlärdas och fariséernas, även i fråga om vördnaden för livet: "Ni har hört att det blev sagt till fäderna: Du skall inte dräpa; den som dräper undgår inte sin dom. Men jag säger er: den som blir vred på sin broder undgår inte sin dom" (Matt 5:21–22).

Såväl i ord som i handling visar Jesus ytterligare de positiva fordringarna i budet om livets okränkbarhet. De var i kraft redan på Gamla testamentets tid, då lagstiftningen handlade om att skydda och försvara det svaga och hotade livet: främlingen, änkan, det föräldralösa barnet, den sjuke, överhuvud den fattige och även livet före födelsen (jfr 2 Mos 21:22; 22:20–26). Med Jesus får dessa krav ny styrka och intensitet och de framstår i hela sin vidd och sitt djup. De sträcker sig från omsorgen om *broderns* liv (vare sig det är en familjemedlem, någon som tillhör

samma folk eller en utlänning som bor i Israels land) till omsorgen om *främlingen*, ja till och med att älska *fienden*.

Främlingen är inte längre en främling för den som måste vara en nästa för en människa i nöd, ända därhän att han tar ansvar för den-nes liv. Det visar liknelsen om den barmhärtige samariern tydligt och eftertryckligt (jfr Luk 10:25–37). Inte heller fienden förblir en fiende för den som är förpliktad att älska honom (jfr Matt 5:38–48; Luk 6:27–35), göra gott mot honom (jfr Luk 6:27,33,35) och med generös välvilja (jfr Luk 6:34–35) tillmötesgå hans omedelbara behov. Höjdpunkten i den kärleken är bönen för fienden som får oss att komma i samklang med Guds omsorgsfulla kärlek: ”Men jag säger er: älska era fiender och be för dem som förföljer er; då blir ni er himmelske faders söner. Ty han låter sin sol gå upp över onda och goda och låter det regna över rättfärdiga och orättfärdiga” (Matt 5:44–45; jfr Luk 6:28,35).

Den djupaste aspekten på budet som Gud gett till skydd för människans liv ligger således i plikten att visa respekt för och kärlek mot varje människa och hennes liv. Denna lära för aposteln Paulus vidare till de kristna i staden Rom när han låter Jesu ord (jfr Matt 19:17–18) ljuda på nytt: ”Budet: Du skall inte bryta ett äktenskap, Du skall inte dräpa, Du skall inte stjäla, Du skall inte ha begär och alla andra bud sammanfattas ju i ordet: *Du skall älska din nästa som dig själv*. Kärleken vållar inte din nästa något ont. Kärleken är alltså lagen i dess fullhet” (Rom 13:9–10).

MÄNNISKANS ANSVAR FÖR LIVET

*”Var fruktsamma och föröka er, uppfyll jorden
och lägg den under er” (1 Mos 1:28)*

42. Att försvara och främja livet, vörda och älska det, är en uppgift som Gud anförtror varje människa när han kallar henne att som hans levande avbild dela hans herravälde över världen: ”Gud välsignade dem och sade till dem: ’Var fruktsamma och föröka er, och uppfyll jorden och lägg den under er. Härskas över havets fiskar och himlens fåglar och över alla djur som myllrar på jorden’” (1 Mos 1:28). Den bibliska texten

klarlägger vidden och djupet i den makt som Gud ger människan. Det handlar först om *herraväldet över jordens krets och alla levande varelser*, som Vishetens bok säger: "Mina fäders Gud, barmhärtighetens herre, du ... som genom din vishet gjorde människan för att hon skulle härska över allt du skapat och styra världen heligt och rättfärdigt" (Vish 9:1,2–3). Även psalmisten prisar människans herravälde som ett tecken på den härlighet och ära hon mottagit av Skaparen: "Du lät honom härska över dina verk, allt lade du under hans fötter: får och oxar, all boskap, och markens vilda djur, himlens fåglar och havets fiskar, allt som vandrar havets stigar" (Ps 8:7–9). Människan, som blev kallad att bruka och bevara jordens trädgård (jfr 1 Mos 2:15), har ett särskilt ansvar för sitt *livsrum*, det vill säga hela den värld som Gud har ställt till förfogande för att tjäna hennes personliga värdighet och hennes liv. Hon har ansvar inte bara för nu levande utan även för kommande generationer. Det handlar om *den ekologiska frågan* – som omfattar allt från att bevara den naturliga miljön för de särskilda djurarterna och de många olika formerna av liv till "humanekologi" i egentlig mening⁽²⁸⁾ – och som i den bibliska texten får en mycket klar etisk belysning som syftar till respekt för livets, allt livs, stora värde. I själva verket är "det herravälde som Skaparen anförtrott människorna ... ingen absolut makt, och inte heller kan man tala om en frihet att 'bruka eller missbruka', eller att förfoga över saker efter eget godtycke. Den inskränkning som Skaparen från början ålade människorna uttrycks symboliskt i förbudet att äta av frukten från trädet (jfr 1 Mos 2:16–17). Detta förbud visar tydligt att vi vad naturen beträffar inte bara är underställda biologiska utan även moraliska lagar, som man inte ostraffat överträder".⁽²⁹⁾

43. Människan blir på sätt och vis delaktig i Guds herravälde. Detta visar sig i att hon anförtros *ett särskilt ansvar för det som rör det mänskliga livet som sådant*, ett ansvar som når sin höjdpunkt när mannen och kvinnan i äktenskapet ger livet vidare *genom fortplantningen*. Andra vaticankonciliet utvecklar detta: "Gud själv som har sagt: 'Det är inte bra att mannen är ensam' (1 Mos 2:18) och som från begynnelsen gjorde människan till man och kvinna (jfr Matt 19:4), har velat göra dem på ett särskilt sätt delaktiga i sitt eget skapande verk. Därför har han välsignat man och kvinna med orden: 'Var fruktsamma och föröka er'" (1 Mos 1:28).⁽³⁰⁾

Genom att tala om mannen och kvinnan som ”på ett särskilt sätt delaktiga i” Guds ”skapande verk” vill konciliet framhålla att ett barns födelse är en i hög grad mänsklig och religiös tilldragelse, såtillvida som den involverar de äkta makarna, som blir ”ett” (1 Mos 2:24), och samtidigt Gud, som själv är närvarande. Som jag skrev i mitt *Brev till familjerna*: ”När det genom den äktenskapliga föreningen av dem båda föds en ny människa, så för denna med sig i världen en särskild avbild av och likhet med Gud själv: *i födelsens biologi är personens genealogi inskriven*. Då vi säger, att makarna såsom föräldrar vid avlandet och födelsen av en ny människa är Guds Skaparens medarbetare, är det inte ett enkelt upprepande av de biologiska lagarna; vi vill snarare inskräpa att *Gud själv är närvarande i det mänskliga föräldraskapet* och finns med på ett annat sätt än i alla andra avelseakter ’på jorden’. Ty bara från Gud kan den ’avbild och likhet’ som är människans egen härröra, så som det skedde vid själva skapelsen. Fortplantningen är skapelsens fortsättning.”⁽³¹⁾

Det är vad den heliga texten lär direkt och uttrycksfullt, när den berättar om glädjetroppet från den första kvinnan, ”moder till allt som lever” (1 Mos 3:20). Medveten om att Gud har ingripit, utropar Eva: ”Jag har gett liv åt en man, med Herrens hjälp” (1 Mos 4:1). Genom att livet ges vidare från föräldrarna till barnet överförs Guds egen avbild och likhet vid fortplantningen. Det sker tack vare skapandet av den odödliga själen.⁽³²⁾ Början av ”stycket om Adams släkt” uttrycker det på följande sätt: ”Då Gud skapade människan gjorde han henne lik Gud. Som man och kvinna skapade han dem. Han välsignade dem och gav dem namnet människa när de skapades. När Adam var 130 år fick han en son som liknade honom och var hans avbild; han gav honom namnet Set” (1 Mos 5:1–3). I denna uppgift som medarbetare till Gud som överför sin bild till den nya skapade varelsen ser vi storheten hos de äkta makar som är beredda att ”helhjärtat samverka med den kärlek som finns hos Skaparen och Frälsaren, som genom dem vill utvidga och berika sin egen familj”.⁽³³⁾ I det ljuset prisade biskop Amphilochos det ”hedervärda och över alla jordiska gåvor upphöjda äktenskapet” och höll det för ”naturens skapare, målaren av Guds avbild”.⁽³⁴⁾

Förenade i äktenskapet blir så mannen och kvinnan deltagare i en gudomlig handling: genom fortplantningsakten tas Guds gåva emot och ett nytt liv går framtiden till mötes.

Men förutom föräldrarnas specifika uppdrag *har alla uppgiften att ta emot livet och tjäna det, och den uppgiften måste framför allt fullgöras gentemot livet när det är som svagast.* Kristus själv påminner oss om det när han fordrar av oss att vi älskar och bistår honom i hans bröder som på olika sätt drabbats av lidande: de hungriga, törstiga, hemlösa, nakna, sjuka, fångslade [...] Vad man har gjort för någon av dessa, det har man gjort för Kristus själv (jfr Matt 25:31–46).

DET OFÖDDA BARNETS VÄRDE

”Du skapade mina invälvor” (Ps 139:13)

44. Det mänskliga livet är mycket sårbart när det träder in i världen och när det lämnar tiden för att gå in i evigheten. I den Heliga skriften möter vi många uppmaningar till att visa omsorg och vördnad gentemot livet, framför allt då det ansätts av sjukdom och ålderdom. Om det saknas direkta och uttryckliga uppmaningar att skydda det mänskliga livet alltifrån dess början, särskilt det liv som ännu inte fötts eller som närmar sig sitt slut, kan det lätt förklaras genom att redan själva möjligheten att skada, angripa eller rent av förneka livet i de situationerna är främmande för Guds folks religiösa och kulturella betraktelsesätt.

I Gamla testamentet fruktas steriliteten som en förbannelse, medan många avkomlingar uppfattas som en Guds välsignelse: ”Barn är en gåva från Herren, livsfrukt är en lön” (Ps 127:3; jfr Ps 128:3–4). Den övertygelsen stärks också av Israels medvetenhet om att det är förbundets folk och kallat att föröka sig i enlighet med löftet till Abraham: ”Se upp mot himmelen, och räkna stjärnorna, om du kan! Så talrika skall dina ättlingar bli” (1 Mos 15:5). I varje fall står tron fast att livet som föräldrarna ger vidare har sitt ursprung i Gud. Det intygar de många bibelställen som med respekt och kärlek talar om konceptionen, om livet som formas i moderns sköte, om födelsen och om det nära sambandet mellan livets början och Guds, Skaparens, handlande.

”Innan jag formade dig i moderlivet utvalde jag dig, innan du kom ut ur modersskötet gav jag dig ett heligt uppdrag” (Jer 1:5): *varje enskild*

människas liv finns med i Guds plan från första början. Mitt i sin djupa smärta betraktar Job i förundran Guds verk då han på ett underbart sätt formade hans kropp i moderlivet; därför finner han skäl till förtröstan och uttrycker sin visshet om att Gud har en plan för hans liv: ”Du som skapat mig med dina egna händer, du störtar mig nu i fördärvet. Tänk på hur du formade mig som lera, nu låter du mig bli till jord igen. Du höll ut mig som mjölk och lät mig stelna som ost. Du klädde mig i hud och kött, vävde mig samman med ben och senor. Du gav mig livet, du visade mig godhet, din omsorg bevarade mig vid liv” (Job 10:8–12). Tydliga uttryck för förundran och vördnad över Guds verk vid livets tillkomst i moderns sköte förekommer även i Psalmerna.⁽³⁵⁾

Hur kan man tro att så mycket som ett ögonblick av den underbara processen då livet utvecklas skulle kunna vara skilt från Skaparens visa och kärleksfulla handlande och lämnat åt människans godtycke? Modern till de sju bröderna tänker i alla fall inte så. Hon bekänner sin tro på Gud, begynnelsen till och garantin för livet alltifrån konceptionen och samtidigt grunden för hoppet om ett nytt liv bortom döden: ”Jag vet inte hur ni blev till i min kropp’, sade hon till dem, ’och det var inte jag som skänkte er liv och ande. Det var inte jag som fogade samman de ämnen som var och en av er är uppbyggd av. Det är världens Skapare som formar människan när hon blir till och som planerar alltings tillblivelse. Alltså skall han i sin barmhärtighet ge er anden och livet tillbaka, därför att ni nu offrar er själva för hans lag” (2 Mack 7:22–23).

45. Nya testamentets uppenbarelse bekräftar att *livets värde odiskutabelt skall erkännas från livets första början.* Fruktbarhetens lov och den ivriga väntan på livet återklingar i de ord med vilka Elisabet uttalar sin glädje över att hon är havande: ”Detta har Herren låtit ske med mig. Nu har han ... befriat mig från min skam ...” (Luk 1:25). Men personens värde alltifrån befruktningen prisas ännu ivrigare i mötet mellan jungfru Maria och Elisabet och mellan de båda barnen som de bär i sköten. Det är just dessa som uppenbarar den messianska tidsålderns ankomst. I deras möte börjar den frälsande kraften i Guds Sons närvaro bli verksam bland människorna. ”Genast”, skriver den helige Ambrosius, ”uppenbaras välsignelsen av Marias ankomst och Herrens närvaro ... Elisabet var den första som hörde rösten, men Johannes den som först erfor nåden: hon

hörde enligt naturens ordning, han jublade i kraft av mysteriet; hon blev varse Marias ankomst, han Herrens, kvinnan att kvinnan kom, barnet att barnet kom; kvinnorna talade om nåden, barnen verkade den inifrån och framkallade kärlekens mysterium till förmån för mödrarna, som i sin tur profeterade på grund av det tvåfaldiga undret genom barnens ande. Barnet jublade, och modern var fylld [av den Helige Ande]. Det var inte modern som först fylldes av den Helige Ande utan [den av den Helige Ande fyllde] Sonen, som också fyllde sin moder.”⁽³⁶⁾

LIVET I ÅLDERDOM OCH LIDANDE

”Jag trodde att jag skulle gå under, jag plågades svårt” (Ps 116:10)

46. Även vad gäller livets slutskede kan vi inte av den bibliska uppenbarelserna förvänta oss en uttrycklig hänvisning till dagens frågor beträffande respekten för gamla och sjuka människor eller ett öppet fördömande av försöken att med våld avsluta livet i förtid. Vi befinner oss här i ett kulturellt och religiöst sammanhang, som inte är utsatt för den typen av frestelser utan ser de äldres visdom och erfarenhet som en oersätlig rikedom för familjen och samhället.

Ålderdomen utmärks av anseende och omges med vördnad (jfr 2 Mack 6:23). Den rättfärdige begär inte att få skonas från ålderdomen och dess bördor; tvärtom ber han: ”Du är mitt hopp, o Herre, min Gud, min trygghet ända från min ungdom ... Överge mig inte, o Gud, när jag är gammal och mitt hår har grånat, låt mig förkunna din kraft för nya släkten” (Ps 71:5,18). Den messianska tidsåldern framställs som den förunderliga tid då det ”den som inte blir hundra anses förbannad” (Jes 65:20).

Men hur skall man som gammal bemöta den oundvikliga nedgången i livet? *Hur skall man förhålla sig till döden? Den troende vet att hans liv är i Guds händer:* ”Herre, du uppehåller min arvedel” (jfr Ps 16:5) och tar också emot nödvändigheten att dö från Gud: ”Detta är Herrens bud för alla som lever, och hur kan du förkasta den Högstes beslut?” (Syr 41:4). Liksom människan inte är herre över livet, är hon det inte heller

över döden. I livet såväl som i döden måste hon helt anförtro sig åt ”den Högstes vilja”, åt hans kärleks plan.

Då människan drabbas av *sjukdom* inbjuds hon också att hysa samma tillit till Herren och att förnya sitt grundläggande förtroende för honom som ”botar alla ... sjukdomar” (jfr Ps 103:3). Till och med när varje hopp om hälsa tycks uteslutet för en människa – så att hon tvingas ropa: ”Min levnad är som aftonskuggan, jag vissnar som gräset” (Ps 102:12) – hålls den fromme uppe av en orubblig tro på den livgivande Gudens makt. Sjukdomen driver honom inte till förtvivlan och traktan efter döden utan till den hoppfyllda bönen: ”Jag trodde att jag skulle gå under, jag plågades svårt” (Ps 116:10); ”Herre, min Gud, jag ropade till dig, och du gjorde mig frisk. Herre, du förde mig upp ur dödsriket, du gav mig liv, du räddade mig från graven” (Ps 30:3–4).

47. Jesu verksamhet och hans många helanden av sjuka visar *hur mycket Gud också vill sörja för människans kroppsliga liv*. ”Som kroppens och andens läkare”⁽³⁷⁾ sänds Jesus av Fadern att förkunna glädje för de fattiga och att hela dem som har förkrossade hjärtan (jfr Luk 4:18; Jes 61:1). När han sedan sänder ut sina lärjungar bland människorna ger han dem ett uppdrag där helandet av sjuka förenas med förkunnandet av evangeliet: ”Förkunna på er väg att himmelriket är nära. Bota sjuka, väck upp döda, gör spetälska rena och driv ut demoner” (Matt 10:7–8; jfr Mark 6:13; 16:18).

Kroppens liv i dess jordiska tillstånd har förvisso inte något absolut värde för den troende. Det kan fordras av honom att han avstår därifrån för att nå en högre lycka, som Jesus säger: ”Den som vill rädda sitt liv skall mista det, men den som mister sitt liv för min och evangeliets skull, han skall rädda det” (Mark 8:35). Det finns en rad belägg på detta i Nya testamentet. Jesus tvekar inte att offra sig själv, av fri vilja ger han sitt liv som en offergåva åt Fadern (jfr Joh 10:17) och för sina vänner (jfr Joh 10:15). Även Johannes döparens, Frälsarens förelöparens död bekräftar att det jordiska livet inte är det absoluta goda. Det är viktigare att förbli trofast mot Herrens ord, även om det medför att livet sätts på spel (jfr Mark 6:17–29). Stefanus, som mister sitt jordiska liv när han troget vittnar om Herrens uppståndelse, går i Mästarens spår och möter dem som stenar honom med förlåtelsens ord (jfr Apg 7:59–60). Därigenom

blev han den förste i en oräknelig skara martyrer som kyrkan ända från början har vördad.

Men ingen människa får godtyckligt avgöra om hon vill leva eller dö. Absolut herre över ett sådant beslut är endast Skaparen, ”i honom är det vi lever, rör oss och är till” (Apg 17:28). ”Alla som håller fast vid henne får leva” (Bar 4:1): från Sinais lag till Andens gåva.

48. Livet bär djupt inom sig *sin egen sanning*. När människan tar emot Guds gåva måste hon anstränga sig för att *bevara livet i denna sanning*, som ju hör till själva dess väsen. När någon lösgör sig från den sanningen, dömer han sig själv till modlöshet och olycka; därför blir han själv ett hot mot andras liv, då barriärerna som garanterar att man respekterar livet och försvarar det redan rivits.

Livets egen sanning uppenbaras genom Guds bud. Herrens ord visar bestämt vilken kurs livet måste följa för att respektera sin egen sanning och skydda sin värdighet.

Det är inte bara det särskilda budet ”du skall inte dräpa” (2 Mos 20:13; 5 Mos 5:17) som garanterar att livet skyddas: *hela Herrens lag* tjänar till att skydda livet, eftersom den uppenbarar sanningen där livet finner sin fulla mening. Det är alltså inte förvånande att Guds förbund med sitt folk är så fast sammanknutet med synen på livet, även i dess kroppsliga dimension. Där anges Guds *bud* som *livets väg*: ”Se, jag ställer dig i dag inför liv och lycka eller död och olycka. Om du lyssnar till Herrens, din Guds, bud, som jag i dag ger dig, och om du älskar Herren, din Gud, vandrar hans vägar och följer hans bud, stadgar och föreskrifter, då skall du få leva och bli talrik, och Herren, din Gud, skall välsigna dig i det land som du kommer till och tar i besittning” (5 Mos 30:15–16). Frågan gäller inte bara landet Kanaan och Israels folks välgång utan också dagens och framtidens värld och hela mänsklighetens bevarande. Livet kan omöjligt förbli autentiskt och helt om det avlägsnar sig från det goda; det goda å sin sida förutsätter enligt själva sin natur Herrens bud, det vill säga ”lagen som ger liv” (Syr 17:11). Det goda som skall göras läggs inte på livet som en tung börda, eftersom livets grund är det goda rätt och slätt och livet bara kan byggas upp genom att det goda fullgörs.

Lagen i sin helhet tjänar människans liv helt och hållet. Det förklarar svårigheten att hålla budet ”du skall inte dräpa” när man inte iakttar

övriga "levande ord" (Apg 7:38) som detta bud hänger samman med. Utan detta synsätt blir budet bara ett yttre tvång; dess gränser tar man snart reda på och man söker efter förmildrande faktorer och undantag. Bara för dem som öppnar sig för fullheten i sanningen om Gud, människan och historien, kommer ordet "du skall inte dräpa" att åter stråla fram som något gott för människan i alla hennes dimensioner och relationer. Ur det perspektivet kan vi förstå den fulla sanningen i ordet ur Femte Mosebok som Jesus tar upp i sitt svar på den första frestelsen: "människan lever inte endast av bröd utan ... av allt det som utgår av Herrens mun" (8:3; jfr Matt 4:4).

När människan hör Herrens ord lever hon värdigt och rättfärdigt. När människan följer Guds lag kan hon bära frukt som består i liv och lycka: "Alla som håller fast vid henne får leva, men de som lämnar henne skall dö" (Bar 4:1).

49. Israels historia visar *hur svårt det är att bevara troheten mot livets lag*, som Gud skrev in i människornas hjärtan och anförtrorde förbundets folk på berget Sinai. När folket söker livsmönster som är främmande för Guds plan, förkunnar i synnerhet profeterna eftertryckligt att Herren är livets enda och sanna källa. Så skriver Jeremia: "Ty mitt folk har begått en dubbel synd: de har övergett mig, källan med det friska vattnet, och huggit ut cisterner, cisterner som spricker och inte håller vatten" (2:13). Profeterna anklagar alla dem för brott som föraktar livet och kränker människors rättigheter: "De trampar ner de svaga" (Am 2:7); "de har fyllt denna plats med oskyldigas blod" (Jer 19:4). Profeten Hesekiel påtalar upprepade gånger tecknen på staden Jerusalems skändlighet och kallar den "den blodbefläckade staden" (22:2; 24:6,9), "du som utgjuter blod inom dina murar" (22:3).

Men när profeterna fördömer brott mot livet, söker de framför allt väcka *hopp om en ny livsprincip* som kan skapa förutsättningar för en förnyad relation till Gud och medmänniskorna. Så öppnar de nya och underbara möjligheter att förstå och genomföra de krav som *livets evangelium* rymmer. Detta kan bara ske genom Guds gåva som renar och förnyar: "Sedan skall jag bestänka er med rent vatten och göra er rena. Ni har orenat er med alla era avgudabilder, men jag skall göra er rena. Jag skall ge er ett nytt hjärta och fylla er med en ny ande" (Hes

36:25–26; jfr Jer 31:31–34). Tack vare det ”nya hjärtat” kan vi förstå och förverkliga den egentliga och djupaste meningen med livet: nämligen att *vara en gåva som fullbordas i själva givandet*. Det är det förunderliga budskapet om livets värde som Herrens tjänares gestalt visar oss: ”den som gjort sig till ett skuldoffer. Han skall få ättlingar och ett långt liv ... När hans elände är över skall han se ljuset och bli mättad av insikt” (Jes 53:10,11).

I Jesus från Nasaret och hans verk uppfylls lagen, och genom hans ande ges det nya hjärtat. Jesus upphäver nämligen inte lagen utan uppfyller den (jfr Matt 5:17): lagen och profeterna sammanfattas i den gyllene regeln om den ömsesidiga kärleken (jfr Matt 7:12). I honom blir lagen i varje avseende ”evangelium”, det glada budskapet om Guds herravälde över världen som för allt skapat tillbaka till dess ursprung och första förväntningar. Det är den *nya lagen*, ”den andliga lag som gäller för livet i Kristus Jesus” (Rom 8:2). Dess främsta yttring, i den Herres efterföljd som ger sitt liv för sina vänner, är självutgivelsen i kärlek till bröderna: ”Vi vet att vi har gått över från döden till livet, ty vi älskar våra bröder” (1 Joh 3:14). Detta är frihetens, glädjens och salighetens lag.

PÅ KORSETS TRÄD FULLBORDAS LIVETS EVANGELIUM

”De skall se på honom som de har genomborrat” (Joh 19:37)

50. När vi nu når slutet på detta kapitel, där vi ägnat oss åt det kristna budskapet om livet, vill jag gärna dröja kvar tillsammans med var och en av er för att *betrakta honom som de genomborrade* och som drar alla till sig (jfr Joh 19:37; 12:32). När vi ser korsets ”skådespel” (jfr Luk 23:48) kan vi på detta ärorika träd upptäcka uppfyllelsen och den fulla uppenbarelsen av *livets hela evangelium*.

Tidigt på långfredagens eftermiddag ”blev det mörkt över hela jorden ... det var solen som förmörkades. Förhänget i templet brast mitt itu” (Luk 23:44–45). Det var tecknet på en stor kosmisk omvälvning och en häftig kamp mellan de goda och de onda makterna, mellan liv och död. Även vi befinner oss idag mitt i en svår strid mellan en ”dödskultur” och

en "livskultur". I detta mörker går korsets glans likväl inte förlorad, nej, den framträder allt klarare och mera strålande som hela historiens och varje människolivs centrum, mening och mål.

Jesus spikas fast på korset och upphöjs från jorden. Han genomlever sin mest "vanmäktiga" stund, och hans liv tycks vara totalt utlämnat åt ovännernas gyckel och mördarnas händer: han smädas, förlöjligas, skymfas (jfr Mark 15:24–36). Och ändå, inför åsynen av allt detta, sade den romerske officeren som "såg honom ge upp andan på det sättet": "Den mannen måste ha varit Guds son" (Mark 15:39). Så visar han sig som Guds son i det ögonblick han är som allra svagast: *på korset blir hans härlighet synlig!*

Genom sin död låter Jesus ljus falla över meningen med varje människas liv och död. Innan Jesus dör ber han Fadern om förlåtelse för sina förföljare (jfr Luk 23:34), och förbrytaren som ber Jesus komma ihåg honom i sitt rike får svaret: "Sannerligen, redan idag skall du vara med mig i paradiset" (Luk 23:43). "Gravarna öppnade sig" efter hans död, och "många kroppar av avlidna heliga uppväcktes" (Matt 27:52). Frälsningen som Jesus utverkade är livets och uppståndelsens gåva. Under sitt jordeliv skänkte Jesus också frälsning genom att "göra gott och bota alla" (jfr Apg 10:38). Men undren, helandena och till och med hans uppväckanden av döda var tecken på en annan frälsning, en frälsning som består i syndernas förlåtelse. Det betyder att människan befrias från sin svåraste sjukdom och lyfts upp till Guds eget liv. På korset förnyas undret med ormen som Mose lyfte upp i öknen och når sin slutliga fulländning (jfr Joh 3:14; 4 Mos 21:8–9). Även idag möter varje människa vars liv är hotat ett säkert hopp om att finna frihet och frälsning när hon ser upp på honom som genomborrades.

51. Men det finns ytterligare en särskild händelse som fångar min uppmärksamhet och gör mig djupt eftertänksam: "När Jesus hade fått det sura vinet, sade han: 'Det är fullbordat.' Och han böjde ner huvudet och överlämnade sin ande" (Joh 19:30). Den romerske soldaten "stack upp sidan på honom med en lans, och då kom det ut blod och vatten" (Joh 19:34).

Nu har allt nått sin fullständiga fullbordan. "Överlämnandet av anden" beskriver Jesu död, som liknar varje annan människas död,

men tycks också anspela på "Andens gåva" genom vilken Jesus befriar oss från döden och öppnar för oss ett nytt liv. Det är Guds eget liv som människan nu får del av.

Det är det liv som genom kyrkans sakrament ständigt ges åt Guds barn och på detta sätt gör dem till det nya förbundets folk. Sakramenten symboliseras av blodet och vattnet som väller fram ur Kristi sida. *Från korset, livets källa, utgår "livets folk" och växer till i antal.*

Betraktandet av korset för oss till själva grunden för hela skeendet. När Jesus trädde in i världen sade han: "Se, jag har kommit för att göra din vilja, Gud" (jfr Heb 10:9). Han var lydig Fadern i allt. "Han hade älskat sina egna som levde här i världen, och han älskade dem intill slutet" (Joh 13:1) genom att ge sig själv helt för dem.

Han, som "inte kommit för att bli tjänad utan för att tjäna och ge sitt liv till lösen för många" (Mark 10:45), når kärlekens höjdpunkt på korset. "Ingen har större kärlek än den som ger sitt liv för sina vänner" (Joh 15:13). Han dog för oss medan vi ännu var syndare (jfr Rom 5:8).

På detta sätt tillkännager Jesus att *livet når sitt centrum, sin mening och sin fullhet när det ges ut*. Nu blir meditationen lovsång och tacksägelse. Samtidigt sporrar den oss att efterlikna Jesus och följa i hans fotspår (jfr 1 Pet 2:21). Även vi är kallade att ge våra liv för bröderna och så i full sanning förverkliga vårt livs mening och bestämmelse.

Vi kan göra detta eftersom du, Herre, har gett oss en förebild och skänkt oss din Andes kraft. Vi kan göra det om vi varje dag, med dig och så som du, lyder Fadern och fullgör hans vilja.

Låt oss därför med öppna och generösa hjärtan höra varje ord som utgår ur Guds mun. Då kommer vi att lära oss att inte bara låta bli att döda människans liv, utan också att vörda, älska och främja det.

KAPITEL III

Du skall inte dräpa

Guds heliga lag

EVANGELIUM OCH BUD

"Vill du gå in i livet, så håll budorden" (Matt 19:17)

52. "Då kom en man fram till honom och frågade: 'Mästare, vad skall jag göra för gott för att få evigt liv?'" (Matt 19:16). Jesus svarade honom: "Vill du gå in i livet, så håll budorden" (Matt 19:17). Mästaren talar om evigt liv eller om delaktigheten i Guds eget liv. Det livet når man genom att hålla Herrens bud, där också detta ingår: "Du skall inte dräpa." Detta är det första av de tio buden som Jesus påminner den unge mannen om, när denne frågar vilka bud han måste hålla: "Jesus svarade: 'Du skall inte dräpa, Du skall inte bryta ett äktenskap, Du skall inte stjäla ...'" (Matt 19:18).

Guds bud är aldrig skilt från hans kärlek: det är alltid en gåva till människans växt och glädje. Som sådan utgör det en nödvändig och oupplöslig aspekt av evangeliet, ja, det framstår själv som "euangelion", det goda och glada budskapet. *Livets evangelium* är en stor gåva från Gud och samtidigt en förpliktande uppgift för människan. Det väcker den fria människans förundran och tacksamhet och gör anspråk på att hon lyssnar till det, bevarar och sätter värde på det med vaket sinne för sitt ansvar. Gud *ger* livet åt människan och *fordrar* av henne att hon älskar, respekterar och främjar det. På så sätt *blir gåvan ett bud och själva budet en gåva.*

Människan, den levande Gudens avbild, är av sin Skapare utsedd till kung och herre. Den helige Gregorios av Nyssa skriver: "Tingens allra högste upphovsman skapade vår natur till ett lämpligt instrument att styra sitt rike ... För övrigt är människan av gudomlig natur, en avbild av honom som är herre över allt. Av allt att döma fick hon denna kungliga

heder vid själva skapelsen ... Kung kallas hon; så är också människans natur danad att råda över den övriga skapelsen, och på grund av denna likhet är hon liksom en levande avbild som har del i förebildens värdighet och namn.”⁽³⁸⁾ En gång kallad att vara fruktsam och föröka sig, att lägga jorden under sig och råda över de andra varelserna, är människan inte bara kung och herre över tingen utan också och framför allt över sig själv⁽³⁹⁾ och i viss mening över livet som hon får ta emot och kan ge vidare genom fortplantningsakten utförd i kärlek och aktning för Guds plan. Men människans *herravälde* är inte absolut utan *av tjänande art*: det är ett verkligt återsken av Guds unika och oändliga herravälde. Därför måste människan fullgöra detta *vist och kärleksfullt*, då hon har del i Guds omätliga vishet och kärlek. Det sker genom lydnad mot hans heliga lag: denna lydnad är fri och glad (jfr Ps 119) samt föds och närs ur medvetandet att Herrens bud alltid är en nådegåva som anförtros människan för hennes bästa, till skydd för hennes personliga värdighet och främjande av hennes lycka.

Med avseende på tingen, men än mer vad gäller livet, så är människan inte en absolut mästare och obestridbar domare, utan – och här ligger hennes ojämförliga storhet – hon är ”medarbetare i Guds skaparplan”.⁽⁴⁰⁾

Livet anförtros människan som en skatt som hon inte får förskingra, som ett pund som hon skall förvalta väl. För detta måste människan sedan avge räkenskap för sin Herre (jfr Matt 25:14–30; Luk 19:12–27).

MÄNNISKANS LIV ÄR HELIGT OCH OKRÄNKBART

”Av varje människa skall jag kräva vedergällning” (1 Mos 9:5)

53. ”Människolivet är heligt, därför att det från sin begynnelse omfattas av Guds skapargärning och för alltid står i ett särskilt förhållande till sin Skapare, sitt enastående mål. Gud är ensam herre över livet från dess begynnelse till dess avslutning: ingen kan under några som helst omständigheter för egen del göra anspråk på rätten att direkt förrinta en oskyldig mänsklig varelses liv.”⁽⁴¹⁾ Med dessa ord uttrycker instruktionen

Donum vitae det centrala läroinnehållet i Guds uppenbarelse om det mänskliga livets helighet och okränkbarhet.

Den *Heliga skrift* förelägger människan budet ”du skall inte dräpa” som en gudomlig befallning (2 Mos 20:13; 5 Mos 5:17). Som vi tidigare konstaterat står detta i själva dekalogen, i hjärtat av det förbund som Herren slöt med sitt utvalda folk; det återfinns dock redan i Guds allra första förbund med mänskligheten efter syndafloedens renande straff, som orsakades av att ondska och våld bredde ut sig (jfr 1 Mos 9:5–6).

Gud förklarar högtidligt att han är den högste Herren över människans liv; människan som han skapat till sin avbild och likhet (jfr 1 Mos 1:26–28). Människolivet har därför en helig och okränkbar karaktär som återspeglar Skaparens egen okränkbarhet. Just av den anledningen skall Gud visa sig som en sträng domare över varje brott mot budet ”du skall inte dräpa”, som är grundvalen för allt mänskligt samliv. Han är ”*goel*”, det vill säga den oskyldiges försvarare (jfr 1 Mos 4:9–15; Jes 41:14; Jer 50:34; Ps 19:15). Även på det sättet visar Gud att han inte gläder sig åt att liv släcks (jfr Vish 1:13). Endast Satan kan glädja sig åt det: ty genom hans avund kom döden in i världen (jfr Vish 2:24). Han som var ”en mördare från första början”, är också ”en lögnare och lögnens fader” (Joh 8:44). Sedan han en gång bedragit människan leder han henne mot synd och död, som han får att framstå för henne som livsmål och framgång.

54. Budet ”du skall inte dräpa” har i sig en uttalat stark negativ innebörd. Det visar den yttersta gränsen som aldrig får överskridas. Men outtalat uppmuntrar det till den helt positiva attityd som syftar till att ha en full respekt för livet och som förespråkar att man främjar det och gör framsteg i en kärlek som ger, tar emot och tjänar. Förbundets folk mognade, om än långsamt och tvekande, alltmer i det sättet att tänka och förbereddes så för Jesu stora förkunnelse att budet om kärleken till nästan liknar budet om kärleken till Gud; ”på dessa båda bud vilar hela lagen och profeterna” (jfr Matt 22:36–40). ”Buden ... 'Du skall inte dräpa' ... och alla andra bud”, säger den helige Paulus, ”sammanfattas ju i ordet: 'Du skall älska din nästa som dig själv'” (Rom 13:9; jfr Gal 5:14). Sedan det tagits upp i det nya förbundet och fulländats, förblir budet ”du skall inte dräpa” ett nödvändigt villkor för att kunna ”gå in i

livet” (jfr Matt 19:16–19). I samma anda får aposteln Johannes ord en mäktig klang: ”Den som hatar sin broder är en mördare, och ni vet att ingen mördare bär evigt liv inom sig” (1 Joh 3:15).

Från första början upprepar *kyrkans levande tradition* med stort allvar budet ”du skall inte dräpa”. *Didaché*, den äldsta utombibliska kristna läroskriften, intygar detta: ”Det finns två vägar, den ena är livets och den andra dödens, och det är en stor skillnad mellan de båda vägarna ... Enligt lärans bud: Du skall inte dräpa ... du skall inte döda ett foster genom abort och inte heller ett redan fött barn ... Dödens väg är denna: de har inte något förbarmande med de fattiga, de hjälper inte de nödställda, de känner inte sin Skapare, de dödar sina barn och förgör Guds skapelse genom abort, de skickar bort de behövande, de förtrycker de plågade, de är de rikas försvarare och de fattigas orättfärdiga domare, de är befläckade av alla slags synder: mina barn, håll er fria från allt sådant.”⁽⁴²⁾

Under tidens lopp har kyrkans tradition alltid varit enig i sin lära att budet ”du skall inte dräpa” har ett absolut och bestående värde. Det är dessutom ett känt faktum, att under de första århundradena räknades mord jämte avfall och äktenskapsbrott till de allra svåraste synderna, och att det krävdes en mycket sträng och lång offentlig bot innan den ångerfulle mördaren kunde få förlåtelse och återupptas i den kyrkliga gemenskapen.

55. Det bör inte förvåna oss, att det är en särskilt svår synd att döda en människa: i henne är Guds bild närvarande. *Endast Gud är herre över livet!* Inte desto mindre har de kristna, när de konfronterats med de många och ofta dramatiska händelser som livet kan medföra både för den enskilde och för gemenskapen, alltid reflekterat över detta och sökt en fullare och djupare insikt i vad Guds bud förbjuder och föreskriver.⁽⁴³⁾ Det finns nämligen situationer där värden som Guds lag framhåller tycks motsäga eller rent av öppet strida mot varandra. Det finns till exempel *ett legitimt försvar*, då rätten att skydda det egna livet och plikten att inte skada andras liv bara med stor svårighet tycks kunna förenas. Utan tvivel motiverar livets inneboende värde och plikten att bevisa både sig själv och andra kärlek en verklig rätt till självförsvar. Till och med det anspråksfulla budet att älska nästan, som förkunnades av

Gamla testamentet och bekräftades av Jesus, låter kärleken till sig själv bli ett jämförelsebegrepp: "Du skall älska din nästa *som dig själv*" (Mark 12:31). Följaktligen skulle ingen kunna avstå från rätten att försvara sig av brist på kärlek till livet eller till sig själv. Man kan bara göra det i kraft av en heroisk kärlek som fördjupar ens kärlek till sig själv och i saligprisningarnas anda förvandlar den till en uppoffrande radikalitet (jfr Matt 5:38–40). Det mest framstående exemplet på det är Herren Jesus själv.

Å andra sidan kan "ett legitimt försvar inte bara vara en rättighet utan också en allvarlig plikt – för den som bär ansvar för en annan människas liv, för familjens eller samhällets väl".⁽⁴⁴⁾ Det händer tyvärr att nödvändigheten att hindra angriparen från att orsaka skada ibland vållar hans död. I det fallet läggs den dödliga utgången angriparen till last. Han orsakade sin död genom sitt agerande, även om han inte skulle vara moraliskt skyldig på grund av oförmåga att bruka förnuftet.⁽⁴⁵⁾

56. Till denna problemkrets hör också frågan om *dödsstraffet*. Både i kyrkan och i det civila samhället finns en allt starkare tendens att kräva att dödsstraffet används mycket begränsat eller också att det avskaffas helt. Frågan måste prövas i ett straffrättsligt sammanhang som mera motsvarar människans värdighet och därmed också Guds plan med människan och samhället. Straffet som samhället utmäter skall i själva verket "först och främst åstadkomma en ersättning för den störning som förorsakats av felet".⁽⁴⁶⁾ Det tillkommer den offentliga makten att vedergälla kränkningarna av såväl de personliga som samhälleliga rättigheterna genom att ålägga den skyldige en lämplig gottgörelse av brottet, för att han skall kunna återfå friheten. På så sätt lyckas överheten också åstadkomma att den offentliga ordningen och den enskilda personens säkerhet värnas, samtidigt som den skyldige erbjuds stimulans och hjälp till bättring och rehabilitering.⁽⁴⁷⁾

För att alla dessa mål skall kunna uppnås måste *straffets omfattning och karaktär* omsorgsfullt uppskattas och fastslås. Det är inte tillåtet att gå till ytterligheten att avrätta den skyldige utom i absolut nödfall, det vill säga när samhället inte kan skyddas på annat sätt. Men på grund av det förbättrade straffsystemet inträffar idag sådana fall mycket sällan, om de överhuvud förekommer.

I varje fall förblir grundsatsen som anförs i den nya *Katolska kyrkans*

katekes giltig: ”Om oblodiga medel räcker för att försvara människolivet mot en angripare och skydda den allmänna ordningen och den personliga säkerheten, skall myndigheterna hålla sig till sådana medel, därför att de bättre motsvarar de konkreta betingelserna för det allmänna bästa och står i bättre överensstämmelse med människans värdighet som person”.⁽⁴⁸⁾

57. Om så stor omsorg ägnas åt att respektera varje liv, även den skyldiges och den orättfärdige angriparens, har budet ”du skall inte dräpa” ett absolut värde, så ofta det gäller den *oskyldiga människan*. Och detta är än mer fallet när det handlar om en svag och försvarslös människa, vars sista skydd mot andras godtycke och våld uteslutande ligger i Guds buds gränslösa kraft.

Ty det oskyldiga människolivets fulla okränkbarhet rymmer en moralisk sanning som på ett lysande sätt traderats i de heliga skrifterna, ständigt upprepats i kyrkans tradition och samstämmigt framlagts av hennes läroämbete. Denna endrätt är den synliga frukten av det ”övernaturliga trosmedvetande” som väckts och hållits vid liv av den helige Ande och som bevarar Guds folk från misstag när det ”visar sin allmänna samstämmighet i tros- och moralfrågor”.⁽⁴⁹⁾

I människornas medvetande och i samhället sker en fortskridande minskning av förmågan att se det absolut och gravt moraliskt förkastliga i det uppsåtliga dödandet av varje oskyldigt människoliv, särskilt i dess början och slut. I den situationen har *kyrkans läroämbete* i ökande utsträckning trätt in och försvarat det mänskliga livets helighet och okränkbarhet. Det påvliga romerska läroämbetet, som framhållit detta särskilt enträget, har hela tiden biträttts av det biskopliga läroämbetet med många omfattande läro- och pastoraldokument från biskopskonferenser och enskilda biskopar. Det saknades inte heller ett kraftfullt, låt vara kort men tydligt, uttalande av Andra vaticankonciliet.⁽⁵⁰⁾

Med den auktoritet som Kristus tilldelade Petrus och hans efterföljare *bekräftar jag* därför i gemenskap med den katolska kyrkans biskopar *att det direkta och frivilliga dödandet av en oskyldig människa alltid är ett allvarligt moraliskt brott*. Denna lära, vars rötter vilar i den oskrivna lag som människan i ljuset av förnuftet finner i sitt eget hjärta (jfr Rom 2:14–15), inskräps på nytt av den Heliga skrift, anbefalles av kyrkans tradition och

utläggs av det ordinarie och universella läroämbetet.⁽⁵¹⁾ Det överlagda beslutet att beröva en oskyldig människa livet är alltid moraliskt ont och aldrig tillåtet, varken som mål i sig eller som medel till ett gott ändamål. Det är verkligen en grov olydnad mot morallagen, ja, mot Gud själv som är dess upphov och garant; det strider för övrigt mot de grundläggande dygderna rättvisa och kärlek. ”Det måste framhållas att ingen eller intet kan på något sätt tillåta att ett oskyldigt människoliv dödas, vare sig foster eller embryo, barn, vuxen eller åldring, någon som lider av obotlig sjukdom eller befinner sig i dödskamp. Dessutom är det inte tillåtet för någon att begära denna dödande handling för sig eller någon annan, som han har ansvar för, och inte heller samtycka därtill vare sig direkt eller indirekt.”⁽⁵²⁾

Vad gäller rätten till liv är varje oskyldigt mänskligt liv absolut jämlikt alla andra. Denna jämlikhet utgör grunden för varje äkta social relation, som för att verkligen vara en sådan måste grunda sig på sanningen och rättvisan, i det att varje man och kvinna uppfattas som en person och inte som en sak som man fritt kan förfoga över. Beträffande den moraliska norm som förbjuder det direkta dödandet av en oskyldig människas liv ”*ges inga privilegier eller undantag*: det spelar ingen roll om någon är världens herre eller den eländigaste av alla här på jorden: inför de sedliga kraven är vi alla fullständigt lika.”⁽⁵³⁾

ABORT – EN AVSKYVÄRD SKÄNDLIGHET

”Du såg mig innan jag föddes” (Ps 139:16)

58. Bland alla brott som människan kan begå mot livet uppvisar genomförandet av abort drag som gör det särskilt allvarligt och förkastligt. Andra vaticankonciliet betecknar det och barnamord som ”avskryvda brott”.⁽⁵⁴⁾

Men idag har många samveten gradvis fördunklats i uppfattningen av brottets allvar. Det faktum att man i tänkesätt, praxis och lagstiftning accepterar abort, är ett klart bevis på en mycket farlig kris i det moraliska medvetandet, och därför blir det allt svårare att skilja mellan gott och

ont, även när det handlar om den grundläggande rätten till liv. I en så allvarlig situation krävs det mer än någonsin att vi har den modiga viljan att se sanningen som den är och *att kalla var sak vid dess rätta namn* utan att ge efter för bekväma kompromisser eller frestelsen att lura sig själv. I detta hänseende ljunder ännu alltjämt profetens stränga förebråelse: "Ve dem som kallar ont för gott, och gott för ont, som gör mörker till ljus, och ljus till mörker" (Jes 5:20). Just vad gäller abort kan man konstatera att ett tvetydigt språkbruk breder ut sig, exempelvis formuleringen "avbruten graviditet" som innebär att man döljer abortingreppets verkliga natur och minskar dess allvar i gemene mans ögon. Kanske är själva detta språkbruk samtidigt ett tecken på att samvetena är oroad. Men ingen ordvändning kan förändra verkligheten: en framkallad abort, *hur den än genomförs, är ett avsiktligt och direkt dödande av en människa i begynnelsekedet av hennes existens, mellan befruktningen och födelsen*.

Det moraliskt allvarliga i att avsiktligt göra abort visar sig i sin fulla sanning om man erkänner att det handlar om mord, och särskilt om man betänker de specifika omständigheter som det kännetecknas av. Här dödas en människa som precis börjar gå livet till mötes. Det går sannerligen inte att föreställa sig ett mer *oskyldigt* väsen: det skulle aldrig kunna ses som en angräpare och än mindre som en orättfärdig angräpare! Det är *svagt* och värnlöst, det saknar till och med det minimala försvar som den bevakande kraften i den nyföddes skrik och gråt utgör. *Det är helt beroende av beskyddet och omsorgen från den som bär det i sitt sköte*. Men ibland är det just modern som beslutar och ber om att det skall dödas, och till och med låter genomföra det.

Säkert är beslutet om abort ofta dramatiskt och smärtsamt för modern, om inte avgörandet att ta bort fostret fälls på rent egoistiska grunder eller av bekvämlighet, utan snarare för att värna om vissa viktiga värden som den egna hälsan eller en anständig levnadsnivå för de övriga familjemedlemmarna. Många gånger fruktar man att det ofödda barnet skulle få sådana livsvillkor att man intalar sig att det vore bättre för det att inte födas. Dessa och liknande skäl må vara än så allvarliga och tragiska, men *de kan aldrig rättfärdiga* att man med avsikt förintar en oskyldig människa.

59. Utöver modern finns det ofta andra personer som bestämmer om det ofödda barnets död. Framför allt kan barnets fader vara skyldig, inte bara om han direkt tvingar kvinnan att göra abort utan även om han indirekt uppmuntrar hennes beslut genom att lämna henne ensam med graviditetens problem.⁽⁵⁵⁾ På så sätt tillfogas familjen ett dödligt sår och kränks i sin natur som kärleksgemenskap och i sin kallelse att vara en "livets helgedom". Man skall inte heller förtiga den påverkan som utövas av den vidare familjekretsen och av vänner. Inte sällan utsätts kvinnan för ett så hårt tryck att hon känner sig psykologiskt tvingad att genomföra en abort: utan tvivel vilar det moraliska ansvaret i det fallet främst på dem som direkt eller indirekt tvingat henne till abort. Läkare och vårdpersonal är också ansvariga om de ställer sin yrkeskompetens, som de skaffat för att främja livet, i dödens tjänst.

Ansvar har även lagstiftarna som har föreslagit och beslutat om abortlagarna och, i den mån de har något att säga till om, administratörerna vid de hälso- och sjukvårdsinrättningar som genomför aborter. Ett allmänt och inte mindre tungt ansvar vilar på dem som har uppmuntrat spridningen av en sexuellt lössläppt hållning och ett ringaktande av moderskapet liksom på dem som borde ha främjat – men underlåtit – en verksam familje- och socialpolitik till stöd för familjer, främst de barnrika och de som har svårigheter med ekonomi och barnuppfostran. Man får inte heller blunda för det konspiratoriska nätverk, som till och med omfattar internationella institutioner, stiftelser och sammanslutningar, och som systematiskt arbetar för att legalisera och ge spridning åt abort över hela världen. Därmed överstiger abortingreppen de enskilda personernas ansvar och den skada som åsamkats dem, och antar en tydlig social dimension. Det är ett mycket djupt *sår* som tillfogas samhället och dess kultur av dem som snarare borde bygga upp och skydda samhället. Som jag skrev i mitt *Brev till familjerna*, står vi "inför ett enormt hot mot livet, inte bara mot enskilda individer utan även mot hela civilisationen".⁽⁵⁶⁾ Vi står inför vad som kan definieras som en "*syndens struktur*" riktad mot *det mänskliga liv som ännu inte fötts*.

60. Somliga försöker rättfärdiga abort genom att påstå att resultatet av befruktningen, åtminstone upp till ett visst antal dagar, ännu inte kan anses vara ett personligt mänskligt liv. I själva verket "börjar i samma

ögonblick som ägget befruktas ett liv som varken tillhör fadern eller modern utan en helt ny mänsklig varelse med sin egen utveckling. Det kommer aldrig att bli mänskligt om det inte redan då varit det. Den moderna genetiska forskningen bekräftar mycket tydligt det uppenbara i denna gamla insikt ... Den har visat att redan från första stund finns det en färdig struktur eller ett genetiskt program för detta liv: nämligen en människa, denna individuella människa, med dess redan exakt bestämda särdrag. Vid själva befruktningen börjar ett människolivs sällsamma bana, och alla dess olika anlag behöver tid för att utvecklas och förberedas för sin funktion”.⁽⁵⁷⁾ Även om närvaron av en själ inte kan fastställas genom experiment ger likväl resultaten av den vetenskapliga forskningen om det mänskliga embryot ”värdefulla informationer varigenom man rationellt kan urskilja en persons existens från den stund då det mänskliga livet allra först framträder: varför skulle en levande mänsklig varelse inte också vara en mänsklig person?”⁽⁵⁸⁾

Detta är för övrigt så viktigt att det med tanke på de moraliska skyldigheterna borde räcka med blotta misstanken om förefintligheten av en person för ett mycket tydligt förbud mot varje ingrepp som är avsett att döda ett mänskligt embryo. Just av den anledningen har kyrkan, oavsett de vetenskapliga debatterna och de filosofiska utsagor som läroämnet inte uttryckligen tagit ställning till, alltid lärt och fortsätter att lära att frukten av den mänskliga fortplantningen från det första ögonblicket av dess existens måste garanteras all den ovillkorliga respekt som moraliskt tillkommer människan i hennes helhet och enhet som kropp och själ: *”En mänsklig varelse skall respekteras och behandlas som en person alltifrån konceptionen, och därför skall hon från det ögonblicket tillerkännas en persons rättigheter, först och främst den okränkbara rätt till liv som varje oskyldig människa åtnjuter.”*⁽⁵⁹⁾

61. Texterna i den *Heliga skriften* talar aldrig om frivillig abort och fördömer den därför inte direkt och uttryckligt. Men de betraktar den mänskliga varelsen i moderlivet med en sådan vördnad att de som en nödvändig konsekvens kräver att Guds bud ”du skall inte dräpa” också tillämpas gentemot denna.

Människans liv är heligt och okränkbart i varje ögonblick av dess existens, även i begynnelsekedet som föregår födelsen. Alltifrån moderns

sköte tillhör människan Gud som utforskar och känner henne, som danar och formar henne med sina händer, som ser henne medan hon fortfarande är ett litet outvecklat embryo, och däri redan ser morgondagens vuxne, vars dagar är räknade och vars kallelse redan finns inskriven i "livets bok" (jfr Ps 139:1,13–16). Även där, när hon fortfarande befinner sig i moderlivet, är människan personligen föremål för Guds stora kärleksfulla, personliga och faderliga omsorg – något som många bibeltexter vittnar om.⁽⁶⁰⁾

Som Troskongregationen mycket riktigt påpekar i sin *deklaration* i denna fråga⁽⁶¹⁾, är *den kristna traditionen* från den första tiden intill våra dagar samstämmig och klar när den beskriver abort som ett särskilt allvarligt brott mot den moraliska ordningen. Sedan den kristna församlingen börjat konfronteras med den grekisk-romerska världen där abort och barnamord hade blivit en vida spridd sed, vände man sig genom sin undervisning och sin moral radikalt emot dessa företeelser i samhället, vilket klart framgår av *De tolv apostlarnas lära* som ovan anförts.⁽⁶²⁾ Bland de grekiska kyrkliga författarna framhåller Athenagoras att de kristna betraktar kvinnor som använder sig av mediciner för att göra abort som mördare, eftersom "också fostret i modersskötet är en levande varelse och står under Guds beskydd".⁽⁶³⁾ Bland de latinska författarna säger Tertullianus följande: "Det är ett överilat mord att förhindra födelsen, och det är lika illa att döda den redan födda själen som att förrinta den som håller på att födas. Även den blivande människan är en människa."⁽⁶⁴⁾

Under sin tvåtusenåriga historia har samma lära outtröttligt förkunnats av kyrkans fäder och hennes herdar och lärare. Inte heller filosofernas och de lärdes diskussioner om vid vilken tidpunkt den andliga själen ingjuts har skapat det minsta tvivel om att abort är moraliskt förkastligt.

62. Det *påvliga läroämbetet* har på senare tid eftertryckligt bekräftat denna allmänna lära. Särskilt Pius XI tillbakavisade i encyklikan *Casti connubii* det försåtliga rättfärdigandet av abort.⁽⁶⁵⁾ Pius XII uteslöt all direkt abort, det vill säga varje handling som är avsedd att direkt förrinta det ännu ofödda människolivet, "vare sig denna förrintelse förstås som mål eller som medel till ett mål".⁽⁶⁶⁾ Johannes XXIII framhöll ånyo bestämt att det mänskliga livet är heligt, därför att "det från första början förutsätter Guds skapande aktivitet".⁽⁶⁷⁾ Som redan nämnts fördömde Andra

vatikankonciliet abort mycket kraftigt: "Livet måste därför skyddas med all omsorg alltifrån konceptionen. Abort och barnamord är avskryvbara brott."⁽⁶⁸⁾

Därför har *kyrkans rättsordning* ända sedan de första århundradena bestraffat dem som gjort sig skyldiga till abort. Denna praxis, med mer eller mindre hårda straff, har bekräftats under historiens skilda perioder. *Codex Iuris Canonici* av år 1917 straffar abort med exkommunikation.⁽⁶⁹⁾ Även den nya *Codex Iuris Canonici* följer samma norm då den stadgar: "Den som utför abort ådrar sig exkommunikation *latae sententiae*",⁽⁷⁰⁾ det vill säga automatiskt och omedelbart. Exkommunikationen drabbar alla som begår brottet medvetna om straffet, och samtidigt innefattas de delaktiga utan vilkas medverkan brottet inte skulle ha begåtts.⁽⁷¹⁾ Med denna återupprepade sanktion hävdar kyrkan att detta är ett synnerligen allvarligt och farligt brott och uppmanar därför den som begår det att så snart som möjligt slå in på omvändelsens väg. Exkommunikationsstraffet i kyrkan syftar nämligen till att göra människorna fullt medvetna om allvaret i vissa synder och så medverka till passande bot och omvändelse.

Inför en sådan enighet i kyrkans hävdvunna lära och disciplin kunde Paulus VI förklara att denna lära "är oförändrad och oföränderlig".⁽⁷²⁾ Med den auktoritet som Kristus gav åt den salige Petrus och hans efterföljare och i samförstånd med biskoparna – som ett antal gånger fördömt abort och som i den tidigare nämnda konsultationen, oaktat att de är utspridda över världen, enhälligt samtyckte till denna lära – *förklarar jag därför att direkt avsiktlig abort, vare sig den är avsedd som mål eller medel, alltid utgör en allvarlig moralisk överträdelse*, eftersom den innebär att man avsiktligt dödar en oskyldig människa. Denna lära är grundad på naturrätten och på Guds skrivna ord, förmedlad av kyrkans tradition och framlagd av kyrkans ordinarie och universella läroämbete.⁽⁷³⁾

Inga omständigheter, inga syften, inga lagar på jorden kan någonsin legitimera en handling som till sin natur är otillåten, eftersom den strider mot Guds lag som är inskriven i varje människas hjärta, förkunnad av kyrkan och möjlig att lära känna med hjälp av förnuftet.

63. Den moraliska värderingen av abort måste också tillämpas på de nya formerna av *ingrepp på mänskliga embryon* som, även om själva ändamålen

med ingreppen är hedervärda, oundvikligen medför att embryot dödas. Det är vad som händer vid *experiment med embryon*, som blir allt vanligare inom den biomedicinska forskningen och är lagligen tillåtna i några länder. Även om ”man måste betrakta ingrepp på mänskliga embryon som tillåtna på villkor att de respekterar embryots liv och integritet och inte medför oproportionerliga risker utan syftar till att bota en sjukdom, förbättra hälsotillståndet och se till att det enskilda fostret överlever”,⁽⁷⁴⁾ måste man ändå framhålla att användningen av embryon och mänskliga foster som försöksobjekt utgör ett skändligt brott mot deras värdighet som mänskliga varelser. De har rätt till samma respekt som det redan födda barnet och varje person.⁽⁷⁵⁾

Av moraliska skäl måste man också förkasta den procedur som exploaterar levande mänskliga embryon och foster, vare sig de skall användas som ”biologiskt material” eller *leverera organ och vävnader till transplantationer* för att behandla vissa sjukdomar. Ibland har de ”producerats” särskilt för detta ändamål med hjälp av in-vitro-befruktning. Att döda oskyldiga mänskliga varelser, om det så är för att hjälpa andra, är i själva verket en absolut oacceptabel handling.

Särskild uppmärksamhet måste ägnas åt att moraliskt bedöma *metoderna för fosterdiagnostik*. De gör det möjligt att redan i förväg upptäcka eventuella sjukdomar hos det ofödda barnet. På grund av att dessa undersökningar är så komplicerade måste man göra en noggrann och systematisk bedömning. Om de inte innebär alltför stora risker för barnet och för modern och syftar till att möjliggöra en tidig terapi eller att man kan ta emot barnet lugnt och medvetet, är dessa metoder moraliskt tillåtna. Men eftersom behandlingsmöjligheterna före födelsen ännu är ganska begränsade, händer det inte så sällan att dessa medicinska åtgärder får tjäna en eugenisk åsikt eller hållning som accepterar selektiva aborter för att förhindra att foster som är behäftade med olika slags missbildningar föds. En sådan attityd är skamlig och i högsta grad klandervärd, eftersom den dristar sig att mäta det mänskliga livets värde i termer av ”normalitet” och kroppslig hälsa och samtidigt öppnar vägen till lagligt godkännande av barnamord och eutanasi.

Det mod och det lugn däremot som många av våra svårt handikappade bröder och systrar genomlever sina liv med, när vi accepterar dem och visar dem kärlek, ger i själva verket ett enastående vittnesbörd om de

sanna värden som utmärker livet och som gör det dyrbart för dem och för andra även under mycket svåra omständigheter. Kyrkan bistår de makar som under stor ängslan och smärta är beredda att ta sig an sina svårt handikappade barn. Hon är också mycket tacksam mot alla de hem som genom adoption tar emot barn som övergivits av sina föräldrar på grund av handikapp eller sjukdom.

EUTANASINS TRAGEDI

”Det är jag som ger liv och död” (5 Mos 32:39)

64. Vid andra ändan av sitt liv ställs människan inför dödens gåta. På grund av de framsteg som gjorts på det medicinska området och i ett kulturellt sammanhang där det transcendent utestängs uppvisar erfarenheten av döden vissa nya drag. Ty så länge som människorna bara uppskattar livet i den mån det skänker njutning och välstånd framstår lidandet som ett outhärdligt nederlag, något man till varje pris måste befria sig ifrån. Döden uppfattas som ”absurd”, om den oförmodat avbryter ett liv som fortfarande sträcker sig mot en framtid fylld av sköna upplevelser. Men den blir en ”rättmätig befrielse” när livet redan tycks sakna all mening därför att det är försänkt i smärta och obevkligen dömt till ännu större lidande.

Men den människa som förkastar eller glömmer sin grundläggande relation till Gud menar att hon är sin egen måttstock och norm. Hon tar sig rätten att avkräva samhället garantier för att hon skall ha olika möjligheter att bestämma över sitt liv med fullständig autonomi. Så betar sig framför allt människorna i de mera utvecklade länderna. De känner sig också uppmuntrade till det genom läkekonstens ständiga framsteg och dess alltmer avancerade teknik. Med hjälp av högt utvecklade system och apparater kan vetenskapen och läkarnas kliniska tillämpning idag inte bara finna lösningar i fall som tidigare troddes vara omöjliga, och lindra eller avlägsna smärta, utan också uppehålla och förlänga livet även i extrema svaghetsstillstånd, liksom på konstgjord väg återuppliva

människor vilkas biologiska grundfunktioner plötsligt brutit samman och göra speciella ingrepp för att ta fram organ för transplantationer.

I ett sådant sammanhang frestas människorna alltmer till *eutanasi*, det vill säga *att göra sig till herre över döden genom att ta ut den i förtid*, och så avsluta sitt eget eller andras liv på ett ”mjukt” sätt. I själva verket visar sig det som kan synas förenligt med förnuftet och humant vid närmare betraktande vara *absurt* och *inhumant*. Här konfronteras vi med ett mycket alarmerande tecken på den ”dödkultur”, som framför allt vinner terräng i de rika samhällena. De präglas av ett effektivitetstänkande, där den växande gruppen av gamla och svaga människor framstår som alltför belastande och outhärdlig. Mycket ofta isoleras de av sina familjer och samhället, som nästan uteslutande är ordnade utifrån kriterier som produktion och prestationsförmåga, enligt vilka ett hopplöst arbetso-dugligt liv inte längre har ett värde.

65. För att kunna göra en korrekt moralisk bedömning av eutanasin måste man först definiera den. Med *eutanasi i strikt mening* avses en handling eller en underlåtelse som till sin natur och avsiktligt leder till döden för att på detta sätt eliminera all smärta. ”Vid eutanasi handlar det alltså om ett viljemässigt beslut och de metoder som används.”⁽⁷⁶⁾

Man måste skilja mellan eutanasi och beslutet att avstå från ”*medicinsk överbehandling*”, det vill säga medicinska åtgärder som inte längre motsvarar patientens tillstånd, eftersom de inte står i proportion till resultaten man kan hoppas på eller därför att de är alltför belastande för den sjuke och dennes familj. I sådana situationer, när döden är nära förestående och oundviklig, kan man av samvets skull ”avstå från former av behandling som bara skulle kunna resultera i en osäker och smärtsam förlängning av livet, så länge man inte upphör att ge den ordinarie vård som man i liknande fall är skyldig den sjuke”.⁽⁷⁷⁾ Naturligtvis kvarstår den moraliska plikten att låta sig vårdas och behandlas, men den förpliktelsen måste bedömas enligt den konkreta situationen. Det betyder att det gäller att avgöra om de behandlingsåtgärder som finns tillgängliga sakligt sett svarar mot utsikterna till bättring. Att avstå från extraordinära eller oproportionerliga medel är inte jämförbart med självmord eller eutanasi. Det är snarare ett uttryck för att man accepterar människans situation inför döden.⁽⁷⁸⁾

På sista tiden har de så kallade *palliativa vårdformerna* inom läkekonsten blivit allt vanligare. De skall göra lidandet lättare att bära i sjukdomens slutskede och samtidigt erbjuda patienten ett lämpligt mänskligt stöd. Här uppstår bland annat frågan i vilken mån det är tillåtet att använda olika smärtstillande och lugnande medel för att lindra den sjukes plågor, när det samtidigt innebär en risk att livet förkortas. Ty även om den människa kan anses berömvärd som frivilligt accepterar lidandet genom att avstå från smärtlindrande behandling för att förbli vid full sans och, om personen är troende, medvetet dela Herrens lidande, så kan man ingalunda betrakta denna "heroiska" hållning som vars och ens plikt. Redan på sin tid bekräftade Pius XII att det är tillåtet att döva smärta genom medikament, även om det leder till att medvetandet avtar och livet förkortas, "om" – som han sade – "inga andra medel finns till hands och detta inte under de givna omständigheterna utgör ett hinder att uppfylla andra religiösa och moraliska plikter".⁽⁷⁹⁾ I det fallet handlar det inte om att man önskar sig eller söker döden, även om man av rimliga skäl riskerar den: man vill helt enkelt använda de smärtstillande medel som medicinen tillhandahåller för att effektivt lindra plågan. Likväl "får man inte utan tungt vägande skäl beröva den döende medvetandet".⁽⁸⁰⁾ När de närmar sig döden bör människorna vara i stånd att uppfylla sina moraliska och familjära förpliktelser, och framför allt fullt medvetna kunna förbereda sig för det slutgiltiga mötet med Gud.

Efter att ha gjort dessa distinktioner *bekräftar jag* i överensstämmelse med mina föregångares läroämbete⁽⁸¹⁾ och i gemenskap med den katolska kyrkans biskopar *att eutanasi är en allvarlig kränkning av den gudomliga lagen* när det handlar om att avsiktligt döda en mänsklig person, vilket är moraliskt oacceptabelt. Denna lära grundar sig på naturlagen och Guds skrivna ord, förmedlas av kyrkans tradition och förklaras av kyrkans ordinarie och universella läroämbete.⁽⁸²⁾

Beroende på omständigheterna innebär en sådan handling samma förbrytelse som självmord och mord.

66. Självmord är alltid lika moraliskt oacceptabelt som mord. Kyrkan har alltid tillbakavisat det som något allvarligt ont.⁽⁸³⁾ Även om bestämda psykologiska, kulturella och sociala omständigheter kan ha fått en människa att begå en handling som radikalt strider mot hennes medfödda böjelse

till livet, och därigenom kan ha minskat eller upphävt det subjektiva ansvaret, är självmordet objektivt sett en gravt omoralisk handling. Det innebär att man förnekar kärleken till sig själv och avvisar förpliktelserna till kärlek med hänsyn till nästan, den egna gemenskapen och hela samhället.⁽⁸⁴⁾ Djupast sett representerar självmordet ett avvisande av Guds suveränitet över liv och död, som det förkunnas i bönen av Israels gamle vise: "Du har makten över liv och död, du leder oss ner till dödsrikets portar och för oss upp därifrån" (Vish 16:13; jfr Tob 13:2).

Att dela någon annans intention att begå självmord och hjälpa denne att utföra handlingen genom så kallad medhjälp till självmord, betyder att man medverkar till och ibland själv blir förövare av en orätt som aldrig kan rättfärdigas, inte heller om man blivit ombedd att begå den. Den helige Augustinus uttrycker en märkligt aktuell tanke när han skriver: "Det är inte tillåtet att döda någon annan, inte ens om han vill det eller ber om det och han inte längre orkar leva [...] och själen kämpar mot kroppens bojor och längtar efter att lösas från dem."⁽⁸⁵⁾ Även om eutanasin inte har sin grund i att man av egen bekvämlighet vägrar vårda en lidande människa måste den betecknas som *falsk barmhärtighet*, ja en allvarlig "deformation" av barmhärtigheten: ty verkligt "medlidande" leder till att en människa solidariserar sig med en annans smärta; hon dödar inte den vars sjukdom hon inte kan stå ut med. Eutanasin framstår som än skändligare om den utförs av dem som – i egenskap av släktingar – borde hjälpa sin anförvant lugnt och kärleksfullt, eller av dem som på yrkets vägnar – i egenskap av läkare – borde vårda den sjuke även när dennes tillstånd blir obotligt.

Valet av eutanasi blir ännu allvarligare när det antar formen av *mord*, som andra begår på en person som inte på något sätt bett om det och aldrig samtyckt till det. Höjden av godtycke och orättvisa har nåtts när läkare och lagstiftare tillskansar sig makten att avgöra vem som skall leva och vem som skall dö. Frestelsen i Eden föds på nytt: "Ni blir som gudar med kunskap om gott och ont" (jfr 1 Mos 3:5). Gud ensam har makten att bestämma över liv och död: "Det är jag som ger död och liv" (5 Mos 32:39; jfr 2 Kung 5:7; 1 Sam 2:6). Men han utövar alltid sin makt bara enligt vishetens och kärlekens plan. När människan, besatt av dåraktiga tankar och mån om sitt eget bästa, orättmätigt tillägnar sig den makten utnyttjar hon den ovillkorligen till att vålla orättvisa och

död. Så får den starke den svages liv i sin hand; i samhället går känslan för rättvisa förlorad och det ömsesidiga förtroendet, som är grunden för alla äkta relationer mellan människor, undergrävs vid roten.

67. Helt annorlunda är *kärlekens och den sanna godhetens väg* som vår gemensamma mänskliga tillvaro frågar efter och som tron på Kristus, Frälsaren, som dött och uppstått, sprider ett nytt ljus över. Den vädjan som kommer från människans innersta i den slutgiltiga konfrontationen med lidande och död, särskilt när hon frestas att sänka sig ner och upplukas av förtvivlan, är framför allt en vädjan om gemenskap, solidaritet och stöd i de svårigheter som möter. Det är en bön om hjälp att kunna fortsätta hoppas när allt mänskligt hopp är ute. Andra vatikankonciliet erinrade därom: "Det är inför döden som den mänskliga existensens gåta blir som störst. Människan ... har rätt i sitt hjärtas intuition som får henne att förfäras och rygga tillbaka inför tanken på personlighetens fullständiga och definitiva undergång. Människan gör uppror mot döden eftersom hon inom sig bär ett frö till evigheten som inte kan reduceras till blott och bart materia."⁽⁸⁶⁾

Den här naturliga böjelsen att trotsa döden och detta spirande hopp om odödlighet upplyses och fulländas av den kristna tron som lovar och erbjuder oss del i Kristi, den uppståndnes, seger: Segern har vunnits av honom som genom sin frälsande död befriade människan från döden, "syndens lön" (Rom 6:23), och gav henne Anden, borgen för uppståndelsen och livet (jfr Rom 8:11). Vissheten om den framtida odödligheten och *hoppet om den utlovade uppståndelsen* kastar ett nytt ljus över lidandets och dödens hemlighet och fyller den troende med en oerhörd kraft att lita på Guds mysterium.

Aposteln Paulus uttryckte detta nya med ord som betecknar en total överlåtelse åt Gud som inbegriper varje mänsklig situation: "Ty ingen av oss lever för sin egen skull, och ingen dör för sin egen skull. Om vi lever, lever vi för Herren, och om vi dör, dör vi för Herren. Vare sig vi lever eller dör tillhör vi alltså Herren" (Rom 14:7–8). *Att dö för Herren* innebär att leva den egna döden som en yttersta akt av lydnad mot Fadern (jfr Fil 2:8), då den ju äger rum i den "stund" som han vill och väljer (jfr Joh 13:1), han som ensam vet och bestämmer tidpunkten då vi skall lämna denna världen. *Att leva för Herren* innebär också att inse

att lidandet, även om det i sig är något ont och en prövning, kan bli en källa till något gott. Det sker när man tar emot det för kärlekens skull och i kärlek i frivillig hängivenhet, i det att man deltar i Kristi, den korsfästes, lidande, som en gåva åt Gud och människans fria mottagande. Den som på detta sätt erfar sitt lidande i Herren, blir alltmer lik honom (jfr Fil 3:10; 1 Pet 2:21) och förenas djupare i hans frälsningsverk för kyrkan och mänskligheten.⁽⁸⁷⁾ Detta som aposteln Paulus erfor är varje lidande människas kallelse: "Nu gläder jag mig över att få lida för er. Vad som ännu fattas i Kristi lidanden, det lider jag i mitt eget kött, för hans kropp, som är kyrkan" (Kol 1:24).

SAMHÄLLET'S LAG OCH MORALLAGEN

"Man måste lyda Gud mer än människor" (Apg 5:29)

68. Ett av hoten mot det mänskliga livet idag är – som redan nämnts – tendensen att kräva rättslig legitimation för dessa företeelser, liksom om de vore rättigheter som staten, åtminstone under vissa omständigheter, måste tillerkänna medborgarna och följaktligen samtidigt tillhandahålla läkare och vårdpersonal som på ett säkert och kostnadsfritt sätt står till förfogande för detta.

Många gånger menar man att ofödda barns eller mycket svaga människors liv endast har ett relativt värde: proportionellt och rent förnuftsmässigt skulle det kunna jämföras med och avvägas mot andra goda ting. Det påstås även att bara någon som berörs av saken och är involverad kan göra en riktig bedömning av dessa värden. Följaktligen är endast den personen kapabel att bedöma moralen i sitt eget val. Staten skall därför, för den civila samexistensens och sociala harmonins skull, respektera detta val och till sist även tillåta abort och eutanasi.

Andra gånger säger man att den civila lagen inte kan kräva att alla medborgare skall leva på en högre moralisk nivå än de själva bejaktar och delar. Därför borde lagen alltid uttrycka åsikten och viljan hos majoriteten av medborgarna och även tillerkänna dem, åtminstone i vissa mycket svåra fall, rätt till abort och eutanasi. För övrigt skulle förbud mot

och bestraffning av abort och eutanasi i dessa fall – hävdar man – leda till att de i större utsträckning utförs illegalt. Dessa skulle undandra sig samhällets kontroll och sakna tillförlitlig medicinsk vård. Man frågar sig vidare om det inte skulle underminera alla andra lagars auktoritet om man håller fast vid en lag som i praktiken är omöjlig att följa.

De radikalaste åsikterna går slutligen så långt att de gör gällande att människorna i ett modernt och pluralistiskt samhälle borde få total frihet att förfoga över sina egna liv och över det ofödda barnets liv. Det är inte lagens sak, menar man, att välja mellan olika moraluppfattningar, och än mindre att påbjuda en av dessa på bekostnad av de andra.

69. I varje fall anser många i vår tids demokratiska kultur att ett samhälles rättssystem borde inskränka sig till att notera och följa majoritetens övertygelse. Det skall därför enbart grundas på vad majoriteten erkänner och efterlever som moralisk norm. Om man vidare anser att man i själva verket inte kan tala om en objektiv allmän sanning, skulle respekten för medborgarnas frihet – som i ett demokratiskt system betraktas som den verkliga makten – kräva att lagen erkänner det enskilda samvetets autonomi. När man fastställer de normer som är absolut nödvändiga för den sociala samexistensen blir därför den enda avgörande faktorn majoritetens vilja, vad den än må bestå i. På så sätt måste varje politiker i sitt handlande klart skilja det privata samvetet från det offentliga förhållningssättet.

Av detta följer två till synes diametralt motsatta tendenser. Å ena sidan gör individerna för egen del anspråk på fullständig moralisk valfrihet och kräver att staten inte skall anta eller föreskriva någon etisk uppfattning utan endast garantera största möjliga utrymme för varje individs frihet med den enda inskränkningen att det inte får inkräkta på området för andra medborgares rätt. Å andra sidan menar man, att i fråga om utövandet av offentliga och yrkesmässiga uppgifter kräver respekten för andra människors frihet att själva bestämma, att var och en låter sina egna övertygelser stå tillbaka, så att alla lagligt erkända och skyddade krav som medborgarna ställer skall kunna tillgodoses. Därvidlag är det enda erkända moraliska kriteriet för utövningen av uppgifterna det som dessa lagar stadgar och föreskriver. På så sätt överförs personens

ansvar till den civila lagen och man frisäger sig från sitt eget moraliska samvete åtminstone inom den offentliga sfären.

70. Alla dessa tendenser har en gemensam rot i en *etisk relativism* som präglar en stor del av den moderna kulturen. Det finns dem som menar att en sådan relativism är en förutsättning för demokratin, eftersom bara den skulle kunna garantera tolerans, ömsesidig aktning människor emellan och förpliktelsen att följa majoritetens beslut, medan moraliska normer som anses vara objektiva och bindande leder till ett auktoritärt styre och intolerans.

Men just problematiken kring respekten för livet visar vilka tvetydigheter och motstridiga meningar, följda av mycket allvarliga praktiska konsekvenser, som döljer sig bakom dessa uppfattningar.

Det är sant att historien vittnar om fall där brott har begåtts i "sanningens" namn. Men brott som inte utgör mindre allvarliga och radikala förnekelser av friheten har tillåtits och tillåts i den "etiska relativismens" namn. Om en parlamentarisk eller samhällelig majoritet beslutar att det under vissa bestämda villkor är legalt att döda det ofödda livet, är det då inte ett "tyranniskt" beslut mot en svag och försvarslös människa? Världssamvetet avvisar med rätta de brott mot mänskligheten som vårt århundrade gjort så sorgliga erfarenheter av. Skulle dessa missdåd kanske inte längre vara några brott, om de istället för att vara begångna av skrupelfria tyranner skulle ha legitimerats av folkviljan?

Demokratin får inte drivas så långt att den blir en ersättning för moral eller ett botemedel mot omoral. Demokratin är till sin karaktär en "ordning" och som sådan skall den uppfattas som ett medel och inte ett mål. Dess "moraliska" värde är inte automatiskt givet utan beror på dess överensstämmelse med morallagen som den i likhet med andra mänskliga ordningar måste rätta sig efter eller med andra ord på redbarheten i de mål som eftersträvas och de medel som används. Om man idag allmänt hyllar demokratis värde skall det ses som ett positivt "tidens tecken", vilket också kyrkans läroämbete upprepade gånger påpekat.⁽⁸⁸⁾ Men demokratis värde står och faller med de värden som den uttrycker och främjar. Grundläggande och oundgängliga värden är utan tvivel varje mänsklig persons värdighet, respekten för okränkbara och oförytterliga

mänskliga rättigheter och främjandet av det ”gemensamma bästa” som mål och kriterium för det politiska livet.

Dessa principer kan inte byggas på tillfälliga och växlande ”åsiktsmajoriteter” utan endast på ett erkännande av en objektiv morallag som den civila lagen kan hänvisa till, såsom till en lag som finns inskriven i människans hjärta. Om samvetet på ett olyckligt sätt kollektivt förblindas, och som en följd av detta en skeptisk attityd till sist skulle ifrågasätta morallagens grundsatser, då skulle själva den demokratiska ordningen skakas i sina grundvalar eftersom den skulle reduceras till enbart en mekanism som reglerar olika och motstridiga intressen.⁽⁸⁹⁾

Några skulle i brist på bättre kunna tänka sig att acceptera även ett sådant system för samhällsfridens skull. Men även om man erkänner ett visst mått av sanning i den uppfattningen, är det inte svårt att inse att inte heller demokratin kan garantera en stabil fred om den saknar objektiv moralisk förankring. Det gäller alldeles särskilt som en fred, som inte värderas efter varje människas företräde och värdighet och människornas ömsesidiga bistånd, inte sällan visar sig vara illusorisk. Även i de demokratiska statssystemen händer det ofta att förmåner och intressen regleras till de starkares fördel, eftersom de är skickligare inte bara att hålla i maktens trådar utan även att sluta avtal. I en sådan situation blir demokrati lätt ett tomt ord.

71. För samhällets framtid och utvecklingen av en sund demokrati är det därför angeläget att återupptäcka att det finns väsentliga medfödda mänskliga och moraliska värden som har sin grund i människans sanna väsen och uttrycker och skyddar personens värdighet. Det är värden som ingen individ, ingen majoritet och ingen stat någonsin kan skapa, ändra eller förstöra utan endast måste erkänna, värna och främja.

Det gäller således att *åter anknyta till de grunddrag i uppfattningen om relationen mellan den civila lagen och morallagen* som kyrkan framhåller och som även tillhör arvet från mänsklighetens stora rättstraditioner.

Det är klart att *den civila lagens uppgift* är annorlunda och mera begränsad än morallagens. Men ”inte på något område i livet kan den civila lagen ersätta samvetet eller fastställa normer för det som ligger utanför dess kompetens”.⁽⁹⁰⁾ Denna består i att garantera människornas gemensamma bästa genom att erkänna och försvara deras grundlägg-

gande rättigheter och främja freden och den offentliga moralen.⁽⁹¹⁾ Den civila lagens uppgift är att säkerställa en ordnad social samexistens i sann rättvisa så att alla ”kan leva ett lugnt och stilla liv, på allt sätt fromt och värdigt” (1 Tim 2:2). Just av den anledningen måste den civila lagen garantera att alla medlemmar i samhället får del av respekten för vissa grundläggande rättigheter, som av naturen tillkommer människan som person och som varje stiftad lag måste erkänna och värna. Den första och grundläggande bland alla rättigheter är den okränkbara rätt till liv som alla oskyldiga människor åtnjuter. Även om den offentliga auktoriteten ibland kan välja att inte hindra något som vid ett förbud skulle orsaka ännu större skada⁽⁹²⁾, kan den likväl aldrig tillåta att något legitimeras som rättighet för enskilda – även om dessa skulle äga majoritet i samhället – såvida det skadar andra personer genom att en så grundläggande rätt som rätten till liv ignoreras. Den lagliga toleransen mot abort och eutanasi kan därför aldrig åberopa sig på respekten för andras samveten, eftersom det är samhällets rätt och plikt att skydda sig mot de missbruk som kan uppstå i samvetets namn och med friheten som förevändning.⁽⁹³⁾

Påven Johannes XXIII påpekade i encyklikan *Pacem in terris*: ”I våra dagar är man överens om att det allmänna bästa framför allt består däri, att de personliga rättigheterna och plikterna skyddas och vidmakthålls. De statliga myndigheterna måste därför vara angelägna om två ting: dels att dessa rättigheter blir kända, respekterade, koordinerade inbördes och slutligen försvarade och befrämjade, dels att var och en kan fullgöra sina plikter. ’Att värna den mänskliga personens oantastbara rättigheter och underlätta fullgörandet av dess plikter, bör vara en väsentlig uppgift för varje offentlig myndighet.’ Om därför en myndighet inte erkänner de mänskliga rättigheterna eller om den kränker dem, försummar den inte blott sin plikt utan även dess ålägganden saknar bindande kraft.”⁽⁹⁴⁾

72. Läran om den nödvändiga *överensstämmelsen mellan den civila lagen och morallagen* står i kontinuitet med kyrkans hela tradition, vilket också klart framgår i den nämnda encyklikan av Johannes XXIII: ”Eftersom den statliga myndigheten får sitt berättigande av den andliga ordningen och utgår från Gud, kan varken lagar eller föreskrifter vara förpliktande för den enskildes samvete, om statens styresmän utfärdar lagar mot den

ordningen och således mot Guds vilja ... Då upphör auktoriteten helt och i dess ställe kommer ett avskyvärt maktmissbruk.”⁽⁹⁵⁾ Det är den helige Thomas av Aquino klara undervisning, som bland annat skriver följande: ”Den mänskliga lagen har karaktär av lag i den mån den motsvarar det rätta förnuftet; och såtillvida är det uppenbart att den härrör från den eviga lagen. I den mån den avviker från förnuftet, kallas den en orättfärdig lag; då har den inte lagens karaktär utan våldets.”⁽⁹⁶⁾ Och vidare: ”Därav följer att varje mänsklig lag har karaktären av lag i den mån den kan härledas från naturlagen. Om den i något stycke avviker från naturlagen, är den inte längre en lag utan lagens förfall.”⁽⁹⁷⁾

Den första och mest omedelbara tillämpningen av denna lära träffar den mänskliga lag som inte erkänner den grundläggande rätten till liv som tillkommer varje människa. På så sätt står de lagar som legitimerar att man direkt dödar oskyldiga människor genom abort eller eutanasi i total och oöverbryggbar motsättning till den okränkbara rätten till liv som tillkommer alla människor, och förnekar därigenom allas likhet inför lagen. Man skulle kunna invända att det inte gäller eutanasin om personen ifråga vid fullt medvetande bett om den. Men om en stat legitimerar en sådan begäran och tillåter att den genomförs, skulle den lagligt godkänna självmord och mord, mot grundprinciperna om livets okränkbarhet och värnandet av varje oskyldigt liv. Detta medför att respekten för livet trubbas av och att vägen ligger öppen för förhållningssätt som skadar förtroendet för sociala relationer.

Lagar som tillåter och främjar abort och eutanasi är inte bara i grund oförenliga med den enskildes bästa utan även det gemensamma bästa, och därför saknar de verklig juridisk kraft. Ty förnekandet av rätten till liv, just därför att det leder till dödandet av en person, som samhället är till för att tjäna, går djupt och ohjälpligt emot förverkligandet av det gemensamma bästa. Detta får till följd att då en civil lag godkänner abort och eutanasi, upphör den att vara en sann, moraliskt förpliktande civil lag.

73. Abort och eutanasi är alltså brott som ingen mänsklig lag kan godkänna. Sådana lagar förpliktat inte samvetet på något sätt, tvärtom finns det en *allvarlig och klar förpliktelse att motsätta sig dem utifrån samvetets invändningar*. Sedan kyrkans första tid har apostlarnas förkunnelse lärt

att de kristna skall lyda de lagligt tillsatta offentliga myndigheterna (jfr Rom 13:1–7; 1 Pet 2:13–14), men samtidigt med kraft erinrat om att ”man måste lyda Gud mer än människor” (Apg 5:29). Redan i det gamla förbundet finner vi just i fråga om hoten mot livet ett klart exempel på motstånd mot den statliga auktoritetens orättfärdiga befallning. De hebreiska barnmorskorna motsatte sig Faraos när han beordrade att alla nyfödda pojkar skulle dödas. De ”gjorde inte som kungen hade befallt utan lät pojkarna leva” (2 Mos 1:17). Det är viktigt att uppmärksamma det djupare skälet till deras handlande: ”*barnmorskorna var gudfruktiga*” (ibid.). Utifrån lydningen mot Gud – honom som ensam tillkommer den fruktan som erkänner hans absoluta suveränitet – växer kraften och modet att motstå människornas orättfärdiga lagar. Det är kraften och modet hos den som är beredd att kastas i fängelse eller dö för svärd i vissheten om att ”här behövs de heligas uthållighet och tro” (Upp 13:10).

Om det således handlar om en lag som till sin natur är orättfärdig, vilket är fallet om den tillåter abort och eutanasi, får man aldrig anpassa sig efter den, ”varken genom att delta i propagandakampanjer för en sådan lag eller genom att rösta för den”.⁽⁹⁸⁾

En särskild samvetskonflikt kan uppstå i de fall då parlamentsledamöternas röster skulle erfordras för att främja en restriktivare lag, som begränsar antalet tillåtna aborter, gentemot en mildare lag som redan gäller eller är föremål för omröstning. Sådana fall är inte ovanliga. Man kan nämligen konstatera att samtidigt som man i vissa delar av världen fortsätter att driva kampanjer för laglig fri abort, ofta med stöd av mäktiga internationella organisationer, kan man i andra nationer se tecken på ett omtänkande. Det gäller särskilt där man redan gjort olyckliga erfarenheter av detta slags lagar. I det ovan nämnda fallet är det klart att en vald ledamot, vars personliga absoluta motstånd mot abort är uppenbart och välkänt, i en situation där det inte är möjligt att avstyra eller helt upphäva en lag som är för abort, får stödja lagförslag som har målet att *begränsa skadan* av en sådan lag och minska de negativa konsekvenserna i det allmänna medvetandet och på den offentliga moralens område. Då handlar det inte om att på ett otillåtligt sätt medverka till en orättfärdig lag, utan istället om ett legitimt och tillbörligt försök att begränsa dess orättfärdiga sidor.

74. Införandet av orättfärdiga lagar ställer ofta hederliga människor inför svåra samvetskonflikter när det gäller frågan om medverkan och säkerställandet av den egna rätten att inte tvingas göra något som är moraliskt ont. Ibland är det val som måste göras smärtsamt; det kan kräva att man offerar en aktad ställning i yrkeslivet eller avstår från berättigad befordran och karriärmöjligheter. I andra fall kan det hända att i sig indifferent eller rent av positiva handlingar, som förutses i en som helhet orättfärdig lagstiftning, kan göra det möjligt att skydda hotade människoliv. Det kan dock vara befogat att frukta att en beredvillighet att handla så, inte bara väcker anstöt och försvagar det nödvändiga motståndet gentemot angrepp mot livet, utan även steg för steg förleder till att man ger vika för en tillåtande inställning.

För att belysa detta svåra moraliska problem måste man påminna om de allmänna principerna angående *medverkan i onda handlingar*. Liksom alla människor av god vilja är de kristna ålagda och i sitt samvete allvarligt förpliktade att avstå från direkt medverkan i handlingar som – även om de är tillåtna av den civila lagen – strider mot Guds lag. Ty ur moralisk synpunkt får man inte direkt medverka i en ond handling. Den typen av medverkan är det fråga om då en genomförd åtgärd, antingen på grund av sin natur eller den form den antar i en konkret situation, visar sig vara en konkret handling riktad mot ett oskyldigt människoliv eller ett godkännande av förövarens omoraliska avsikt. En sådan medverkan kan aldrig rättfärdigas varken genom att man åberopar sig på respekten för andra människors frihet eller på att den civila lagen tillåter eller begär det. Varje individ har moraliskt ansvar för de handlingar han personligen utför; ingen kan undandra sig detta, och utifrån det ansvaret skall Gud själv döma alla (jfr Rom 2:6; 14:12).

Att vägra ta del i något orätt är inte bara en moralisk plikt, det är också en mänsklig rättighet. Om det inte vore så skulle människan tvingas utföra handlingar som i sig själva strider mot hennes värdighet, och på så sätt skulle hon i grund riskera den mänskliga friheten, vars rätta mening och mål ligger i dess inriktning på det sanna och goda. Det handlar alltså om en grundläggande rättighet som bör erkännas och skyddas som sådan av den civila lagen. Av denna anledning bör man ge läkare, vårdpersonal och föreståndare för sjukhus och vårdinrättningar möjligheten att vägra ta del i överläggningar om, förberedelse och utfö-

rande av sådana livsfientliga handlingar. De som vägrar av samvets skull måste skyddas, inte bara mot bestraffning, utan mot alla negativa följder av laglig, disciplinär, ekonomisk eller yrkesmässig art.

FRÄMJA LIVET

"Du skall älska din nästa som dig själv" (Luk 10:27)

75. Guds bud lär oss livets väg. De *negativa moraliska föreskrifterna*, som betecknar vissa handlingar som moraliskt förkastliga, har ett absolut värde för människans frihet: de gäller alltid och överallt, utan undantag. De visar att valet av vissa handlingssätt är helt oförenliga med Guds kärlek och värdigheten hos en människa som är skapad till hans avbild. Ett sådant val kan inte rättfärdigas av någon god avsikt eller av några goda följder; det står i fundamental motsats till gemenskapen människor emellan; det motsäger det grundläggande beslutet att inrikta sitt liv mot Gud.⁽⁹⁹⁾

Redan i den betydelsen har de negativa moraliska föreskrifterna en ytterst viktig positiv funktion. Det "nej" som de villkorslöst kräver betecknar den gräns som inte får överskridas och under vilken den fria människan inte får sänka sig, och det anger samtidigt det minimum hon måste respektera och utgå från för att kunna säga alla de många olika "ja", som behövs för att alltmer komma i besittning av *det goda i hela dess vidd* (jfr Matt 5:48). Buden, och särskilt de negativa moraliska föreskrifterna, utgör början och den första nödvändiga etappen på vägen mot friheten. "Den första friheten består i att bli fri från brott ... som mord, äktenskapsbrott, otukt, stöld, bedrägeri, hädelse och annat sådant. När man slutar begå dessa brott (och ingen kristen skall begå dem), börjar man lyfta sitt huvud mot friheten. Men detta är bara frihetens början, inte den fullkomliga friheten."⁽¹⁰⁰⁾

76. Budet "du skall inte dräpa" bestämmer alltså utgångspunkten för den sanna frihetens väg. Den leder oss till att aktivt främja livet och att utveckla vissa seder och förhållningssätt som tjänar livet. På så vis

visar vi vårt ansvar gentemot de människor som anförtrotts åt oss, och vi uttrycker i handling och i sanning vår tacksamhet mot Gud för livets stora gåva (jfr Ps 139:13–14).

Skaparen har lämnat människans liv i hennes ansvar och vård, inte för att hon skall bruka det efter eget behag utan med visdom vaka över det och i kärleksfull trohet förvalta det. Förbundets Gud har anförtrott varje människas liv åt en annan människa, hennes broder, enligt lagen om ömsesidigt givande och tagande, självutgivande och mottagande av andra. Vid tidens fullbordan, då Guds Son blev människa och gav sitt liv för oss, visade han hur högt och djupt denna lag om ömsesidighet kan nå. Genom att skänka sin Ande ger Kristus nytt innehåll och ny mening åt lagen om ömsesidigt bistånd, nämligen att en människa anförtrot sig åt en annan. Anden, som bygger upp gemenskap i kärlek, skapar ett nytt broderskap och en ny solidaritet mellan människorna, en avbild av det mysterium av ömsesidigt givande och mottagande som den allraheiligaste Treenigheten utgör. Anden själv blir den nya lagen som ger de troende kraft och väcker dem till att ta ansvar för att ömsesidigt ge sig själva och ta emot varandra genom att delta i Jesu Kristi egen gränslösa kärlek, var och en i sin mån.

77. Denna nya lag ger också själ och form åt budet ”du skall inte dräpa”. För den kristne innebär det förpliktelsen att respektera, älska och främja varje broders liv, enligt de anspråk och den hållning som utmärker Guds kärlek i Jesus Kristus. ”Genom att Jesus gav sitt liv för oss har vi lärt känna kärleken. Också vi är skyldiga att ge vårt liv för bröderna” (1 Joh 3:16).

Budet ”du skall inte dräpa”, också när det gäller kravet att respektera, älska och främja mänskligt liv, är förpliktande för varje människa. Det kan ljuda i vars och ens moraliska medvetande som ett ständigt eko av Guds första förbund med skapelsen. Det kan av alla urskiljas i förnuftets ljus och inses tack vare Andens hemlighetsfulla verkan; Anden som blåser vart den vill (jfr Joh 3:8), kommer till och tar sig an varje människa som lever här i världen.

Det är alltså fråga om en kärlekstjänst som vi alla är förpliktade att bevisa vår nästa så att dennes liv alltid beskyddas och främjas, framför allt när det är svagt eller hotat. Detta är inte bara en personlig utan även en social angelägenhet som vi alla måste vinnlägga oss om genom att

lägga den förbehållslösa respekten för det mänskliga livet som grund till ett förnyat samhälle.

Vad som fordras av oss är att vi älskar och vördar varje mans och kvinnas liv, och att vi ståndaktigt och oförskräckt verkar för att vår tid, som berörs av alltför många dödsbringande tecken, till sist kan förnyas genom en ny livskultur, som en sanningens och kärlekens kultur lockar fram.

KAPITEL IV

Det har ni gjort för mig

För en ny kultur av mänskligt liv

LIVETS FOLK OCH ETT FOLK FÖR LIVET

*”Men ni är ett utvalt släkte, kungar och präster, ett heligt folk,
Guds eget folk som skall förkunna hans storverk” (1 Pet 2:9)*

78. Kyrkan tog emot evangeliet som glädjens och frälsningens budskap och källa. Hon tog emot det som en gåva från Jesus, som sändes av Fadern för ”att frambära ett glädjebud till de fattiga” (Luk 4:18). Hon tog emot det genom apostlarna som av Jesus sändes ut i hela världen (jfr Mark 16:15; Matt 28:19–20). Kyrkan som växt fram ur detta evangelisationsarbete hör varje dag ekot av apostelns manande ord: ”Ve mig om jag inte förkunnar evangeliet!” (1 Kor 9:16). Paulus VI skrev: ”Uppdraget att förkunna evangelium är kyrkans särskilda nåd och kallelse, ett uttryck för hennes djupaste identitet. Kyrkan finns till för att evangelisera.”⁽¹⁰¹⁾

Evangelisation utgör ett allomfattande och dynamiskt arbete som inbegriper kyrkan i hennes delaktighet i Herrens Jesu profetiska, prästerliga och konungliga uppdrag. Därför är evangelisationen nära förbunden med *förkunnelsen och med kärlekens frände och tjänande*. Den är en *djupt kyrklig handling* som kallar alla som på olika sätt arbetar för evangeliet till engagemang alltefter vars och ens gåvor och tjänster.

Detta gäller även förkunnelsen av *livets evangelium*, vilket är en väsentlig beståndsdel i det evangelium som är Jesus Kristus själv. Vi tjänar detta evangelium, styrkta i medvetandet om att vi har tagit emot det som en gåva och är utsända att förkunna det för hela mänskligheten ”ända till jordens yttersta gräns” (Apg 1:8). Vi hyser den odmjuka och tacksamma vissheten att vi är *livets folk och ett folk för livet*, och så uppträder vi även inför alla.

79. Vi är *livets folk* eftersom Gud i sin frikostiga kärlek har gett oss *livets evangelium*, och genom detta evangelium är vi förvandlade och frälsta. "Vägvisaren till livet" (Apg 3:15) har friköpt oss med sitt dyrbara blod (jfr 1 Kor 6:20; 7:23; 1 Pet 1:19). Genom dopets bad har vi blivit ett med honom (jfr Rom 6:4–5; Kol 2:12), såsom grenar som får sin näring och fruktbarhet från ett och samma träd (jfr Joh 15:5). Förnyade inifrån genom Andens nåd, Anden som "är Herren och livgivaren", har vi blivit *ett folk för livet* och vi är kallade att handla i överensstämmelse med det.

Vi är utsända. Att tjäna livet är inte någon förhävelse utan en plikt som härrör ur medvetandet om att vi är "Guds eget folk som skall förkunna hans storverk" (1 Pet 2:9). På vår väg *leds och bärs vi av kärlekens lag*: den kärlek vars källa och förebild är Guds människoblivne son, han som "genom sin död givit världen liv".⁽¹⁰²⁾

Vi är utsända som folk. Uppgiften att tjäna livet tillkommer alla och envar. Det är ett särskilt "kyrkligt" ansvar, som kräver ett samlat och generöst agerande av alla medlemmar och grupper i den kristna gemenskapen. Det gemensamma uppdraget upphäver eller förminskar likväl inte *det personliga ansvaret*, ty var och en har fått uppmaningen av Herren att "vara en nästa" för varje människa: "Gå du och gör som han!" (Luk 10:37).

Alla tillsammans känner vi plikten att *förkunna livets evangelium*, att *fira* det i liturgin och i hela vår existens, och att *tjäna* det med hjälp av olika initiativ och strukturer som stöder och främjar det.

ATT FÖRKUNNA LIVETS EVANGELIUM

"Det vi har sett och hört förkunnar vi för er" (1 Joh 1:3)

80. "Det som var till från begynnelsen, det vi har hört, det vi har sett med egna ögon, det vi har skådat och har tagit på med våra händer, det är vårt ärende: livets ord ... Det ... förkunnar vi för er, för att också ni skall vara med i vår gemenskap" (1 Joh 1:1,3). *Det enda evangeliet är Jesus*: ingenting annat har vi att säga eller vittna om.

Budskapet om Jesus är verkligen ett budskap om livet. Ty han är "livets ord"

(1 Joh 1:1). "Livet blev synligt" (1 Joh 1:2) i honom; han själv är "det eviga livet, som var hos Fadern och blev synligt för oss" (1 Joh 1:2). Tack vare Andens gåva har människan fått del av just detta liv. Inriktningen mot fullkomlighetens liv, det "eviga livet", ger det jordiska livet dess fulla mening.

När vi blivit upplysta av detta *livets evangelium* förkunnar vi det och vittnar vi verkligen om det i dess egenskap av en utomordentlig *överraskande nyhet*. Eftersom det är ett med Jesus själv, han som gör allting nytt⁽¹⁰³⁾ och besestrar det "gamla" som har sitt ursprung i synden och leder till döden⁽¹⁰⁴⁾, övergår detta evangelium all mänsklig förväntan och uppenbarar vilka sublimes höjder den mänskliga personens värdighet kan uppnå genom nådens gåva. Den helige Gregorius av Nyssa gör följande betraktelse: "Hon som inte räknas för någonting i världen, människan, som är stoft, gräs, förgänglighet, upptas i Sonens ställe av universums Gud. Vilken tacksägelse kan återgälda denna välgärning? Vilket ord, vilken tanke, vilken inre rörelse kan prisa denna överflödande nåd? Människan överskrider sin egen natur; den dödliga blir odödlig, den svaga och förgängliga blir hel och oförgänglig, den timliga evig; kort sagt: människan blir Gud."⁽¹⁰⁵⁾

Tacksamheten och glädjen över människans omätliga värdighet sporrar oss till att låta alla få del av detta budskap: "det vi har sett och hört förkunnar vi för er, för att också ni skall vara med i vår gemenskap" (1 Joh 1:3). *Livets evangelium* måste nå varje mans och kvinnas hjärta och föras in i samhällets innersta vrår.

81. Först och främst handlar det om att förkunna detta evangeliums *kärna*. Det är budskapet om Gud som är levande och nära, som kallar oss till en djup gemenskap med sig och leder oss till det vissa hoppet om evigt liv. Det är bekräftelsen av det oupplösliga sambandet mellan personen, hennes liv och hennes kroppslighet. Det är framställningen av det mänskliga livet som ett liv i samhörighet, som en gåva från Gud, som en frukt av och ett tecken på hans kärlek. Det är förkunnelsen av Jesu unika förbindelse med varje människa, som gör det möjligt att känna igen Kristi ansikte i varje människas ansikte. Det är tecknet på den "uppriktiga gåvan av sig själv" som en uppgift och ett sammanhang där den egna friheten kan förverkligas fullt ut.

Samtidigt måste man också nämna vilka *konsekvenser* detta evangelium medför. De kan sammanfattas på följande sätt: Det mänskliga livet, en värdefull gåva från Gud, är heligt och okränkbart, och därför är i synnerhet avsiktlig abort och eutanasi absolut förkastliga. Det är inte bara så att människans liv inte får utsläckas, det måste vårdas med kärleksfull omsorg. Livet får sin mening genom kärleken som tas emot och ges vidare, och i det perspektivet når sexualiteten och den mänskliga fortplantningen sin sanna betydelse. I denna kärlek får även lidandet och döden en mening och kan, trots att mysteriet som omger dem består, bli frälsande händelser. Respekten för livet kräver att vetenskap och teknik alltid inriktas på människans bästa och hennes totala utveckling. Hela samhället måste respektera, försvara och främja den mänskliga personens värdighet i varje ögonblick och situation i dess liv.

82. För att vi skall kunna vara ett folk som tjänar livet måste vi uthålligt och modigt framlägga dessa sanningar redan i den allra första förkunnen av evangeliet och därefter *i katekes och olika former av förkunnen, i personliga samtal och all slags undervisning*. Lärare, fostrare, kateketer och teologer har uppgiften att lyfta fram de *antropologiska grunder* som respekten för varje människoliv vilar på. Genom att vi låter det unikt nya i *livets evangelium* lysa fram kan vi hjälpa alla att i förnuftets och den personliga erfarenhetens ljus upptäcka hur det kristna budskapet tydligt visar människan meningen med hennes natur och existens. Vi kommer att finna utmärkta tillfällen till möten och dialog även med icke-troende, då vi alla tillsammans bemödar oss om att främja en ny livskultur.

Under det att vi omges av mycket motsägelsefulla åsikter och många förkastar den sunda läran om människans liv, riktas Paulus vädjan till Timotheos också till oss: "förkunna ordet, träd upp i tid och otid, vederlägg, tillrättavisa, vädja – tålmodigt och med ständig undervisning" (2 Tim 4:2). Denna maning bör särskilt finna ett starkt gensvar hos de medlemmar i kyrkan som på olika sätt har del i uppdraget som sanningens "lärare". Måtte den framför allt finna gensvar hos oss *biskopar*: vi är de första som är kallade att vara outtrötliga förkunnare av *livets evangelium*. Vi har även blivit anförtrodda uppgiften att vaka över att läran, som nu framläggs på nytt i denna encyklika, fullständigt och troget förs vidare. Vi måste vidta lämpliga åtgärder för att försvara de

troende gentemot alla läror som motsäger den. Särskilt bör vi se till att kunskapen om den sunda läran förkunnas, förklaras och fördjupas vid teologiska fakulteter, seminarier och olika katolska institutioner.⁽¹⁰⁶⁾ Må Paulus vädjan beröra alla *teologer, själasörjare* och alla andra som har uppgifter inom *undervisning, katekes och fostran av människors samveten*. Må de i medvetande om den uppgift de anförtrotts aldrig någonsin ådra sig ansvaret att de avgränsar sig mot sanningen och sin egen sändning genom att framföra egna åsikter som strider mot *livets evangelium*, såsom det troget framställs och tolkas av läroämbetet.

När vi förkunnar detta evangelium får vi inte frukta fientlighet och impopularitet. Vi måste tillbakavisa alla kompromisser och all tvetydighet som kan göra att vi anpassar oss till denna världens sätt att tänka (jfr Rom 12:2). Vi skall vara *i världen*, men inte *av världen* (jfr Joh 15:19; 17:16), och hämta kraften från Kristus som genom sin död och uppståndelse har besegrat världen (jfr Joh 16:33).

ATT FIRA LIVETS EVANGELIUM

"Jag tackar dig för dina mäktiga under" (Ps 139:14)

83. Eftersom vi har blivit sända i världen som ett "folk för livet", bör vår förkunnelse även bli *ett sant och riktigt firande av livets evangelium*. Genom den utmanande kraften i gester, symboler och riter blir detta firande en värdefull och viktig plats för förmedlingen av detta evangeliums skönhet och storhet.

För att det skall bli möjligt behöver vi framför allt *vårda ett kontemplativt synsätt* hos oss själva och hos andra.⁽¹⁰⁷⁾ Det uppstår ur tron på livets Gud som har skapat varje människa och danat henne underbart (jfr Ps 139:14). Det är hållningen hos dem som ser livets djup, som ser det stora i att det är givet för intet, som fattar dess skönhet och inbjudan till frihet och ansvarstagande. Det är synsättet hos dem som inte dristar sig till att ta verkligheten i besittning utan tar emot den som en gåva, och därigenom upptäcker Skaparens återsken i alla ting och hans levande avbild i varje person (jfr 1 Mos 1:27; Ps 8:6). Detta synsätt drar sig inte

modlöst tillbaka i mötet med dem som är sjuka, lidande, utstötta eller döende. Istället låter det alla dessa situationer utmana till att söka efter mening, och börjar just under de omständigheterna i varje människas ansikte se ett upprop till möte, dialog och solidaritet.

Det är på tiden att vi alla antar detta synsätt och så med hjärtat fyllt av vördnadsfull förundran åter blir i stånd att *ära och akta varje människa*, som Paulus VI inbjöd oss till i ett av sina första julbudskap.⁽¹⁰⁸⁾ Inspireerade av detta kontemplativa synsätt kan inte de frälstas nya folk annat än *brista ut i glädjehymner, lovsång och tacksägelse för livets oskattningsbara gåva*, för mysteriet att varje människa är kallad att i Kristus dela nådens liv och existensen i oändlig gemenskap med Gud, vår Skapare och Fader.

84. *Att fira livets evangelium betyder att fira livets Gud, den Gud som ger liv:* "Nu måste vi fira det eviga livet, ty därifrån kommer livet i sig och allt annat liv. Och därifrån sprids livet i allt som på något sätt har del i livet, så som det passar var och en ... Detta gudomliga liv är i sig levande-görande och verksamt; och allt liv och varje livsyttring kommer av det liv som står över allt liv, och det är allt livs ursprung. Därav har även själarna sitt oförstörbara liv och alla varelser och växter har en yttersta grad av liv. Därutöver ger livet åt oss människor, som så att säga är sammansatta väsen, ett liv som liknar änglarnas liv, och trots vårt avfall drar han oss till sig i sin överflödande godhet och kallar oss åter; och – vilket är ännu gudomligare – han har lovat oss alla, med våra själar och kroppar förenade, att föra oss över till det fullkomliga och odödliga livet ... detta livet är levande och livets ursprung ... det är allt livs orsak ... som allt slags liv måste betraktas och hyllas, det saknar ingenting ... det överflödar av liv ...".⁽¹⁰⁹⁾

Liksom psalmisten, lovar och prisar även vi, enskilt och gemensamt, i *den dagliga bönen*, Gud, vår Fader, han som sammanvävde oss i moderlivet och såg oss och älskade oss när vi ännu knappast var formade (jfr Ps 139:13, 15–16). I översvallande glädje utropar vi: "Jag tackar dig för dina mäktiga under, förunderligt är allt du gör. Du kände mig alltigenom" (Ps 139:14). Det är verkligen sant att "detta dödliga liv, trots dess oro, dess dunkla hemligheter, dess lidanden och beklagansvärda bräcklighet är någonting mycket vackert, ett alltid nytt och gripande under, en händelse värd att prisa i glädje och lovsång".⁽¹¹⁰⁾ Än mer, människan och

hennes liv tycks oss inte bara vara ett av skapelsens största underverk: Gud har gett människan en nästan gudomlig värdighet (jfr Ps 8:6–7). I varje barn som föds och i varje människa som lever eller dör ser vi en avbild av Guds härlighet. Vi firar denna härlighet i varje människa, ett tecken på den levande Guden, Jesu Kristi avbild.

Vi är kallade att uttrycka förundran och tacksamhet för livets gåva och välkomna, smaka och dela *livets evangelium*, inte bara i vår personliga och gemensamma bön utan framför allt *när vi firar det liturgiska året*. Här skall framför allt *sakramenten* framhållas som särskilt viktiga verksamma tecken på Herren Jesu närvaro och frälsningshandlande i det kristna livet. De låter människorna få del av det gudomliga livet och ger dem den andliga styrka de behöver för att förverkliga den sanna innebörden i liv, lidande och död. Tack vare en verklig återupptäckt av riternas mening och en större uppskattning av deras värde kan det liturgiska firandet, framför allt av sakramenten, alltmer uttrycka den fulla sanningen om födelsen, livet, smärtan och döden. De kan så hjälpa oss att leva denna verklighet som ett deltagande i påskmysteriet, i Kristi död och uppståndelse.

85. När vi firar *livets evangelium* bör vi *uppskatta och sätta värde på de gester och symboler som det finns så gott om i olika kulturers och folks traditioner och bruk*. Det handlar om olika tillfällen och former som begagnas av folk i skilda länder och kulturer för att uttrycka glädje över ett nyfött liv, respekt för och beskydd åt varje människoliv, omsorg om sjuka och nödlidande, närhet till gamla och döende, deltagande i de sörjandes smärta, och hopp om och längtan efter odödlighet.

Mot den bakgrunden och i enlighet med förslaget från kardinalerna i konsistoriet 1991, rekommenderar jag att man i alla länder firar en *dag för livet* varje år, något som redan sker på en del platser på initiativ av biskopskonferenserna. Denna dag bör förberedas och firas med aktivt deltagande av alla medlemmar i den lokala kyrkan. Dess huvudsyfte är att i individernas samveten, i familjerna, i kyrkan och i det civila samhället väcka ett erkännande av det mänskliga livets mening och värde vid alla tidpunkter och under alla omständigheter. Särskild uppmärksamhet bör ägnas åt de allvarliga problemen abort och eutanasi, men utan att

förbigå andra aspekter av livet som förtjänar att omsorgsfullt beaktas när utvecklingen och omständigheterna så kräver.

86. Som en del av den andliga gudstjänst som behagar Gud (jfr Rom 12:1) skall *livets evangelium* framför allt firas i självutgivande kärlek till andra i det *dagliga livet*. På så sätt blir hela vårt liv ett trovärdigt och ansvarigt mottagande av livets gåva och en uppriktig, tacksam lovsång till Gud som skänkt oss en sådan gåva. Detta sker redan genom de många, ofta ödmjuka och dolda, osjälviska insatser som görs av män och kvinnor, barn och vuxna, unga och gamla, friska och sjuka.

I ett sådant sammanhang, fyllt av mänsklighet och kärlek, utvecklas också *heroiska handlingar*. Dessa utgör *det högtidligaste frandet av livets evangelium*, eftersom de förkunnar det med en *total självutgivelse*. De är en strålande uppenbarelse av den högsta graden av kärlek, nämligen att ge sitt liv för en älskad vän (jfr Joh 15:13). De är ett deltagande i korsets mysterium, där Jesus visar oss vilket värde varje människas liv har för honom och hur detta förverkligas helt och fullt i den uppriktiga självutgivelsen. Utöver dessa enastående handlingar finns det en vardags-heroism som består i att dela med sig i stort och smått, och som främjar en sann livskultur. Härvid bör särskilt framhållas de organdonationer som genomförs under etiskt godtagbara former för att hjälpa sjuka som ibland saknar annat hopp att återfå hälsan eller till och med själva livet.

Till denna heroiska väg hör det tysta men mycket verkningsfulla och värtaliga vittnesbördet från "alla modiga mödrar som villkorslöst ger sig själva för sin familj, som under smärta föder sina barn och är beredda till alla slags ansträngningar och offer för att ge vidare det bästa av sig själva till dem".⁽¹¹¹⁾ När de fullgör sin mission "får dessa heroiska mödrar inte alltid hjälp av sin omgivning. Tvärtom, de samhällets förebilder som ofta presenteras och sprids av media stöder inte moderskapet. I framgångens och modernitetens namn framställs värdena trohet, kyskhet och offer som förlegade, och ändå har väldigt många kristna hustrur och mödrar på ett enastående sätt gett prov på dessa värden och fortsätter att göra det ... Vi tackar er, heroiska mödrar, för er oövervinnliga kärlek! Vi tackar er för er oförskräckta trohet gentemot Gud och hans kärlek. Vi tackar er för att ni offrar era liv ... I påskmysteriet återgäldar

Kristus den gåva ni gett honom. Han har makten att återge er det liv ni frambar som offer till honom”.⁽¹¹²⁾

ATT TJÄNA LIVETS EVANGELIUM

”Mina bröder, vad hjälper det om någon säger sig ha tro men inte har gärningar?” (Jak 2:14)

87. I kraft av delaktigheten i Kristi konungsliga uppdrag måste stödet och främjandet av det mänskliga livet förverkligas genom den *kärlekens tjänst* som utförs som ett personligt vittnesbörd i många olika frivilliga insatser, socialt arbete och politiskt engagemang. Detta är *särskilt nödvändigt i vår tid*, då ”dödkulturen” med stor kraft motsätter sig ”livskulturen” och många gånger tycks få övertaget. Men detta krav har framför allt sin grund i den ”tro som får sitt uttryck i kärlek” (Gal 5:6). Eller som Jakobs brev uppmanar oss: ”Mina bröder, vad hjälper det om någon säger sig ha tro men inte har gärningar? Inte kan väl tron rädda honom? Om en broder eller syster är utan kläder och saknar mat för dagen, vad hjälper det då om någon av er säger: ’Gå i frid, håll er varma och ät er mätta’, men inte ger dem vad kroppen behöver? Så är det också med tron: i sig själv, utan gärningar, är den död” (Jak 2:14–17).

I barmhärtighetens tjänst *måste vi inspireras och utmärkas av en bestämd hållning*: vi måste bry oss om den andre som en person som Gud har gett oss ansvar för. Som Jesu lärjungar är vi kallade att vara varje människas nästa (jfr Luk 10:29–37), och att särskilt ge de fattigaste, de mest ensamma och behövande vår uppmärksamhet. Då vi hjälper den hungrande, den törstige, främlingen, den nakna, den sjuke och den som sitter i fängelse – liksom det ofödda barnet och den gamla människan som lider eller står inför döden – tjänar vi Kristus Jesus, såsom han själv sade: ”Sannerligen, vad ni har gjort för någon av dessa minsta som är mina bröder, det har ni gjort för mig” (Matt 25:40). Därför måste vi känna oss träffade och ställda till svars av den helige Johannes Chrysostomos ständigt aktuella ord: ”Vill du vörda Kristi kropp? Förakta den inte om du finner den naken. Hedra den inte med sidenkläder

härinne, medan du ringaktar den därute, när du ser den hemsökt av köld och nakenhet.”⁽¹¹³⁾

Kärlekens tjänst gentemot livet måste genomsyras av en djupgående enhet. Den får inte tolerera partiskhet och diskriminering, eftersom det mänskliga livet är heligt och okränkbart i varje skede och situation; det är en odelbar gåva. Det handlar alltså om att *ta ansvar för allt liv och allas liv.* På en ännu djupare nivå: det gäller att gå till livets och kärlekens verkliga rötter.

Utifrån en djup kärlek till varje man och kvinna har under århundradenas lopp en *unik barmhärtighetens historia* utvecklats. Den har inom kyrkan och samhället gett upphov till många former av tjänst gentemot livet, som väcker beundran hos varje redbar iakttagare. Det är en historia som varje kristen gemenskap med en förnyad ansvarskänsla måste skriva vidare på genom ett mångsidigt socialt och pastoralt engagemang. För detta ändamål måste väl anpassade och effektiva former av *stöd för det nya livet* sättas in, och det är här särskilt viktigt att ha omsorg om de mödrar som trots att de saknar faderns hjälp inte fruktar att föda sitt barn och fostra det. Samma omsorg skall vi också visa de lidandes och utstötts liv och på ett särskilt sätt de åldrande bland dem.

88. Allt detta kräver ett tålmodigt och oförskräckt *arbete att fostra* alla och envar att bära varandras bördor (jfr Gal 6:2). För detta fordras att vi ständigt främjar *kallelser till att tjäna*, särskilt bland de unga. Det innebär att man måste genomföra konkreta åtgärder och initiativ som är långsiktiga och besjälade av evangeliet.

De *medel* som leder till detta mål är förvisso mångfaldiga och *måste användas* kompetent och ansvarsfullt. När det gäller livets början bör inrättandet av *centra för naturlig familjeplanering* befrämjas. Dessa kan vara en värdefull hjälp till ett ansvarsfullt föräldraskap där varje person, och först och främst barnet, erkänns och respekteras för sin egen skull, och där varje beslut inspireras och styrs av ett uppriktigt självutgivande. *Äktenskaps- och familjerådgivningsbyråer* erbjuder också genom sin särskilda konsultativa och förebyggande insats – grundad på en människosyn som överensstämmer med den kristna uppfattningen om personen, makarna och sexualiteten – värdefull hjälp att upptäcka meningen med kärleken och livet samt stöd och skydd åt varje familj i dess sändning som ”livets helgedom”. Till god hjälp för det nyfödda livet är även *centra för*

mödravård och hem där det nya livet tas emot. Tack vare deras arbete återfår många ogifta mödrar och makar i svårigheter hopp, och de får stöd och hjälp att övervinna svårigheterna och den rädsla de känner inför att ta emot ett liv som håller på att utvecklas eller just har fötts.

Inför livet i misär och förfall, sjukdom och diskriminering, finns andra resurser som är klara uttryck för vad kärleken förmår tänka ut för att ge var och en nya skäl till hopp och konkreta livsmöjligheter. Det kan till exempel vara *gemenskaper för rehabilitering av drogmissbrukare, boendegemenskaper för omyndiga eller psykiskt sjuka, centra som tar emot och vårdar aids sjuka, solidaritetsrörelser, inte minst de som stöder handikappade.*

När livet närmar sig slutet är det än en gång kärleken som finner de bästa möjligheterna, så att *gamla*, framför allt när de inte längre kan ta hand om sig själva, och *obotligt sjuka* får åtnjuta mänsklig omvårdnad och ett adekvat bemötande av sina behov, särskilt när det gäller att lindra ångesten och ensamheten. Familjerna har ett oersättligt ansvar i dessa fall, men de kan få värdefull hjälp av de sociala myndigheterna och vid behov av den *palliativa vården*, när de anlitar lämpliga medicinska och sociala tjänster endera på offentliga institutioner eller i hemmet.

Sjukhusens, klinikernas och vårdhemmens roll måste omprövas. De skall inte bara vara institutioner där man tar hand om sjuka och döende, utan framför allt platser där smärta, lidande och död erkänns och förstås i sin mänskliga och specifikt kristna betydelse. Detta måste komma till uttryck på ett särskilt tydligt och verksamt sätt på de *institutioner som leds av ordensfolk eller har något annat samband med kyrkan.*

89. Dessa strukturer i livets tjänst och alla andra stödjande och solidariska initiativ som omständigheterna kan påkalla, behöver få liv genom personer som *generöst engagerar sig och är djupt medvetna* om hur stor betydelse *livets evangelium* har för den enskildes och samhällets väl.

Det är ett utomordentligt ansvar som anförtrotts hälso- och sjukvårdspersonalen: läkare, apotekare, sjuksköterskor, sjuksörjare, ordensfolk, tjänstemän och frivilliga krafter. Deras kall har satt dem till människolivets väktare och vårdare. I dagens kulturella och sociala kontext där vetenskapen och den praktiska tillämpningen inom medicinen löper risk att förlora sin sanna etiska dimension, kan sjukvårdspersonalen ibland frestas starkt att manipulera livet eller rent av bli dråpare. Inför denna frestelse är

deras ansvar idag synnerligen stort. Det finner sin djupaste inspiration och sitt starkaste stöd just i sjukvårdsyrkets inneboende och nödvändiga moraliska dimension, något som erkändes redan av den gamla och ännu aktuella *hippokratiska eden* enligt vilken varje läkare skall eftersträva en absolut respekt för det mänskliga livet och dess helighet.

En fullkomlig respekt för varje oskyldigt människoliv kräver också att man *av samvets skull protesterar* mot avsiktlig abort och eutanasi. Dödandet får aldrig betraktas som en form av medicinsk behandling, inte heller om syftet endast är att efterkomma patientens önskan. Det är snarare ett förnekande av sjukvårdsyrket som skall vara ett lidelsefullt och envist främjande av livet. Den biomedicinska forskningen är ett fascinerande område som lovar att bli till stor nytta för mänskligheten, men den måste alltid avvisa experiment, forskning och tillämpning som ringaktar människans okränkbara värdighet och inte längre tjänar människan utan förvandlas till medel som förtrycker människor under sken av att hjälpa dem.

90. De som gör en insats genom *frivilligt arbete* är kallade att spela en särskild roll: de ger ett värdefullt bidrag i livets tjänst när de kombinerar yrkesmässig kompetens med uppriktig, oegennyttig kärlek. *Livets evangelium* inspirerar dem att höja sina filantropiska känslor till Kristi kärleks nivå; att varje dag, mitt i det hårda arbetet och tröttheten, förnya medvetenheten om varje människas värdighet; att ta reda på människors behov, och när så krävs, slå in på nya vägar där behoven är stora men den verkliga omsorgen och hjälpen ringa.

Kärlekens envetna realism kräver att *livets evangelium* även omsätts i olika former av *socialt handlande och politiskt engagemang*, som försvarar och stöder livets värde i vårt allt mer komplexa och pluralistiska samhälle. *Enskilda, familjer, grupper och föreningar* har, om än på olika sätt, ansvar att verka socialt och vidta kulturella, ekonomiska, politiska och lagstiftande åtgärder som under iakttagande av allas rätt och enligt demokratiska principer bidrar till att bygga ett samhälle där varje persons värdighet respekteras och skyddas och allas liv försvaras och främjas.

Denna uppgift vilar särskilt på de *statligt ansvariga*. Valda att tjäna människan och det gemensamma bästa har de plikten att fatta modiga beslut till stöd för livet, framför allt på *lagstiftningens* område. I demo-

kratiska regimer där lagar stiftas och beslut tas på grundval av många instämmande kan det personliga ansvarsmedvetandet minska hos de makthavande. Men ingen kan någonsin avvisa detta ansvar, allraminst den som har uppdraget att stifta lagar eller fatta beslut. Det förpliktar vederbörande att inför Gud, det egna samvetet och samhället som helhet svara för beslut som eventuellt strider mot det gemensamma bästa. Även om lagarna inte är det enda medlet att försvara det mänskliga livet, så fyller de en viktig och ibland avgörande funktion när det gäller att påverka tänkesätt och vanor. Jag säger än en gång, att en lag som kränker en oskyldig persons naturliga rätt till liv är orättfärdig och kan för den skull inte äga laga kraft. Därför upprepar jag med eftertryck min uppmaning till alla politiker att inte utfärda lagar som ringaktar personens värdighet och därigenom underminerar själva grunden för det samhälleliga livet.

Kyrkan vet att det i pluralistiska demokratier är svårt att åstadkomma ett effektivt lagligt skydd för livet, därför att där finns starka kulturella strömningar med olika inriktning. Men då hon håller för nödvändigt att den moraliska sanningen får resonans djupt inne i varje människas samvete, uppmuntrar hon politikerna, i första hand de kristna, att inte resigenera utan fatta beslut som inom de konkreta möjligheternas ram återupprättar en rättvis ordning för bekräftande och främjande av livets värde. Härvid måste man observera att det inte räcker med att orättfärdiga lagar avskaffats. Orsakerna till angreppen mot livet måste avlägsnas, framför allt genom att man garanterar familjer och mödrar ett lämpligt stöd. *Familjefrågorna måste utgöra kärnan och drivkraften i all socialpolitik.* Det gäller därför att på det sociala och lagstiftande planet få till stånd initiativ som kan garantera villkor för en äkta valfrihet vid beslut angående föräldraskap. Det är vidare nödvändigt att nyordna politiken ifråga om arbete, stadsplanering, bostadsbyggande och social service, så att arbetstiderna kan samordnas med familjens tider och att det därmed blir praktiskt möjligt att ta hand om barnen och de gamla.

91. En mycket viktig aspekt av den politik som befrämjar livet är idag *de demografiska frågorna*. Det är visserligen "legitimt att staten ingriper för att ge en orientering när det gäller befolkningstalet"⁽¹¹⁴⁾, men sådana initiativ måste alltid förutsätta och respektera makarnas och familjernas

särskilda och oförytterliga ansvar. Man får inte heller använda metoder som inte respekterar personen och dess grundläggande rättigheter, alltifrån varje oskyldig människas rätt till liv. Det är därför moraliskt oacceptabelt att man för att begränsa födelsetalet anbefaller och rent av påbjuder sådana metoder som preventivmedel, sterilisering och abort.

Det finns emellertid andra sätt att lösa befolkningsfrågan. Regeringarna och de olika internationella institutionerna måste framför allt inrikta sig på att skapa ekonomiska, sociala, hälsovårdsmässiga och kulturella förhållanden som tillåter äkta makar att i full frihet och med verkligt ansvar göra sina val ifråga om fortplantningen. De bör vidare sträva efter "att öka möjligheterna och fördela välståndet rättvisare så att alla i lika mån kan få del av skapelsens tillgångar. Det är nödvändigt att skapa lösningar som är giltiga över hela världen genom att man etablerar en verklig *ekonomisk gemenskap och fördelning av tillgångarna* såväl på nationell som internationell nivå".⁽¹¹⁵⁾ Detta är det enda sättet att respektera både personens och familjernas värdighet och folkens autentiska kulturarv.

Att tjäna *livets evangelium* är därför en omfattande och komplicerad uppgift. Den tycks mer och mer bli ett värdefullt och fruktbart område för handlingskraftigt samarbete med våra bröder och systrar i andra kyrkor och samfund, i linje med den *praktiska ekumenik* som Andra vaticankonciliet kraftigt uppmuntrade.⁽¹¹⁶⁾ Den visar sig även vara ett lämpligt område för dialog och samarbete med anhängare av andra religioner och med alla människor av god vilja. *Ingen har monopol på att skydda och främja livet. Det är allas uppgift och ansvar.* På tröskeln till det tredje årtusendet har vi en svår utmaning framför oss: endast en förenad ansträngning av alla som tror på livets värde kan förhindra ett nederlag med oförutsebara konsekvenser för civilisationen.

FAMILJEN SOM "LIVETS HELGEDOM"

"Barn är en gåva från Herren, livsfrukt är en lön" (Ps 127:3)

92. Inom "livets folk och folket för livet" *har familjen ett avgörande ansvar.* Det framgår av själva dess natur som en gemenskap av liv och kärlek byggd på äktenskapet och dess uppgift "att skydda, uppenbara och meddela kärlek".⁽¹¹⁷⁾ Det handlar om Guds egen kärlek, vars medarbetare och så att säga uttolkare föräldrarna är, när de i enlighet med Faderns plan ger livet vidare och fostrar det.⁽¹¹⁸⁾ Kärleken är således en nåd, ett bejakande, en gåva. Var och en i familjen erkänns, respekteras och hedras som person, och den som behöver mer får en intensivare och mer uppmärksam omsorg.

Familjen intar en särskild plats i medlemmarnas liv, alltifrån dess början intill döden. Den är verkligen *livets helgedom*: "det ställe där livet – Guds gåva – kan tas emot på ett riktigt sätt, skyddas mot de många angrepp det utsätts för och utvecklas enligt vad som krävs för ett sant mänskligt växande".⁽¹¹⁹⁾ Därför har familjen en *avgörande och högst nödvändig* uppgift när det gäller att skapa en livskultur.

Som huskyrka är familjen kallad att förkunna, fira och tjäna *livets evangelium*. Detta gäller framför allt makarna, som är kallade att ge livet vidare, utifrån en ständigt förnyad *medvetenhet om fortplantningens innebörd*, som den händelse vilken framför andra uppenbarar att *det mänskliga livet tas emot som en gåva för att sedan ges vidare*. När de ger upphov till ett nytt liv märker föräldrarna att barnet, "som en frukt av deras ömsesidiga kärleksgåva, i sin tur är en gåva för dem båda, en gåva som springer fram ur gåvan".⁽¹²⁰⁾

Det är i första hand genom *uppföstran av barnen* som familjen fullgör sitt uppdrag att förkunna *livets evangelium*. Genom ord och exempel i de dagliga relationerna och besluten, och genom gester och tydliga tecken leder föräldrarna barnen till en sann frihet, som förverkligas då de uppriktigt ger av sig själva. De utvecklar då hos barnen respekt för andra, känsla för rättvisa, hjärtlig öppenhet, dialog, beredvillig hjälpsamhet, solidaritet och alla andra värden som hjälper dem att leva livet som en gåva. Den fostran kristna föräldrar ger sina barn bör gagna deras tro och erbjuda dem hjälp att uppfylla den kallelse de fått av Gud. Till

föräldrarnas uppfostrande gärning hör att genom sitt vittnesbörd lära barnen den sanna meningen med lidandet och döden. De kommer att lyckas med detta om de är sensibla inför varje lidande i sin omgivning och än mer om de medvetet utvecklar en attityd av närhet, hjälpsamhet och välvilja gentemot sjuka och gamla i familjekretsen.

93. Familjen firar *livets evangelium* genom daglig bön, både enskilt och i familjen. I bönen prisar och tackar familjen Herren för livets gåva och ber om ljus och kraft för att övervinna svårigheter och lidande utan att förlora hoppet. Men det firande som ger mening åt varje annan form av bön och gudstjänst är det som kommer till uttryck i *familjens dagliga liv tillsammans*, om det är ett liv i kärlek och självutgivelse.

Detta firande blir en *tjänst för livets evangelium* som yttrar sig genom *solidaritet* i och omkring familjen i form av engagerad, uppmärksam och kärleksfull omsorg i vardagens små, vanliga händelser. Ett särskilt betydelsefullt tecken på solidariteten mellan familjer är villigheten att *adoptera* eller *ta emot* barn som övergetts av sina föräldrar eller lever i mycket svåra omständigheter. Sann föräldrakärlek kan sträcka sig bortom de band som kött och blod utgör, ta emot barn från andra familjer och erbjuda dem allt de behöver för att de skall leva och utvecklas helt och fullt. Bland de olika formerna av adoption förtjänar även *adoption på distans* att framhållas. Den är att föredra i de fall då familjens stora fattigdom är den enda anledningen till att barnet lämnas bort. Genom detta slags adoption får föräldrarna den nödvändiga hjälpen att försörja och fostra sina barn, utan att dessa behöver ryckas upp ur sin naturliga miljö.

En solidaritet, förstådd som en ”fast beslutsamhet att ständigt arbeta för det gemensamma bästa”⁽¹²¹⁾ måste även omsättas i praktiken genom *deltagande i det sociala och politiska livet*. Att tjäna *livets evangelium* kräver således att familjerna, inte minst genom att delta i lämpliga samman slutningar, ivrigt verkar för att lagar och statliga institutioner inte under några omständigheter kränker rätten till liv från konceptionen till den naturliga döden, utan istället försvarar och främjar den.

94. Särskild uppmärksamhet måste ägnas *människorna i framskriden ålder*. Medan de äldre i några kulturer behåller en viktig och aktiv roll i

familjen, upplevs de i andra kulturer som en onyttig börda och lämnas åt sig själva. I en sådan omgivning uppstår lättare frestelsen att ta sin tillflykt till eutanasi.

Att utestänga de gamla från det sociala livet eller att fullständigt överge dem är en ond handling som inte får tolereras. Deras närvaro i familjen, eller åtminstone familjens närhet till dem om det på grund av trångboddhet eller andra skäl inte går att behålla dem hemma, är av största vikt för att skapa ett klimat präglad av ömsesidigt utbyte och berikande kommunikation mellan olika åldrar. Det är därför nödvändigt att man bibehåller eller, där det gått förlorat, återupprättar ett slags "förbund" mellan generationerna. På så sätt kan föräldrarna på äldre dagar från barnen få den välvilja och den solidaritet som de själva gav barnen när dessa gick livet till mötes. Detta fordrar lydnaden mot det gudomliga budet att *visa aktning för far och mor* (jfr 2 Mos 20:12; 3 Mos 19:3). Det finns dock mer att säga. De gamla skall inte bara betraktas som föremål för välvilja, tillgivenhet och sällskap. De har själva ett värdefullt bidrag att lämna till *livets evangelium*. Tack vare den rika skatt av erfarenheter de skaffat sig under årens lopp kan och bör de vara människor som *förmedlar visdom och vittnar om hopp och kärlek*.

Även om det är sant att "mänsklighetens framtid beror på familjen"⁽¹²²⁾, måste man medge att dagens sociala, ekonomiska och kulturella villkor ofta gör familjens uppgift att tjäna livet svår och krävande. För att kunna uppfylla sin kallelse att vara en "livets helgedom", en liten cell i samhället som älskar och välkomnar livet, *är familjen själv i stort behov av hjälp och stöd*. Samhällen och stater måste garantera familjerna all den hjälp, även ekonomisk, som de behöver för att lösa sina problem på ett humanare sätt. Kyrkan å sin sida måste outtröttligt främja en pastoral verksamhet som förmår uppmuntra familjen att återupptäcka och att glatt och modigt leva sin sändning enligt *livets evangelium*.

FÖR ATT FÅ TILL STÅND EN KULTURELL OMVÄNDELSE

”*Lev som ljusets barn*” (Ef 5:9)

95. ”Lev som ljusets barn ... tänk på vad Herren vill ha. Ta inte del i mörkrets ofruktbara gärningar” (Ef 5:9–11). I vår tids sociala situation, präglad av en allvarlig kamp mellan en ”livets kultur” och en ”dödens kultur”, behöver vi *utveckla ett skarpt kritiskt sinne* som förmår urskilja sanna värden och äkta behov.

Det som i första hand visar sig nödvändigt är en *allmän mobilisering av samvetena* och en *gemensam moralisk ansträngning* för att sätta i verket en *stor plan som skall främja livet*. Vi måste *alla tillsammans bygga upp en ny livskultur*: ny, eftersom den måste vara i stånd att ta itu med och lösa de frågor om människans liv som uppstår idag; ny, eftersom den måste byggas upp med en starkare och handlingskraftigare övertygelse av alla kristna; ny, eftersom den måste kunna skapa en allvarlig och modig kulturell dialog med alla parter. Nödvändigheten av denna kulturella omvändelse hänger samman med den historiska situationen i dag, men den har framför allt sin grund i kyrkans eget evangelisationsuppdrag. Evangeliet syftar till att ”inifrån omforma och förnya mänskligheten”.⁽¹²³⁾ Liket surdegen som syrar hela degen (jfr Matt 13:33) är evangeliet avsett att genomsyra alla kulturer och ge dem liv inifrån⁽¹²⁴⁾, så att de kan uttrycka den fulla sanningen om människan och hennes liv.

Vi måste börja med att *förnya livets kultur inom de kristna gemenskaperna själva*. Alltför ofta händer det att troende, även de som tar aktiv del i kyrkans liv, skapar en skillnad mellan den kristna tron och dess etiska fordringar beträffande livet, vilket slutligen leder till en moralisk subjektivism och vissa oacceptabla förhållningssätt. Med klarsyn och stort mod måste vi därför fråga hur utbredd livets kultur är idag bland enskilda kristna och bland familjer, grupper och församlingar i våra stift. Med samma klarsyn och beslutsamhet måste vi välja de vägar vi skall följa för att tjäna livet i dess fulla sanning. Samtidigt måste ett allvarligt och djupgående samtal komma till stånd om människolivets viktigaste frågor tillsammans med alla, även icke troende, på platser där man utbyter tankar och idéer, inom olika yrkesområden och där människors vanliga liv utspelar sig.

96. Det första och grundläggande steget mot denna kulturella omdaning består i att *bilda de moraliska samvetena* i fråga om varje människolivs omätliga och okränkbara värde. Det är av största vikt att vi *återupptäcker det oupplösliga sambandet mellan livet och friheten*. De är värden som inte går att skilja från varandra: där det ena skadas, skadas också det andra. Det finns ingen sann frihet där livet inte värderas och älskas; och det finns inget helt och fullt liv utom i friheten. De båda realiteterna har något som är nedärvt och specifikt för dem och som oupplösligt binder dem samman: kallelsen till kärlek. Kärleken som uppriktigt självutgivelse⁽¹²⁵⁾ är den mest autentiska meningen med livet och den personliga friheten.

Inte mindre betydelsefull är *återupptäckten av sambandet mellan frihet och sanning* vid fostran av samvetena. Som jag många gånger påpekat blir det omöjligt att ge de personliga rättigheterna en fast rationell grund om friheten lös görs från den objektiva sanningen; detta skapar förutsättningar för genomdrivandet av såväl anarkistiskt självsvåld i det sociala livet som förnedrande statsabsolutism.⁽¹²⁶⁾ Det torde därför vara högst nödvändigt att människan erkänner sitt uppenbara ursprung som en skapad varelse som tar emot sin existens och sitt liv som gåva och uppgift från Gud. Bara genom att acceptera den egna existensens medfödda beroende kan människan helt och fullt förverkliga sitt liv och sin frihet och samtidigt ha en djup respekt för en annan människas liv och frihet. Här i synnerhet kan man se att "i medelpunkten för varje kultur står människans inställning till det största av alla mysterier: Gud".⁽¹²⁷⁾ När Gud förnekas och man lever som om han inte finns och man inte tar hans bud på allvar, är det lätt att man också förnekar och skadar den mänskliga personens värdighet och hennes livs okränkbarhet.

97. Nära förbundet med samvetsfostran är det *undervisande arbete* som hjälper människan att alltmer vara människa, som för henne allt djupare in i sanningen, leder henne till en större respekt för livet och övar henne i rätta mellanmänskliga relationer.

Det är särskilt nödvändigt att undervisa om livets värde *alltifrån dess första början*. Det är fåfängt att hoppas kunna bygga en sann mänsklig livskultur om vi berövar de unga hjälpen att förstå och leva sexualiteten, kärleken och livet i överensstämmelse med deras sanna mening och djupa inre samband. En sexualitet som berikar hela personen "visar

sin djupaste mening genom att den leder personen till att ge sig själv i kärlek”.⁽¹²⁸⁾ Den allmänna nedvärderingen av sexualiteten måste räknas bland de viktigaste orsakerna till föraktet för livet före födelsen: bara en äkta kärlek förmår värna om livet. Man kan alltså inte avstå från att erbjuda det uppväxande släktet och de unga en tillförlitlig *undervisning om sexualitet och kärlek*, en undervisning som inkluderar *fostran till kyskhet*, för att främja personens mognad och sätta den i stånd att visa respekt för kroppen som brud/brudgum.

Uppgiften att fostra för livet innefattar *undervisning för äkta makar om ansvarig fortplantning*. Det kräver att makarna i verklig mening följer Herrens kallelse och handlar som trogna uttolkare av hans plan. Det sker när de generöst öppnar sig för skapandet av nytt liv och verkligen visar sig mottagliga för och beredda att tjäna livet, även om de av allvarliga skäl och med respekt för morallagen beslutar att tillfälligt eller för obestämd tid undvika en ny födsel. Morallagen förpliktar dem i varje fall att behärska de naturliga böjelserna och impulserna och respektera de biologiska lagar som finns inskrivna i deras person. Just denna respekt vid en ansvarstagande fortplantning *legitimerar användningen av naturliga metoder för att reglera fruktbarheten*. Ur vetenskaplig synpunkt blir dessa allt noggrannare och ger konkreta möjligheter att fatta beslut i överensstämmelse med moraliska principer. En ärlig bedömning av resultaten av dessa metoder borde eliminera vissa alltför utbredda fördomar och övertyga makar liksom hälso- och socialvårdspersonal om vikten av lämplig undervisning på området. Kyrkan är tacksam mot dem som med personliga offer och ofta misskänd hängivenhet engagerar sig för att utforska och sprida sådana metoder och samtidigt främjar en fostran till de moraliska värden som användningen av dem förutsätter.

Undervisningsarbetet får inte förbigå lidandet och döden. De tillhör förvisso den mänskliga erfarenheten och det är meningslöst och dessutom vilseledande att censurera eller förtränga dem. Var och en måste i stället få hjälp att upptäcka sitt djupaste mysterium i den konkreta och hårda verkligheten. Också lidande och sjukdom får mening och värde när de bärs i nära förening med en kärlek som tas emot och ges. Det var av det skälet som jag ville att man varje år firar en *internationell dag för de sjuka* för att framhålla att ”det frälsande värdet i offrandet av lidande som bärs i gemenskap med Kristus hör till återlösningens innersta väsen”.⁽¹²⁹⁾ Själva

döden är allt annat än en händelse utan hopp: den är livets port som öppnas mot evigheten, och för alla som upplever den i Kristus är den erfarenheten av delaktighet i hans döds och uppståndelses mysterium.

98. Sammanfattningsvis kan vi säga att den kulturella omvändelse som vi efterfrågar kräver att alla har mod att *utveckla en ny livsstil*, som visar sig i att de konkreta besluten – på det personliga, familjära, sociala och internationella området – fattas med en riktig värdeskala som grund: *existensens företrädare framför ägandet*⁽¹³⁰⁾ och *personens företrädare framför tingen*.⁽¹³¹⁾ Denna förnyade livsstil innefattar också att vi övergår *från likgiltighet till omsorg om nästan* och *från avvisande till mottagande*. Andra människor skall inte uppfattas som konkurrenter vi måste försvara oss mot utan som bröder och systrar vi bör visa solidaritet. De bör bli älskade för sin egen skull. De berikar oss genom själva sin närvaro.

I denna mobilisering för en ny livskultur får ingen känna sig utesluten: *alla har en viktig uppgift att fylla*. Gemensamt med familjernas ansvar är även *läraernas* och *uppföstrarnas* av största vikt. Det kommer i hög grad att bero på dem om unga människor fostras till sann frihet och lär sig att bevara inom sig och sprida äkta livsideal och alltmer respektera och tjäna alla och envar i den egna familjen och i samhället.

De *intellektuella* kan också göra mycket för att bygga en ny kultur av mänskligt liv. Ett särskilt ansvar tillkommer *katolska* intellektuella som har till uppgift att verka aktivt på framstående områden där mänsklig kultur formas, på skolor och universitet, på ställen där vetenskaplig och teknologisk forskning bedrivs, på platser för konstnärligt skapande och humanistiska studier. De bör nära sitt tänkande och handlande med evangeliets livgivande kraft och själva bidra till främjandet av en ny livskultur genom att komma med viktiga, välgrundade bidrag som på grund av sin kvalitet kan väcka allas respekt och välvilja. I det syftet inrättade jag den *Påvlige akademien för livet* med särskild uppgift ”att studera, informera och undervisa om de grundläggande frågor inom biomedicin och juridik som rör livets främjande och försvar, framför allt i deras direkta anknytning till kristen moral och direktiven från kyrkans läroämbete”.⁽¹³²⁾ Ett bidrag av särskild karaktär måste även komma från *universiteten*, i synnerhet de katolska, och från *centra, institut och kommittéer för bioetik*.

Ett stort och tungt ansvar vilar på dem som verkar inom *massmedia*.

De uppmanas att se till att nyheterna som de så effektivt sprider bidrar till livets kultur. De bör presentera högstående förebilder ur livet och framhålla exempel på människors positiva och ibland heroiska kärlek till andra. Med stor respekt bör de även behandla sexualitetens och kärlekens värden utan att fastna vid det som stympar och förringar människans värdighet. När de skildrar det dagliga livets händelser bör de helt avstå från att framhäva sådant som skapar eller underblåsar känslor och attityder av likgiltighet, förakt och avvisande i förhållande till livet. Med samvetsgrann trohet mot den faktiska sanningen är de kallade att förena informationsfriheten med respekt för varje person och en djup känsla för humanitet.

99. När det gäller kulturens omvändelse till förmån för livet kan *kvinnorna* ge ett måhända unikt och avgörande bidrag i tanke och handling. Det är de som måste främja en *ny feminism* som utan att falla för frestelsen att imitera ”manlighetsideal” kan bekräfta och föra ut en äkta kvinnlig anda på livets alla områden i samhället genom att söka avskaffa varje form av diskriminering, våld och utnyttjande.

Med orden ur Andra vatikankonciliet avslutande budskap riktar jag följande angelägna uppmaning till kvinnorna: ”*Försona människorna med livet!*”⁽¹³³⁾ Ni är kallade att vittna om *den sanna kärlekens innebörd*: att ge sig själv och ta emot den andre, något som på ett särskilt sätt förverkligas i den äktenskapliga gemenskapen men även bör utgöra själen i alla mellanmänskliga relationer. Erfarenheten av att vara mor gör er mycket känsliga för andra människor och ger er samtidigt en speciell uppgift: ”Moderskapet innebär en särskild gemenskap med livets mysterium, som utvecklas i kvinnans sköte ... Denna unika kontakt med en ny människa som successivt formas skapar en inställning till människan – inte bara till det egna barnet utan till människan i allmänhet – som djupt präglar kvinnans personlighet.”⁽¹³⁴⁾ En mor tar emot en annan människa och bär henne inom sig, ger henne möjlighet att växa, bereder plats för henne och respekterar henne som annorlunda. Så förstår kvinnan för egen del och lär sedan andra att mänsklig samhörighet är autentisk när den är öppnar sig för att ta emot en annan människa, som blir erkänd och älskad för den värdighet hon har som person och inte på grund av andra faktorer, som nytta, styrka, intelligens, skönhet eller hälsa. Detta är det

grundläggande bidraget som kyrkan och mänskligheten förväntar sig av kvinnorna. Och det är en nödvändig förberedelse för den verkliga kulturella omvändelsen.

Jag skulle nu vilja rikta ett särskilt ord till *de kvinnor som har utfört abort*. Kyrkan är väl medveten om de många omständigheter som har medverkat till att ni fattat ett sådant beslut, och vet också att det i många fall kan ha varit ett svårt och smärtsamt avgörande. Såret inom er har kanske ännu inte läkt. Det som hände var och förblir verkligen djupt orätt. Men låt er inte gripas av modlöshet, och ge inte upp hoppet. Försök hellre förstå vad som hände och tolka det i sanningens ljus. Om ni inte redan har gjort det, så öppna er för ångern, i ödmjukhet och tro: all barmhärtighets Fader väntar på er för att erbjuda er sin förlåtelse och sin frid i försoningens sakrament. Ni kan med hopp överlämna ert barn åt dess himmelske Fader och hans barmhärtighet. Med stöd av vänners råd och erfarna människors tillgivenhet, kommer ni att med vittnesbördet om det ni själva genomlidit höra till de vältaligaste förespråkarna för allas rätt till liv. Genom er insats för livets skydd, som kanske fått till följd att ni välkomnar nya barns födelse eller tar emot och bryr er om dem som har störst behov av någons närhet, kommer ni att skapa ett nytt sätt att se på människans liv.

100. I dessa stora ansträngningar för att främja en ny livskultur *inspireras och bärs vi av förtröstan* och vissheten att *livets evangelium*, liksom Guds rike, växer och bär rik frukt (jfr Mark 4:26–29). Det råder en oerhörd obalans mellan de många och mäktiga resurser som de krafter som stöder ”dödens kultur” förfogar över och de medel som de som verkar för ”livets och kärlekens kultur” har tillgång till. Men vi vet att vi kan lita på Herren, och för honom är ingenting omöjligt (jfr Matt 19:26).

Stärkt av denna visshet och driven av en djup omsorg om varje mans och kvinnas öde, upprepar jag idag vad jag sade till de familjer som mitt i alla svårigheter engagerar sig i sina krävande uppgifter⁽¹³⁵⁾: *det är i högsta grad angeläget med mycket bön för livet*, en bön som skall genomsyra hela världen. Genom exceptionella initiativ och dagliga böner må en enträgen vädjan till Gud, Skaparen och livets vän, stiga upp från varje kristen församling, från varje grupp och förening, från varje familj och varje troendes hjärta. Jesus själv visade oss genom sitt exempel att bön

och fasta är de främsta och effektivaste vapnen mot mörkrets krafter (jfr Matt 4:1–11), och han lärde sina lärjungar att vissa demoner bara kan drivas ut på det sättet (jfr Mark 9:29). Låt oss därför på nytt finna ödmjukheten och modet att *be och fasta*, så att kraften från höjden må bryta ner bedrägeriets och lögnens murar, som för så många av våra bröders och systrars ögon döljer det förvända i livsfientliga handlingar och lagar, och må den öppna deras hjärtan för förslag och föresatser som inspireras av livets och kärlekens kultur.

LIVETS EVANGELIUM ÄR EN GÅVA
TILL DET MÄNSKLIGA SAMHÄLLET

”Detta skriver vi för att vår glädje skall bli fullkomlig” (1 Joh 1:4)

101. Uppenbarelsen av *livets evangelium* har vi fått som en gåva att dela med alla: så att alla människor kan ha gemenskap med oss och med den heliga Treenigheten (jfr 1 Joh 1:3). Vår egen glädje skulle inte alls vara fullkomlig om vi inte delade med oss av detta evangelium till andra utan bara behöll det för oss själva.

Livets evangelium gäller inte bara de kristna: *det är riktat till alla*. Frågan om livet och dess skydd och befrämjande är inte enbart de kristnas angelägenhet. Även om den får ljus och oerhörd kraft av tron angår denna fråga alla som söker sanningen och ivrar för och bekymrar sig om mänsklighetens tillstånd. Livet har helt visst ett heligt och religiöst värde, men det gäller ingalunda endast de troende. Det är en skatt som var och en med hjälp av förnuftets ljus kan komma i besittning av och som därför nödvändigtvis gäller alla.

Därför kräver vår insats som ”livets folk och folket för livet” att den förstås rätt och kan tas emot med hjärtat. När kyrkan deklarerar att den ovillkorliga respekten för varje oskyldig människas rätt till liv från konceptionen till hennes naturliga död – är en av pelarna som varje civilt samhälle vilar på, ”vill hon helt enkelt *främja en human stat*, en stat som erkänner att försvaret av personens grundläggande rättigheter, särskilt den svagastes, är dess primära plikt”.⁽¹³⁶⁾

Livets evangelium är till för det mänskliga samhället. Att verka för livet är att bidra till *samhällets förnyelse* genom att främja det gemensamma bästa. Utan att erkänna och försvara rätten till liv, som alla andra oförytterliga mänskliga rättigheter grundar sig på och utvecklas ifrån, är det inte möjligt att främja det gemensamma bästa. Ett samhälle saknar solida grundvalar när det å ena sidan hävdar värden som personens värdighet, rättvisa och fred, men å andra sidan radikalt motverkar dessa genom att tillåta eller tolerera en rad olika former av nedvärderande och kränkning av det mänskliga livet, speciellt då det är svagt eller utstött. Endast vördnaden för livet kan skapa och garantera ett samhälles främsta och nödvändigaste värden, sådana som demokrati och fred.

Det kan inte finnas någon *sann demokrati* utan att varje persons värdighet erkänns och hennes rättigheter respekteras.

Det kan inte heller finnas någon *sann fred* om inte *livet försvaras och främjas*, såsom Paulus VI påpekade: "Varje brott mot livet är ett angrepp mot freden, i synnerhet när det skadar folkens moral ... Men där de mänskliga rättigheterna klart och tydligt hävdas och öppet erkänns och försvaras, kan freden bli en miljö där samhällslivet utvecklas lyckligt och fördelaktigt."⁽¹³⁷⁾

"Livets folk" gläder sig åt att kunna dela sitt engagemang med många andra, så att "folket för livet" kommer att omfatta allt fler, och kärlekens och solidaritetens nya kultur kan utvecklas till det mänskliga samhällets sanna väl.

Avslutning

102. Vid slutet på denna encyklika är det som sig bör att vi riktar våra ögon mot Herren Jesus. ”Ty ett barn har fötts” (Jes 9:6): i honom betraktar vi ”livet” som blev ”synligt för oss” (1 Joh 1:2). I Kristi födelses mysterium äger Guds möte med människan rum; där börjar Guds Sons jordiska vandring, den som fullbordas då han ger sitt liv på korset. Ty genom sin död skall han besegra döden och bli upphovet till nytt liv för alla människor.

Den som tog emot ”livet” för allas skull och i allas namn var Maria, jungfrumodern, som därmed har den allra närmaste förbindelsen med *livets evangelium*. Marias samtycke vid bebådelsen och hennes moderskap återfinns vid ursprunget till livets mysterium, som Kristus kom för att skänka människorna (jfr Joh 10:10). Genom att hon tog emot och ivrigt vårdade sig om det inkarnerade Ordets liv räddades människans liv undan fördömsen till den yttersta eviga döden.

Därför är Maria ”liksom Kyrkan, vars bild hon är, moder till alla som föds på nytt till livet. Ty hon är moder till det liv av vilket alla lever. Därigenom att hon födde livet har hon på sätt och vis återfött alla dem som skall leva därav.”⁽¹³⁸⁾

När kyrkan betraktar Marias moderskap upptäcker hon meningen med sitt eget moderskap och det sätt på vilket hon är kallad att uttrycka det. Samtidigt är kyrkans erfarenhet av moderskap en hjälp att nå en mycket djup förståelse av det Maria erfor som en *oskattbar förebild för hur livet skall tas emot och vårdas*.

MARIAS OCH KYRKANS MODERSKAP

”Och ett stort tecken syntes på himlen, en kvinna klädd i solen” (Upp 12:1)

103. Den ömsesidiga relationen mellan kyrkans mysterium och Maria framställs på ett strålande sätt i det ”stora tecknet” som beskrivs i Uppenbarelseboken: ”Och ett stort tecken syntes på himlen, en kvinna klädd i solen och med månen under sina fötter och en krans av tolv stjärnor på sitt huvud” (12:1). I detta tecken ser kyrkan en bild av sitt eget mysterium: även om hon är närvarande i historien vet hon att hon når utöver historien, såtillvida som hon på jorden utgör ”den första brodden och begynnelsen” till Guds rike.⁽¹³⁹⁾ Detta mysterium ser kyrkan fullständigt och föredömligt förverkligat i Maria. Hon är den ärorika kvinnan i vilken Guds plan kunde utföras med största fullkomlighet.

”Kvinnan klädd i solen är havande”, står det i Uppenbarelseboken (12:2). Kyrkan är fullt medveten om att hon inom sig bär världens Frälsare, Herren Kristus, och att hon är kallad att skänka honom till hela världen genom att föda människor på nytt in i Guds eget liv. Kyrkan får inte glömma att denna hennes uppgift möjliggjorts genom Marias moderskap, hon som tog emot och födde honom som är ”Gud av Gud”, ”sann Gud av sann Gud”. Maria är verkligen Guds moder, *Theotokos*, i vars moderskap den kallelse till moderskap som Gud lagt ned i varje kvinna når sin höjdpunkt. På så sätt blir Maria en förebild för kyrkan genom sin kallelse att vara den ”nya Eva”, de troendes moder, de ”levandes” moder (jfr 1 Mos 3:20).

Kyrkans andliga moderskap förverkligas bara – vilket kyrkan mycket väl vet – mitt i lidanden och ”födslovåndor” (jfr Upp 12:2), det vill säga i ständig kamp med onskans krafter som inte upphör att gå omkring i världen och sätta sitt märke på människornas hjärtan, i motstånd mot Kristus: I honom ”var liv, och livet var människornas ljus. Och ljuset lyser i mörkret, och mörkret har inte övervunnit det” (Joh 1:4–5).

Liksom kyrkan måste även Maria fullgöra sitt moderskap i lidandets tecken: ”Detta barn skall bli ... till ett tecken som väcker strid – ja, också genom din egen själ skall det gå ett svärd – för att mångas innersta tankar skall komma i dagen” (Luk 2:34–35). Orden som Symeon riktar till Maria i början av Frälsarens jordiska liv, sammanfattar i en bild hur

Jesus avvisas och med honom Maria, ett avvisande som kulminerar på Golgota. "Vid Jesu kors" (Joh 19:25) blir Maria delaktig i Sonens självtvignande: hon offerar Jesus, överlämnar honom och föder honom för evigt för vår skull. Det "ja" hon uttalade på bebådelsens dag när sin fulla mognad på korsets dag, när tiden är inne för Maria att som sin son ta emot och föda var och en som blivit en lärjunge, över vilken hon låter sin Sons frälsande kärlek flöda: "När Jesus såg sin mor och bredvid henne den lärjunge som han älskade, sade han till sin mor: "Kvinna, där är din son" (Joh 19:26).

LIVET SOM HOTAS AV ONDSKANS MAKTER

*"Och draken stod framför kvinnan ...
för att sluka hennes barn när hon födde det" (Upp 12:4)*

104. I Uppenbarelseboken åtföljs "kvinnans" "stora tecken" (12:1) av "ett annat tecken" som "syntes på himlen": "en stor eldröd drake" (Upp 12:3) som representerar Satan, onskans personifierade makt och samtidigt alla onda krafter som verkar i historien och gör motstånd mot kyrkans sändning.

Även här upplyser Maria de troendes gemenskap: de onda krafternas fientlighet är i själva verket ett lömskt motstånd som innan det träffar Jesu lärjungar riktar sig mot hans mor. För att rädda Sonens liv från dem som fruktar honom som ett farligt hot, måste Maria fly med Josef och barnet till Egypten (jfr Matt 2:13–15).

Maria hjälper på så sätt kyrkan att *bli medveten om att livet alltid befinner sig mitt i en stor kamp* mellan gott och ont, ljus och mörker. Draken ville sluka barnet "när hon födde det" (Upp 12:4), det är en bild för Kristus som Maria satte till världen "när tiden var inne" (Gal 4:4) och som kyrkan skall ställa fram för människorna tiderna igenom. Men i viss mån är detta barn också en bild för varje människa och varje barn, särskilt varje svag och hotad varelse, därför att – som konciliet påminner oss – "Guds Son har genom att bli människa på något sätt förenat sig med varje människa".⁽¹⁴⁰⁾ I varje människas "kött" fortsätter Kristus att

uppenbara sig och tråda i gemenskap med oss, och således är *motståndet mot människans liv* i dess olika former *verkligen ett motstånd mot Kristus själv*. Detta är den förunderliga och samtidigt utmanande sanning som Kristus visar oss och som hans kyrka outtröttligt gång på gång förkunnar: ”Den som i mitt namn tar emot ett sådant barn tar emot mig” (Matt 18:5); ”Sannerligen, vad ni har gjort för någon av dessa minsta som är mina bröder, det har ni gjort för mig” (Matt 25:40).

UPPSTÅNDELSENS HÄRLIGHET

”Döden skall inte finnas mer” (Upp 21:4)

105. Ängels budskap till Maria omges av de hoppfyllda orden: ”Var inte rädd, Maria” och ”ingenting är omöjligt för Gud” (Luk 1:30, 37). Hela hennes liv som jungfru och mor är verkligen omgärdat av vissheten att Gud är henne nära och följer henne med sin välvilja. Samma sak kan sägas om kyrkan: ”Gud har berett henne en tillflykt” (Upp 12:6) i öknen, som är prövningens plats, men också en plats där Gud uppenbarar sin kärlek till sitt folk (jfr Hos 2:16). Maria är ett tröstens levande ord för kyrkan i hennes kamp mot döden. Genom att visa oss Sonen bekräftar hon att dödens krafter redan besegrats i honom: ”Död och liv gick i närkamp. Allt i häpnad höll andan. I sin död förintade Gud döden.”⁽¹⁴¹⁾

Det slaktade lammet lever och bär lidandets märken i uppståndelsens härlighet. Det ensamt råder över historiens gång: det bryter dess ”sigill” (jfr Upp 5:1–10) och garanterar *livets makt över döden* i tiden och bortom den. I det ”nya Jerusalem”, den nya värld som mänsklighetens historia färdas mot, skall *”döden ... inte finnas mer*, och ingen sorg och ingen klagan och ingen smärta ... Ty det som en gång var är borta” (Upp 21:4).

Och när vi som pilgrimsfolket, livets folk och folket för livet, förtroetsfullt går mot ”en ny himmel och en ny jord” (Upp 21:1), vänder vi våra blickar mot henne som för oss är ”ett tecken på ett säkert hopp och en tröst”.⁽¹⁴²⁾

*Maria,
du, den nya världens morgonrodnad,
de levandes moder,
dig anförtror vi livets sak:
moder, se till den oräkneliga skara
barn som inte tillåts födas,
fattiga som man gör livet svårt för,
män och kvinnor som blir offer för omänsklig grymhet,
gamla och sjuka som dödas
genom likgiltighet eller missriktad barmhärtighet.*

*Må de som tror på din Son veta
hur de glatt och kärleksfullt
skall förkunna livets evangelium
för vår tids människor.*

*Förmedla till dem
nåden att ta emot det som en ständigt ny gåva,
glädjen att värda det med tacksamhet hela sitt liv
och modet att vittna om det
med beslutsam uthållighet,
så att de tillsammans med alla människor av god vilja
kan bygga en sanningens och kärlekens civilisation
till pris och ära åt Gud,
livets Skapare och vän.*

Givet i Rom, vid S:t Petrus, den 25 mars 1995, Herrens
bebådelses högtid, under mitt pontifikats sjuttonde år.
Johannes Paulus II

FÖRKORTNINGAR

AAS	Acta Apostolicae Sedis (Rom 1909-)
CCL	Corpus Christianorum, Series Latina
CSEL	Corpus scriptorum ecclesiasticorum Latinorum
PG	Patrologia graeca (Patrologia Cursus completus, Series Graeca, ed Jacques P. Migne, Paris 1857ff)
PL	Patrologia Latina (Patrologia Cursus completus, Series Latina, ed Jacques P. Migne, Paris 1844ff)
SCh	Sources Chrétiennes, Paris, Les Éditions du Cerf
Vat.II	Andra vaticankonciliet

NOTER

- 1 Självva uttrycket *livets evangelium* återfinns inte i den Heliga skrift. Det svarar dock mot en väsentlig sida av det bibliska budskapet.
- 2 Vat. II, Pastoralkonstitution om kyrkan i världen av idag *Gaudium et spes* 22.
- 3 Jfr Johannes Paulus II encyklika *Redemptor hominis* (4 mars 1979) 10: AAS 71 (1979) 275.
- 4 Jfr *ibid.* 14: a.a. 285.
- 5 Vat. II, Pastoralkonstitution om kyrkan i världen av idag *Gaudium et spes* 27.
- 6 Jfr brevet till alla bröder i episkopatet om *Livets evangelium* (19 maj 1991): *Insegnamenti* XIV, 1 (1991) 1293–1296.
- 7 *Ibid.* a.a. 1294.
- 8 Brevet till familjerna *Gratissimam sane* (2 februari 1994) 4: AAS 86 (1994) 871.
- 9 Johannes Paulus II encyklika *Centesimus Annus* (1 maj 1991) 39: AAS 83 (1991) 842.
- 10 *Katolska kyrkans katekes* 2259.
- 11 Jfr Ambrosius, *De Noe* 26, 94–96: *CSEL* 32, 480–481.
- 12 Jfr *Katolska kyrkans katekes* 1867 och 2268.
- 13 *De Cain et Abel* II, 10, 38: *CSEL* 32, 408.
- 14 Jfr Troskongregationen, Instruktion om respekten för det begynnande mänskliga livet och fortplantningens värdighet *Donum vitae*. AAS 80 (1988), 70–102.
- 15 Tal till ungdomar från alla länder som samlats till bönevaka i Denver (14 augusti 1993) II, 3: AAS 86 (1994) 419.
- 16 Johannes Paulus II tal till deltagarna i kongressen om Livets rätt och Europa (18 december 1987): *Insegnamenti* X,3 (1987), 1446–1447.
- 17 Vat. II, Pastoralkonstitution om kyrkan i världen av idag *Gaudium et spes* 36.
- 18 Jfr *ibid.* 16.
- 19 Jfr Gregorius den store, *Moralia in Iob* 13,23: *CCL* 143A, 683.
- 20 Johannes Paulus II encyklika *Redemptor hominis* (4 mars 1979) 10: AAS 71 (1979) 274.

- 21 Vat. II, Pastoralkonstitution om kyrkan i världen av idag *Gaudium et spes* 50.
- 22 Vat. II, Dogmatisk konstitution om den gudomliga uppenbarelsen *Dei Verbum* 4.
- 23 ”Gloria Dei vivens homo”: *Adversus haereses* IV 20,7: *SCh* 100/2, 648.
- 24 Vat. II, Pastoralkonstitution om kyrkan i världen av idag *Gaudium et spes* 12.
- 25 *Confessiones* I,1: *CCL* 27,1.
- 26 *Hexaëmeron* VI,75–76: *CSEL* 32, 260–261.
- 27 *Adversus haereses* IV 20,7: *SCh* 100/2, 648.
- 28 Jfr Johannes Paulus II encyklika *Centesimus annus* (1 maj 1991) 38: AAS 83 (1991) 840–841.
- 29 Jfr Johannes Paulus II encyklika. *Sollicitudo rei socialis* (30 december 1987) 34: AAS 80 (1988) 560.
- 30 Vat. II, Pastoralkonstitution om kyrkan i världen av idag *Gaudium et spes* 50.
- 31 Brevet till familjerna *Gratissimam sane* (2 februari 1994) 9: AAS 86 (1994) 878; jfr Pius XII encyklika *Humani generis* (12 augusti 1950): AAS 42 (1950) 574.
- 32 ”Ty den katolska tron bjuder oss hålla fast vid att själarna skapas omedelbart av Gud”: Pius XII encyklika *Humani generis* (12 augusti 1950): AAS 42 (1950) 575.
- 33 Vat. II, Pastoralkonstituion om kyrkan i världen av idag *Gaudium et spes* 50; jfr Johannes Paulus II, Apost. förmaning *Familiaris consortio* (22 november 1981) 28: AAS 74 (1982) 114.
- 34 *Orationes* II,1: *CCSG* 3,39.
- 35 Jfr t.ex. Ps 22:10–11, 71:6; 139:13–14.
- 36 *Expositio Evangelii secundum Lucam* II 22–23; *CCL* 14,40–41.
- 37 *Ignatius av Antiochia, Brevet till efesierna* 7,2; *Patres Apostolici*, ed. F.X. Funk II 82.
- 38 *De hominis opificio* 4: *PG* 44,136.
- 39 Jfr Johannes Damascenus, *De fide orthodoxa* 2,12: *PG* 94, 920; stället lovordas i Thomas av Aquino, *Summa Theologiae* I-II, Prol.
- 40 Paulus IV encyklika *Humanae vitae* (25 juli 1968) 13: AAS 60 (1968) 489.
- 41 Troskongregationen, Instruktion om respekten för det ofödda

- mänskliga livet och fortplantningens värdighet *Donum vitae* (22 februari 1987), intr. 5: AAS 80 (1988), 76–77; jfr *Katolska kyrkans katekes* 2258.
- 42 *Didachè* I,1; II,1-2; V,1.3: *Patres Apostolici*, ed. F.X. Funk, I,2–3, 6–9, 14–17; jfr. *Pseudo-Barnabasbrevet* XIX, 5: *ibid.* I,90–93.
- 43 Jfr *Katolska kyrkans katekes* 2263–2269; jfr även *Catechismus Concilii Tridentini* III,327–332.
- 44 *Katolska kyrkans katekes* 2265.
- 45 Jfr Thomas av Aquino, *Summa Theologiae* II-II, q. 64, a. 7; Alfonso Maria de’Liguori, *Theologia Moralis* I. III, tr. 4, c. 1., dub. 3.
- 46 *Katolska kyrkans katekes* 2266.
- 47 Jfr *ibid.*
- 48 2267.
- 49 Vat. II, Dogmatisk konstitution om kyrkan *Lumen Gentium* 12.
- 50 Vat. II, Pastoralkonstitution om kyrkan i världen av idag *Gaudium et spes* 27.
- 51 Vat. II, Dogmatisk konstitution om kyrkan *Lumen Gentium* 25.
- 52 Troskongregationen, deklaration om eutanasi *Iura et bona* (5 maj 1980) II: AAS 72 (1980) 546.
- 53 Johannes Paulus II encyklika *Veritatis splendor* (6 augusti 1993) 96: AAS 85 (1993) 1209.
- 54 Vat. II, Pastoralkonstitution om kyrkan i världen av idag *Gaudium et spes* 51.
- 55 Jfr Johannes Paulus II apostoliskt brev *Mulieris dignitatem* (15 augusti 1988) 14: AAS 80 (1988) 1686.
- 56 21: AAS 86 (1994) 920.
- 57 Troskongregationen, *Declaratio de abortu procurato* (18 november 1974) 12–13: AAS 66 (1974) 738.
- 58 Troskongregationen, Instruktion om respekten för det ofödda mänskliga livet och fortplantningens värdighet *Donum vitae* (22 februari 1987) I,1: AAS 80 (1988) 78–79.
- 59 *Ibid.*, a.a. 79.
- 60 Så säger profeten Jeremia: ”Herrens ord kom till mig: ’Innan jag formade dig i moderlivet utvalde jag dig, innan du kom ut ur moderssköten gav jag dig ett heligt uppdrag’” (Jer 1:4–5). Psalmisten vänder sig till Herren med orden: ”Från min första stund

har du varit mitt stöd, från moderlivet min styrka” (Ps 71:6; jfr Jes 46:3; Job 10:8–12; Ps 22:10–11). I den underbara berättelsen om de två mödrarna Elisabets och Marias möte och deras bägge barn, Johannes Döparen och Jesus, som ännu vilar i moderlivet (jfr Luk 1:39–45) skildrar evangelisten Lukas hur barnet blir medveten om och jublar över Barnets ankomst.

- 61 Jfr Troskongregationen, *Declaratio de abortu procurato* (18 november 1974) 12–13: AAS 66 (1974) 740–747.
- 62 ”Du skall inte döda ett foster genom abort eller avliva ett redan fött barn”: V, 2, *Patres Apostolici*, ed. F.X. Funk I,17.
- 63 *Libellus pro christianis* 35: PG 6,969.
- 64 *Apologeticum* IX,8: CSEL 69,24.
- 65 Jfr encyklika *Casti connubii* (31 december 1930) II: AAS 22 (1930) 562–592.
- 66 Tal till den medicinsk-biologiska föreningen S:t Lucas (12 november 1944): *Discorsi e radiomessaggi* VI (1944–1945) 191; jfr talet till Italiens katolska barnmorskeförbund (29 oktober 1951) 2: AAS 43 (1951) 838.
- 67 Johannes XXIII encyklika *Mater et Magistra* (15 maj 1961) 3: AAS 53 (1961) 447.
- 68 Vat. II, Pastoralkonstitution om kyrkan i världen av idag *Gaudium et spes* 51.
- 69 Jfr can. 2350,1.
- 70 *Codex Iuris Canonici*, can. 1398; jfr även *Codex Canonum Ecclesiarum orientalium*, can. 1450,2.
- 71 Jfr *ibid.* can. 1329; även *Codex Canonum Ecclesiarum orientalium*, can. 1417.
- 72 Tal till Italiens katolska juristförening (9 december 1972): AAS 64 (1972) 777; encyklika *Humanae vitae* (25 juli 1968) 14: AAS 60 (1968) 490.
- 73 Jfr Vat II, Dogmatisk konstitution om Kyrkan *Lumen Gentium* 25.
- 74 Troskongregationen, Instruktion om respekten för det ofödda mänskliga livet och fortplantningens värdighet *Donum vitae* (22 februari 1987) I,3: AAS 80 (1988) 80.
- 75 *Charta iurium familiae* (22 oktober 1983) art. 4b, Typographia Polyglotta Vaticana, 1983.

- 76 Troskongregationen, deklaration om eutanasi *Iura et bona* (5 maj 1980) II: AAS 72 (1980) 546.
- 77 *Ibid.* IV, a.a. 551.
- 78 Jfr *ibid.*
- 79 Pius XII tal till en internationell läkargrupp (24 februari 1957) III: AAS 49 (1957) 147; jfr Troskongregationen, deklaration om eutanasi *Iura et bona* (5 maj 1980) III: AAS 72 (1980) 547–548.
- 80 Pius XII tal till en internationell läkargrupp (24 februari 1957) III: AAS 49 (1957) 145.
- 81 Jfr Pius XII tal till en internationell läkargrupp (24 februari 1957) III: AAS 49 (1957) 129–147; Kongregationen Sanctum Officium, *Dekret om det avsiktliga dödandet av oskyldiga* (2 december 1940): AAS 32 (1940) 553–554; Paulus VI, Budskap till franska televisionen: ”Allt liv är heligt” (27 januari 1971): *Insegnamenti* IX (1971) 57–58; tal till International College of Surgeons (1 juni 1972): AAS 64 (1972) 432–436; Vat. II, Pastoralkonstitution om kyrkan i världen av idag *Gaudium et spes* 27.
- 82 Jfr Vat. II, Dogmatisk konstitution om kyrkan *Lumen gentium* 25.
- 83 Jfr Augustinus, *De Civitate Dei* I,20: CCL 47,22; Thomas av Aquino, *Summa Theologiae* II-II, q. 6, a. 5.
- 84 Jfr Troskongregation, deklaration om eutanasi *Iura et bona* (5 maj 1980) I: AAS 72 (1980) 545; *Katolska kyrkans katekes* 2281–2283.
- 85 *Epistula* 204,5: CSEL 57,320.
- 86 Vat. II, Pastoralkonstitution om kyrkan i världen av idag *Gaudium et spes* 18.
- 87 Jfr Johannes Paulus II apostoliskt brev *Salvifici doloris* (11 februari 1984) 14–24: AAS 76 (1984) 214–234.
- 88 Jfr Johannes Paulus II encyklika *Centesimus annus* (1 maj 1991) 46: AAS 83 (1991) 850; Pius XII *Radiobudskap till jul* (24 december 1944): AAS 37 (1945) 10–20.
- 89 Jfr Johannes Paulus II encyklika *Veritatis splendor* (6 augusti 1993) 97 och 99: AAS 85 (1993) 1209–1211.
- 90 Troskongregationen, Instruktion om respekten för det ofödda mänskliga livet och fortplantningens värdighet *Donum vitae* (22 februari 1987) III: AAS 80 (1988) 98.
- 91 Jfr Vat. II deklaration om religionsfriheten *Dignitatis humanae* 7.

- 92 Jfr Thomas av Aquino, *Summa Theologiae* I-II, q. 96. a. 2.
- 93 Jfr Vat. II deklaration om religionsfriheten *Dignitatis humanae* 7.
- 94 Johannes XXIII encyklika *Pacem in terris* (11 april 1963) II: AAS 55 (1963) 273–274; det citerade stället är från Pius XII, *Radiobudskap till pingst 1941* (1 juni 1941): AAS 33 (1941) 200. Till samma argument hänvisar fotnoterna i Pius XII encyklika *Mit brennender Sorge* (14 mars 1937): AAS 29 (1937) 159; encyklika *Divini redemptoris* (19 mars 1937) III: AAS 29 (1937) 79; Pius XII, *Radiobudskap till jul* (24 december 1942): AAS 35 (1943) 9–24.
- 95 *Pacem in terris*, a.a. 271.
- 96 *Summa Theologiae* I-II, q. 93, a. 3, ad 2um.
- 97 *Ibid.* I-II, q. 95, a. 2. Thomas av Aquino citerar Augustinus: ”En lag som inte är rättfärdig kan inte betraktas som lag”, *De libero arbitrio* I,5,11: *PL* 32, 1227.
- 98 Troskongregationen, *Declaratio de abortu procurato* (18 november 1974) 22: AAS 66 (1974) 744.
- 99 Jfr *Katolska kyrkans katekes* 1753–1755; Johannes Paulus II encyklika *Veritatis splendor* (6 augusti 1993) 81–82: AAS 85 (1993) 1198–1199.
- 100 Augustinus, *In Iohannis Evangelium Tractatus* 41,10: *CCL* 36,363; jfr Johannes Paulus II encyklika *Veritatis splendor* (6 augusti 1993) 13: AAS 85 (1993) 1144.
- 101 Apostolisk förmaning *Evangelii nuntiandi* (8 december 1975) 14: AAS 68 (1976) 13.
- 102 Jfr *Missale Romanum*, celebrantens bön före kommunionen.
- 103 Jfr Irenaeus: ”Omnem novitatem attulit, semetipsum afferens, qui fuerat annuntiatus”, *Adversus haereses* IV, 34, 1: *SCh* 100/2, 846–847.
- 104 Jfr Thomas av Aquino: ”Peccator inveterascit, resedens a novitate Christi”, *In Psalmos Davidis lectura* 6,5.
- 105 *De beatitudinibus*, Oratio VII: *PG* 44, 1280.
- 106 Jfr Johannes Paulus II encyklika *Veritatis splendor* (6 augusti 1993) 116: AAS 85 (1993), 1224.
- 107 Jfr Johannes Paulus II encyklika *Centesimus annus* (1 maj 1991) 37: AAS 83 (1991), 840.
- 108 Jfr *Julbudskapet* 1967: AAS 60 (1968) 40.
- 109 Pseudo-Dionysius Areopagita *De divinis nominibus* 6,1–3: *PG* 3, 856–857.

- 110 Paulus VI, *Pensiero alla morto*, Istituto Paolo VI, Brescia 1988, s. 24.
- 111 Johannes Paulus II predikan vid saligförklaringen av Isidor Bakanja, Elisabeth Canori Mora och Gianna Beretta Molla (24 april 1994): *L'Osservatore Romano* 25–26 april 1994, s. 5.
- 112 *Ibid.*
- 113 *In Matthaëum*, hom. 50,3: PG 58, 508.
- 114 *Katolska kyrkans katekes* 2372.
- 115 Johannes Paulus II tal till deltagarna i den fjärde allmänna latin-amerikanska biskopskonferensen i Santo Domingo (12 oktober 1992) 15: AAS 85 (1993) 819.
- 116 Jfr Vat. II dekret om ekumeniken *Unitatis redintegratio* 12; Vat. II, Pastoralkonstitution om kyrkan i världen av idag *Gaudium et spes* 90.
- 117 Johannes Paulus II apostostolisk förmaning *Familiaris consortio* (22 november 1981) 17: AAS 74 (1982) 100.
- 118 Vat. II, Pastoralkonstitution om kyrkan i världen av idag *Gaudium et spes* 50.
- 119 Johannes Paulus II encyklika *Centesimus annus* (1 maj 1991) 39: AAS 83 (1991) 842.
- 120 Johannes Paulus II tal till deltagarna i den sjunde europeiska biskopssymposiet över ämnet: Vår tids inställning till födelse och död: en uppfordran till evangelisation (17 oktober 1989) 5: *Insegnamenti* XII,2 (1989) 945. Barn framställs som en gåva i den bibliska traditionen (jfr Ps 127:3); de är tecken på välsignelse för den som vandrar på Herrens vägar (jfr Ps 128:3–4).
- 121 Johannes Paulus II encyklika *Sollicitudo rei socialis* (30 december 1987) 38: AS 80 (1988) 565–566.
- 122 Johannes Paulus II apostolisk förmaning *Familiaris consortio* (22 november 1981) 17: AAS 74 (1982) 188.
- 123 Paulus VI apostolisk förmaning *Evangelii nuntiandi* (8 december 1975) 18: AAS 68 (1976) 17.
- 124 Jfr *ibid.* 20, a.a. 18.
- 125 Jfr Vat. II, Pastoralkonstitution om kyrkan i världen av idag *Gaudium et spes* 24.
- 126 Jfr Johannes Paulus II encyklika *Centesimus annus* (1 maj 1991)

- 17: AAS 83 (1991) 814; encyklika *Veritatis splendor* (6 augusti 1993) 95-101: AAS 85 (1993) 1208-1213.
- 127 Johannes Paulus II encyklika *Centesimus annus* (1 maj 1991) 24: AAS 83 (1991) 822.
- 128 Johannes Paulus II apostolisk förmaning *Familiaris consortio* (22 november 1981) 37: AAS 74 (1982) 128.
- 129 Brev angående införandet av den internationella dagen för de sjuka (13 maj 1992) 2: *Insegnamenti* XV,1 (1992) 1410.
- 130 Jfr Vat. II, Pastoralkonstitution om kyrkan i världen av idag *Gaudium et spes* 35: Paulus VI, encyklika *Populorum progressio* (26 mars 1967) 15: AAS 59 (1967) 265.
- 131 Jfr Johannes Paulus II brev till familjerna *Gratissimam sane* (2 februari 1994) 13: AAS 86 (1994) 892.
- 132 Johannes Paulus II Motu proprio *Vitae mysterium* (11 februari 1994) 4: AAS 86 (1994) 386-387.
- 133 *Konciliet budskap till mänskligheten* (8 december 1965), *Till kvinnorna*: AAS 58 (1966) 13.
- 134 Johannes Paulus II apostoliskt brev *Mulieris dignitatem* (15 augusti 1988) 18: AAS 80 (1988) 1696.
- 135 Jfr Johannes Paulus II brev till familjerna *Gratissimam sane* (2 februari 1994) 5: AAS 86 (1994) 872.
- 136 Johannes Paulus II tal till deltagarna i kongressen om Livets rätt och Europa (18 december 1987): *Insegnamenti* X, 3 (1987) 1446-1447.
- 137 Paulus VI budskap inför den internationella dagen för världsfreden 1977: AAS 68 (1976): 711-712.
- 138 Guerricus D'Igny, *In Assumptione B. Mariae*, sermo I, 2: PL 185,188.
- 139 Vat. II Dogmatisk konstitution om Kyrkan *Lumen gentium* 5.
- 140 Vat. II Pastoralkonstitution om kyrkan i världen av idag *Gaudium et spes* 22.
- 141 *Missale Romanum*, Påsksekvensen.
- 142 Vat. II Dogmatisk konstitution om Kyrkan *Lumen gentium* 68.

